

267. 2026/ 03. EL BARRI DEL CENTRE DE SABADELL: NOTES D'HISTÒRIA, URBANISME I DEMOGRAFIA. PRESENTACIÓ DEL SEGON LLIBRE DE JOAQUIM TUDELA A LA FUNDACIÓ BOSCH I CARDELLACH, EL 20 DE GENER DE 2025. 76 p. (+)

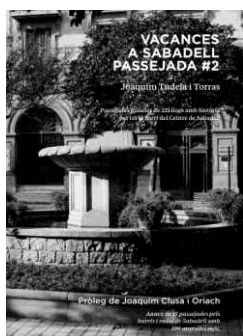
L'objectiu inicial del treball, inicialment, va ser complimentar l'encàrrec de fer el pròleg del segon llibre i complementar les notes sobre el barri del Centre del pròleg del primer llibre, que partia del plànol de creixement de Domènech, Domínguez i Renom, amb una etapa massa llarga entre el 1854 i el 1906.

Els objectius de la recerca són, encara, els següents:

- Evolució de la població resident del Centre a partir de les divisions en districtes dels diferents Censos, que són a la vegada, *interpretacions urbanes i de pertinença*, des del Cens del 1936, com a mínim.
- Contrastar les tesis que *el barri del Centre és la ciutat de Sabadell fins el 1850* ó, la més contundent que *és la ciutat del segle XIX*.
- En quin moment el Centre queda plenament ocupat d'indústries i en nombre de residents, i que després de la crisi del tèxtil i els Plans d'Urbanisme de 1978 i 1993, començarà l' esclat constructiu residencial, que afegirà uns 10.000 habitants als 20-22.000 que va mantenir des del 1930 fins el 2000, aproximadament, amb un procés de *gentrificació¹ singular* , sense expulsions significatives. He estimat que el 1936 tenia 20.250 habitants censats. El 1969 en tenia 22.557.
- Un record del meu segon treball professional del 1970-72 en el *Plan de Remodelación del Centro de Sabadell*, recuperant part de les anàlisis socio-econòmiques que es va fer aleshores, i que incorporava propostes d'obertura, tipus *Via Laietana* de Barcelona.
- Donar la meua opinió de l'actual divisió territorial de la ciutat en la qual els 7 districtes se'ls coneix per un número i no per nom (i que no passa a la majoria de ciutats del món) i que el districte del Centre és desigualment gran en població (prop de 60.000 persones) en relació a la resta (6,1 vegades més que el més petit i llunyà de Torre Romeu-Poblenou, i 2,7 sense aquest), i que 4 estan entre 20 i 40.000. El criteri americà de posar dos noms de barris a cada districte i fer un districte nou al voltant de l'Avinguda- Eixample, faria més entenedores les anàlisis socio- econòmiques de la ciutat o dels resultats electorals.

La recerca, pendent de completar, s'ha fet massa llarga i depassava el que podia ser un pròleg d'unes 10 pàgines. En tot cas, ben agraït al treball de Joaquim Tudela que em va esperonar a treballar en aquests temes professionals i ciutadans, des del mes de desembre del 2024, pel segon llibre.

En aquest document es presenta l'estat de la recerca en 14 annexos, començant per la Síntesi presentada a la sessió de la Fundació Bosch i Cardellach (4 p), com a primer *resum mínim* de la recerca.

Enllaços dels videos del barri del Centre de Lluís Fernández, d'uns 15 minuts cadascun:

Passejada pel rovell de l'ou <https://www.youtube.com/watch?v=w75gLPeHx1M>

Passejada pel nord del Centre <https://www.vlogs.cat/passejant-per-sabaderll-ii/>

Passejada pel sud: <https://www.youtube.com/watch?v=uR-kHqw8G3g>.

Sessió a la Fundació Bosch i Cardellach (1,06 h): <https://www.youtube.com/watch?v=Runx1dPcY5w>.

Notícies relacionades:

- 237. 2024/04. Publicació del llibre de Joaquim Tudela i Torres. *VACANCES A SABADELL. PASSEJADA #1. Pròleg de Joaquim Clusa. Text de la presentació del passat 17 d'abril al Museu d'Història, tramesa en vídeo (2,5 p.)

¹ Del diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans. Gentrificació.

f. [SO] Transformació socioeconòmica d'una àrea urbana, generalment degradada, caracteritzada per la rehabilitació urbanística o arquitectònica, que afavoreix l'arribada de població amb poder adquisitiu més alt i del turisme i el desplaçament de la població original. Les associacions veïnals denuncien la gentrificació del barri. La gentrificació del centre històric de la vila va començar amb la rehabilitació dels edificis més degradats.

- 211. 2022/11. PASSEJADA D'UNA HORA PEL CENTRE DE SABADELL DES DE L'ESTACIÓ DE LA RENFE FINS EL MERCADAL, AMB 24 LLOCS D'INTERÈS HISTÒRIC I CONTEXT. Visita guiada per amics.
- 189. 2021 / 01. *19 PASSEJADES GUIADES PELS BARRIS I ELS RODALS DE SABADELL, AMB 399 ATURADES* de JOAQUIM TUDELA I TORRAS (28 p.) [+]. Apèndix del seu llibre *Vacances a Sabadell 2020. 15 itineraris i 399 fotografies amb història i detalls* (359 p.), disponible a Notícia 185. Col·laboració informàtica: Joaquim Clusa.
- 185. 2020 / 06. Llibre de Joaquim Tudela i Torras, *VACANCES A SABADELL. 15 ITINERARIS I 397 FOTOGRAFIES AMB HISTÒRIA I DETALLS*. Drets reservats de l'autor. 357 pàgines. Índexs per Itineraris, alfabètic i onomàstic (34 p.). *Comentaris finals* de Joaquim Clusa (10 p.). Edició PDF [+]

Vegis Tira d'imatges dels dos llibres.

Índex

1. PRESENTACIÓ DEL SEGON LLIBRE I DE JOAQUIM TUDELA.....	3
2. EL CENTRE: EL 1886 UN 30% DELS RESIDENTS VIUEN ALS BARRIS VEÏNS I CAP EL 1930 EL BARRI S'ESTABILITZA EN UNS 22.000 HABITANTS, FINS A L'ENTORN DEL 2000, QUE COMENÇA LA SUBSTITUCIÓ RESIDENCIAL ACCELERADA, AMB 10.000 RESIDENTS NOUS EN 10 ANYS	4
3. A MANERA DE PRÒLEG: NOVA FELICITACIÓ I AGRAÏMENT PERSONAL (PASSEJADA #2)	6
4. PRÒLEG AL PRIMER LLIBRE (*PASSEJADA #1*).....	10

ANNEXOS- MATERIALS SOBRE EL BARRI DEL CENTRE DE SABADELL EN ELABORACIÓ14

A1. DISTRIBUCIÓ DELS 220 ELEMENTS DEL LLIBRE PER TIPUS I QUADRANTS. LES ETAPES DE CREIXEMENT DE LA VILA-CIUTAT	14
A2. ELS PLÀNOLS DE SABADELL: SEGLE XVII (ROCA I BARBERÀ), 1841 I 1864 (CARRERAS), 1886 (MOLINA I LARROSA) I 1916 (RENOM I BENAUL).....	18
A3. LA CARTOGRAFIA MUNICIPAL DE SABADELL DURANT LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XIX (1858-1886) DE FRANCESC NADAL (2014).....	23
A.4. EVOLUCIÓ 1861- 1886- 1916 D'ILLES AMB ALGUNA OCUPACIÓ I ESTIMACIÓ DE RESIDENTS PER BARRIS.....	24
A.5. EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA DE SABADELL 1497- 2024 I POBLACIÓ PER BARRIS, SECTORS I *DISTRICTES SENSE NOMS* (1999- 2023)	25
A.6. LA HISTÒRIA DELS 96 VAPORS DE SABADELL DE BENAUL: DES DEL PRIMER DE MAGÍ PLANAS, EL 1838, FINS AL DARRER DE LA LLANERA DEL 1919	27
A.7. LA CIUTAT DESIGUAL: VALORS PER BARRIS DE L'ÍNDEX SÒCIO-ECONÒMIC TERRITORIAL 2024 DE L'IDESCAT ...	32
A.8. EL NON NAT *PLAN DE REMODELACIÓ DEL CENTRO DE SABADELL 1971-73*: LA MEVA SEGONA EXPERIÈNCIA PROFESSIONAL	33
A.9. LA QUANTIFICACIÓ DE LA DESINDUSTRIALITZACIÓ DEL NUCLI URBÀ DEL GEÒGRAF ORIOL MESTRES: COSTOS I BENEFICIS	36
A.10. TREBALLS EN ELABORACIÓ: PLANOS DELS BARRIS I DISTRICTES (1936, 1940, 1950, 1960, 1970, 1980, 1990 I 2000) I POBLACIÓ RESIDENT DEL BARRI DEL CENTRE	38
Tots els barris ja tenen nom oficial després de les aprovacions de 1985 i 2017!. Actes del Plenari i Web de l'Ajuntament	
Les grans obres d'infraestructura del segle XIX: tren, carreteres i pont de la Salut (Santamaria)	43
La divisió en 4 districtes del Pla Molina de 1864	44
Vista panoràmica de Sabadell abans de la construcció de l'Escola Industrial (1910).....	45
Població i divisió territorial del Cens del 1936 i estimació de la població del Centre	46
El primer Cens del franquisme de 1940 i estimació de la població del Centre actual	49
El Cens de 1950 i l'estimació de la població del Centre actual	51
Els Censos de 1960, 1970 i 1980.....	52
Per què els districtes de Sabadell no tenen nom?. Suggestiments.....	55
A.11. EL CENTRE DEL MEU RECORD. NOTES ESPARSES	57
A.12. POBLACIÓ DE SABADELL PER BARRIS, SECTORS I DISTRICTES A 10/ 2025 I EVOLUCIÓ 2019-25: EL CENTRE HA AUGMENTAT UN 50% LA POBLACIÓ QUE VA MANTENIR DURANT 70 ANYS (1930- 2000) APROXIMADAMENT	61
A.13. PROBLEMES DE L'ORGANITZACIÓ TERRITORIAL ACTUAL: DESIGUALTATS DE POBLACIÓ DE BARRIS, SECTORS I DESITRICTES.....	65
A.14. MOBILITAT RESIDÈNCIA -TREBALL: SORTIDES I ENTRADES DE SABADELL PER RAÓ DEL TREBALL.....	68
A.15. LA CIUTAT DESIGUAL. NIVELLS DE RENDA MIRJANA DELS RESIDENTS PER BARRIS.....	70
A.16. JUSTIFICACIÓ DELS ITINERARIS: L'APROVACIÓ DE L'ORGANITZACIÓ TERRITORIAL DE SABADELL DE 1981 I 2017 I MÉS FLORETES PELS LLIBRES.....	72
A.17. RESUM DE TESIS / CONCLUSIONS (AVENÇ DE FEBRER 2025). CLOENDA: EL BARRI DEL CENTRE QUE MEREIX SER CONEGUT I PASSEJAT.....	74

PRESENTACIÓ DEL SEGON LLIBRE DE JOAQUIM TUDELA A LA FUNDACIÓ BOSCH I CARDELLACH, EL 20 DE GENER DE 2025

Joaquim Clusa i Oriach.

www.clusa-oriach.cat. joaquim@clusa-oriach.cat

1. PRESENTACIÓ DEL SEGON LLIBRE I DE JOAQUIM TUDELA

Agraïment, **professora Tatché**, per aquestes paraules de presentació, que haig de fer extensiu a la junta de la Fundació, entitat entranyable per mi de tants anys (**des del 1967**), avui representada per la responsable de la secció d'història i arqueologia. També per haver fet una nova difusió del llibre de Joaquim Tudela i Torras, veí i amic, enviant la convocatòria als prop 1000 destinataris que reben informació de la **Fundació Bosch i Cardellach *orgull de ciutat***, i que durant el curs passat, va organitzar 101 activitats (una cada dos dies, més o menys, descomptant els cap de setmana) i a les quals hi van assistir més de 4.200 persones, amb unes 40 persones de mitjana.

No puc amagar que quan vaig suggerir la presentació, hauria preferit que haguessin elegit per estar a la taula, un altre persona, més qualificada que jo en història de la ciutat, i per l'eventual falta d'objectivitat que puc tenir degut a la meua implicació en el llibre; però he estat obedient a l'argument **fes-ho tu que ets de la casa**. Doncs ho faig amb complaença i posant-hi entusiasme, tot sia dit. Llegiré 3 fulls, per no deixar-me res a la meua edat, en uns de 20 minuts llargs, i disculpeu atabalament.

En segon lloc, **agraïment necessari a vosaltres, amigues i amics**, que ens acompanyeu avui, fent l'esforç de sortir de casa a la tarda/vespre d'un hivern molt fred. Però escoltant al Joaquim Tudela i veient el vídeo d'en Lluís Fernández, crec que no us en penedireu.

Per això, en tercer lloc agraïment a **Lluís Fernández**, company d'activisme social i democràtic quan teníem la canalla a l'escola de Nostre Llar, dels anys èpics de fa més de 50 anys, per haver fet aquests tres vídeos, el primer dels quals, *Passejant per Sabadell1*, el del **rovell de l'ou**, dit col·loquialment, ha superat les 10.200 visualitzacions, des de fa un any. 10.200!! Felicitats i agraïment, Lluís, també pel teu bon fer en tants vídeos i activitats des de l'**Associació d'Amics del Romànic i de la secció d'Història de la nostra Unió Excursionista de Sabadell, *orgulls de ciutat***.

I parlant de la difusió dels llibres del Joaquim Tudela, no podem deixar d'agrair també a la **Sra. Cecília Picun**, que porta la llibreria del carrer de Sant Jaume amb un nom ben singular, ***El Librerio de la Plata***, encarregada avui de la venda al fons de la sala, pel què va dir i com ho va dir al programa de Radio Sabadell, la setmana passada, del llibre del Joaquim, quan la locutora, Mireia, li pregunta: **Doncs va a veure, quines han estat allò dels top d'aquest dies?**. Transcripció contesta, sense retallar res: **Saps què Mireia?. Estic molt contenta perquè el top-top d'aquestes últimes setmanes, del que va ser la campanya de Nadal i de Reis és un llibre d'un autor sabadellenc. I és un llibre que recupera el gust pel caminar. Aquest caminar del que havien parlat Henry Toró (Toreau), Walter Stevenson, Virginia Wolf.... Bé, és el llibre que són les *Vacances a Sabadell, la Passejada número 2, que acaba de sortir i per tant qui vol la passejada 2 també s'emporta la passejada 1, si no la tenia. Bé, que és aquest llibre?. És un treball exhaustiu que va fer Quim Tudela, sabadellenc, sobre Sabadell, els seus carrers, els seus tresors que es troben, el que existia i ja no hi és, i això que ho té registrat en fotografies que són pròpies, i en textos molt treballats, que ens conviden a descobrir recons, a descobrir objectes, marques d'altres èpoques, records que fan a la història d'una ciutat. I bé, aquesta ciutat que ell va dividir en quatre parts, en quatre regions, en 4 passejades. Fins ara tenim dues passejades que és el volum 1 i el volum 2. I bé, és el que et deia, Mireia, que tinc l'alegria de dir que ha sigut el llibre més venut d'aquestes últimes setmanes **. Ni més ni menys.

I per acabar o per començar, el capítol d'agraïments, un de molt gran al **Joaquim Tudela**, per haver fet aquests dos llibres (fins ara!), pensant-hi de valent durant anys, per ajudar-nos a conèixer més la història de Sabadell i especialment el barri del Centre, cor de la ciutat, passejant i llegint, en recorreguts assequibles, i que després ens parlarà del per què d'aquest llibre i del per què dels elements i fites que ha elegit.

Com ens diu el resum que ens ha enviat la Fundació a la convocatòria: **Vacances a Sabadell#2. Passejades guiades de 221 llocs amb història** per tot el barri del Centre de Sabadell. El llibre consta de 183 pàgines, amb l'annex de totes les 19 passejades de l'autor, i està organitzat en 4 itineraris, d'un màxim de 3 hores cadascun, caminant. Amb paraules de l'autor: "El llibre no pretén explicar tant sols les històries dels llocs més emblemàtics de la ciutat, sinó també les curiositats de llocs no massa coneguts i no tant transcendents".

Permetin-me afegir **les floretes que li dedico al meu pròleg**, i que són:

1. Té el format en **DIN A5, mig foli, i un llom d'espiral** que permet tenir les pàgines obertes o guardar el llibre a la butxaca gran de la jaqueta, quan es passeja.
2. Conté la meitat, aproximadament, del elements de **tot el treball del Joaquim de 419 elements**, i per la llista de l'annex permet fer les 14 que queden, més la del primer llibre, perquè hi dona els noms i, sobretot les **adreces**. En quedaran gairebé la meitat (198) pel tercer llibre, i d'aquestes la meitat de les qual seran als altres barris i l'altre meitat al rodal, amb un bon equilibri territorial, doncs. Per tenir un ordre de comparació del treball del Joaquim: el Catàleg del Patrimoni Protegit de Sabadell té uns 700 elements i escaig.
3. Documenta la recerca en **56 treballs sobre Sabadell**, relacionats a la bibliografia.⁵⁶!
4. Presenta **53 elements diferents visibles a la ciutat**, on s'hi destaquen, en aquest llibre, 33 *cases de nom* de la burgesia, 23 *memòries del tèxtil*, 21 *edificis singulars*, com a més imprescindibles, junt als més de 100, entre monuments, esglésies, escultures, fornícules o capelletes, capitells, fonts, plaques, arbres.... però, també, elements tan singulars com les escultures de *gats* del carrer del carrer del Carme o el nostre MannekenPis brusselià de la Ronda Ponent, **fent pipi**.
5. Aporta **497 noms a l'índex onomàstic** de persones a tot el treball, i que és una bona llista.
6. Ha fet servir, a més a més de la recerca a l'Arxiu Municipal, amb les llicències d'obres i la premsa antiga, especialment, i a la bibliografia, **les entrevistes al veïnat**, que permet afegir-hi anècdotes i ironies.

I encara haig d'afegir la *floreta* que al document inicial de prop de 400 pàgines que està penjat al **meu web (disculpeu immodèstia)** ha rebut una mitjana de més 100 visites cada mes, des del 2020. En 5 anys poden haver sigut de l'ordre de més de 6000 consultes!. S'afegeixen a les 10.200 visualitzacions del vídeo de Lluís Fernández. Per tant, un llibre que ha generat molt interès.

En **Joaquim Tudela** no és ni historiador, ni arquitecte, ni geògraf ni publicista, però en el seu treball d'avui ha fet de tot una mica. L'he definit com *autodidacta lletraferit* o ***lletraferit autodidacta* local**, deixeble del pare Casaldàliga al Cor de Maria, sabent que, a més a més, té altres escrits amagats que no són només d'història i geografia de la ciutat. Segueix la **tradició autodidacta dels autors de treballs imprescindibles per a la història local**, començant pel terrissaire Marià Burguès, i seguint amb Rossell, Bach, Mañé, Castells, Fernández, Barberà.... *orgulls de ciutat*.

2. EL CENTRE: EL 1886 UN 30% DELS RESIDENTS VIUEN ALS BARRIS VEÏNS I CAP EL 1930 EL BARRI S'ESTABILITZA EN UNS 22.000 HABITANTS, FINS A L'ENTORN DEL 2000, QUE COMENÇA LA SUBSTITUCIÓ RESIDENCIAL ACCELERADA, AMB 10.000 RESIDENTS NOUS EN 10 ANYS

Per què al primer llibre parla de **passejades pel *rovell de l'ou***, que té 47 illes?. Si us mireu el plànol del Centre hi podreu identificareu una mena de *rovell de l'ou*, o el·lipsis, per la corba que fan els carrers Narcís Giralt-Sant Joan-Dr. Puig a l'est, els carrers Sant Pere- República, al sud, el de les Valls fins al Mercadal al nord, i els petits carrers de Sant Jaume i Sant Feliu fins a la plaça del Gas, tancant. Aquest és l'àmbit del primer llibre amb 99 aturades que toquen a uns dos elements de mitjana per illa. Però ja sabeu que **no se'n pot dir el *centre històric***, que ja no en tenim, com ens reitera en Tudela. La resta, doncs, de 121 elements del llibre d'ara, estan repartides a les restants 160 illes, i que tocaria a 1 element per illa, comptant a l'engròs. Són itineraris assequibles, caminant, perquè el barri del centre, que té la **forma d'un rectangle escapçat** pel sud-oest (**l'ou**), amb 16 illes de nord a sud (uns 1300 m) i 12 illes per la part més ample del nord, i 9 a la més estreta de baix, des de la carretera de Barcelona fins a la corba de Sol i Padrís. I cada quadrant de les passejades té unes 5 ó 8 illes de costat, uns 350 m.

Us recomano les passejades perquè crec que gaudireu de **l'Eixample de Sabadell**. Un eixample que s'ha qualificat com ***eixample menor***, com els de Mataró o Terrassa, per diferenciar-lo de ***l'eixample major* que és el de Barcelona**, amb tots els carrers de 20 m, dels quals 5 i 5 són unes voreres arbrades impressionants i els altres 10 m és la calçada de la circulació, gairebé **únic al món en tanta extensió (havent-hi ja els de quadrícules més petites de Philadelphia del 1777 i del de New York del 1811, però sobretot el Pla Hausmann de París del 1850)** i que per alguna raó Barcelona rep 17 milions de turistes a l'any. És **l'Eixample Cerdà** que Madrid va imposar el 1859 (jo crec perquè hi circulessin millor les tropes i disparar els canons, quan calgués), enlloc del Pla Trias que havia guanyat el concurs de l'Ajuntament. El nostre és un Eixample més modest amb carrers de 6 i 8 m (ó 11 com el del carrer de la Indústria, amb arbres, gràcies a l'empresari Casanovas). I perquè no dir-ho, és un Eixample quadriculat més gasiu, més avar, sobretot en

voreres d'un m escàs, com correspon també a la burgesia del tèxtil, encapçala per l'alcalde Turull de l'època, que va encarregar el **Pla Bernadet, pel nom de l'arquitecte, el 1847**, que és el primer que pensa en **quadricula homogènia** a Sabadell, uns anys abans que el de Barcelona, i que el nostre **Pere Quart** ja li va dir **al mestre Maragall** **Don Joan, excusi la franquesa; però no oblidí que vostè i jo venim de Sabadell, poble d'estar per casa. *Poble d'estar per casa**, cert, però és la nostra ciutat i és el nostre Eixample!. Després vindrà el **Pla Molina**, per mort del primer arquitecte, semblant al primer pla, aprovat el **1866**, que tindrà l'oposició dels 86 grans propietaris, i que no acabarà de tancar-se fins el **1886, amb el Pla Pascual**, en temps de l'anomenada **febre d'or**, que facilitava l'accepció de cessions de sòl per carrers i alguna plaça, tot i que les llicències ja es donaven seguint bàsicament el primer Pla Bernadet del 1847.

I parlant d'història urbanística, **els 4 quadrants de les passejades del llibre són gairebé idèntics als anomenats *districtes* que l'arquitecte Molina va proposar al seu Pla presentat el 1863**, per distribuir les places i els equipaments, limitant el creixement de la ciutat al barri actual del Centre, a partir de l'eix bàsic nord-sud, fet amb tirallínies, de la Rambla i de la **Nova Rambla*, avui, Via Massagué, en el plànol reproduït per **Manel Larrosa en el llibre imprescindible del 1986 (de fa 40 anys!)**. Molina talla pel mig per la continuació de la carretera de Molins de Rei, fent una línia del carrer Fondo fins al carrer de la Indústria i l'estació. Els quadrants del llibre, però, es delimiten pels carrers de sota, Hortanovella- Sant Pere- República, perquè els límits coincideixin sempre amb carrers. Els límits del creixement quedaven definits per **la via del ferrocarril que havia arribat el 1854**, avui la Gran Via, i per **la carretera de Barcelona a Terrassa, que s'havia acabat el 1852**. També pel límits de terme cap el nord, al **carrer de Vilarrúbies** i per **la Riereta**, que la vam tenir a cel obert fins a finals dels 80, i coberta pels els impressionats Eix Macià i Parc Catalunya, del Toni Farrés.

S'ha dit sovint que **el barri del Centre era *la ciutat de Sabadell del segle XIX***. D'aquests cent anys durant els quals Sabadell va passar de tenir 2.722 residents, el 1800, a 23.294, el 1900, multiplicant per 10 el **llogaret**, gràcies a l'empenta d'aquella societat emprenedora, consolidant burgesia, i la classe obrera treballant dur i fent hores extres, i quan es fundà la Caixa el 1859 i el Banc el darrer dia del 1881, tres setmanes després del de Terrassa. És molt així, però no és ben bé així, crec. Per un cantó, perquè la ciutat /el Centre ja tenia 10 vapors **a baix el riu**, com jo havia sentit de petit, i que era, de fet, com un polígon industrial afegit (i avui, diem que també inundable). I per l'altre perquè en els esquemes de **1886 del Pla Pascual, ja apareixen *illes amb alguna edificació***, saltant els límits del tren i de la carretera de Barcelona, amb 14 illes al barri de Gràcia, 12 al barri de Covadonga-la Cobertera, 10 a l'Avinguda i 22 a la Creu Alta, comptant-hi les 19 del nucli antic, encara de Sant Pere de Terrassa fins el 1904, perquè les ciutats creixen a salts i deixant buits, que es van omplint poc a poc.

Com es pot veure en el **plànol de l'arquitecte Renom del 1916**, quan Sabadell ja tenia uns 34.000 habitants, trobarem 55 illes a Gràcia, 60 a la Creu Alta i tot Covadonga- la Cobertera ple i ja podem imaginar-nos com va ser aquests 30 anys de construcció i creixement intens, que van permetre créixer uns 10.000 habitants més, seguint l'onada del segle XIX. Sabadell tenia, el 1919, 96 vapors, que apareixen referenciats amb nom, adreça i potencia, sobre el plànol de l'arquitecte Renom, fet pel recordat **Pep Benaul, el 1994**, emmarcat i penjat a l'Arxiu, començant per aquell primer vapor de Magí Planas, del 1838 al carrer de Sant Quirze, fins els darrers de cal Japó inaugurant el barri d'Hostafrancs, del 1909 i La Ll.anera, a la carreta de Castellar del 1915.

El barri del Centre d'avui és molt diferent del de fa 20 ó 30 anys, quan sentíem el soroll del telers quan anàvem pel carrer, i també teníem les volves i fums, com els de la fàbrica Bosser, al darrera de les cases del Joaquim Tudela i meva. I això també ho constatareu fent les passejades del llibre, però que també ens ajuda a recordar com era, per les xemeneies conservades i les cases de nom. Es pot estimar que el Centre es va **omplir gairebé del tot** cap cap el 1930 i es va mantenir així durant 70 anys, fins que va començar la febre constructiva, cap el 2000, com la nostra veïna fàbrica Bosser. Avui és el barri amb més residents de Sabadell, amb més de 31.000 i el que ha crescut més, afegint 10.000 nou residents als poc més de 20.000 que tenia quan les fàbriques van començar a tancar amb la crisi del 70 i del 80.

Segons els Censos, **l'any 1936, el Centre tenia 20.520 persones**, el 1960, 22.557 i el 1970 i 22.355 persones. És a dir, el barri que va ser durant gran part del segle XIX, la ciutat de Sabadell (amb l'afegir de les fàbriques del Ripoll), **és va *omplir gairebé del tot*, cap el 1930**, i es va mantenir en nombre d'habitants en els 20- 22.000 habitants durant 70 anys, fet i fet; les fàbriques en funcionament també s'hi van mantenir, però només durant uns 50 anys, perquè els 20 anys finals van estar majoritàriament tancades, esperant el començament de l'explosió del mercat immobiliari cap a l'any 2000.

Els Plans Generals d'urbanisme del 1978 i, sobretot, el del 1993 van beneir la transformació de les illes de fàbriques en habitatges deixant la meitat del terreny per a plaça, que és una recuperació de plusvàlua petita, depenen del moment que es ven, perquè es permet compensar amb alçada. També és el barri quins residents tenen més nivell econòmic, més de dues vegades i mitja barri que el te més baix, Can Puigjaner, **en una ciutat, sempre massa desigual**.

Amb tot això hi podreu pensar, potser enfadar-vos, però també gaudir mentre passegeu el Centre de la ma del llibre del Joaquim Tudela. Ànims Joaquim per fer el tercer llibre i aquí acabo, desitjar-vos com ells diu, bona passejada. I favor Joaquim d'explicar, ara, el perquè del llibre i dels elements elegits, d'aquest llibre que ha sigut el més venut per les festes de nadal i reis, a una de les llibreries de Sabadell.

En lletra vermella: afegits després de la presentació

3. A MANERA DE PRÒLEG: NOVA FELICITACIÓ I AGRAÏMENT PERSONAL (PASSEJADA #2)

És un orgull i honor poder tomar a col·laborar en aquest nou tre ball de recerca, quines virtuts vaig poder escriure en el pròleg del primer llibre publicat el mes d'abril del 2024. Permeteu-me sinte titzar-les, actualitzar-les i ampliar-les tot seguit:

- Conèixer més el patrimoni arquitectònic i cultural de la ciutat, amb curiositats poc conegudes, en forma d'itineraris i passejades
- Poder fer salut caminant per la ciutat i al mateix temps apren dre'n una mica de la seva la història
- Tenir el format en DIN A5 i un llo m d'espiral que permet tenir les pàgines obertes i guardar el llibre a la butxaca gran de la jaqueta, facilitant la passejada
- El nombre impressionant de **419 llocs de tota la seva recerca des del 2007** i quines històries es detallen al llibre, essent el primer llibre i el present només un tast del conjunt.
- Cobrir la totalitat de la ciutat en 19 itineraris que cadascuna necessiten un màxim de 3 hores caminant, amb un repartiment força homogeni: el 50%, aproximadament, de les aturades són al barri dal Centre, el 25% als altres barris i un altre 25% aproximat al rodal.
- Documentar la recerca en 56 treballs sobre Sabadell, relacionats a la bibliografia
- Presentar 56 elements diferents visibles a la ciutat, on s'hi destaquen les *cases de nom*, la *memòria del tèxtil*, altre *memòria industrial*, les escultures, les fornícules, els capitells, les fonts, les plaques, els arbres.... però, també, amb elements singulars com les escultures de *gats* del carrer del carrer del Carme o el MannekenPis sabadellenc de la Ronda Ponent.
- Aportar 519 noms a l'índex onomàstic de persones a tot el treball
- Disposar d'un annex amb les 18 passejades, pels tots els barris i rodal de Sabadell, amb detall del nom, tipus d'element i adreça, d'una mitjana de tres hores de passejar, cadascuna, a més a més de les 99 pel *rovell de l'ou de la ciutat* del primer llibre, i que complementa les passejades pel rodal de la Unió Excursionista de Sabadell, des de fa tants anys

I finalment, torno a destacar que l'autor ha aconseguit, en la meva opinió, aportar a cadascun dels elements una barreja de rigor en la recerca històrica (les llicències d'obres de l'Arxiu Municipal de Sabadell han estat la seva principal font d'aportació pròpia, així com les 722 fitxes del Pla Especial de Protecció del Patrimoni, si no m'he descomptat, de les quals al llibre n'hi ha incloses més de la meitat), un estil sintètic, i, sobretot, la ironia que el caracteritza, que fa de bon llegir, àdhuc mentre es passeja.

Totes aquestes virtuts dels llibres d'en Joaquim Tudela, autodidacta, el converteixen en un *lletraferit* local (que al nostre diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans diu que vol dir - adj. [LC] Amant de conrear les lletres), sabent que, a mes a més, té altres escrits ama gats que no són només d'història i geografia de la ciutat, i que un dia o altre segurament sortiran a la llum.

I cal dir, també, que aprecio el seu caràcter de *barrufet rondinaire* davant de totes es pèrdues de patrimoni arquitectònic o urbanístic que es perd o ja s'ha perdut, com ben diu al seu pròleg d'autor. La seva darrera enfadada va ser amb la sortida de la Farmàcia Llop del Passeig de la Plaça Major, en edifici i botiga catalogada, i que per això la va in cloure com a nou element a aturar-s'hi a la passejada pel Quadrant 2.

El llibre d'ara l'he anat coneixent i, per tant, estimant, fent la meva part de la feina de persona auxiliar de la producció. La de creació ha estat completament seva, més enllà d'algun comentari i suggeriment de persona

amb un cert coneixement de la ciutat, per haver-hi nascut i residit tota la vida, llevat d'algunes absències temporals.

He fet la mecanografia al dictat dels nous elements (176 des del 2008, dels quals 37 des del 2018), he ajudat a modificar l'ordre dels elements des dels seus primers itineraris en els 19 d'ara perquè siguin d'un màxim de 3 hores de recorregut, he portat el full de càlcul de dels 419 elements, amb les variables de nom, tipus, adreça i itinerari, per treure'n els resums quantitatius, que permet disposar de l'annex amb el detall resumit de tots els elements ordenats pels 14 itineraris addicionals, als del present treball i al del llibre publicat, i que ha facilitat la confecció dels índexs alfabètics. Tot en moltes sessions entranyables, amb l'ajuda de l'skype o el whatsapp, cadascú a casa seva, gaudint d'un nou miracle de la tecnologia, ja sigui des de Sabadell o des de la Xina.

No puc deixar d'esmentar, tampoc, l'interessant procés que vam fer conjuntament per tal d'estructurar les passejades pel barri del Centre en 4 quadrants d'un màxim de tres hores cadascuna. Els carrers importants segueixen delimitant els 4 Quadrants de les passejades guiades: en el sentit nord-sud per l'eix central Rambla- Passeig- Via Massagué, i en el sentit est- oest, pels carrers d'Hortanovella- Sant Pere- República, seguint gairebé les antigues carreteres. L'inconvenient que les vies principals siguin els límits és que s'hi concentren elements urbans destacables als dos cantons.

Molt més tard, vam conèixer que l'arquitecte Molina ja havia proposat crear 4 Districtes a la ciutat d'aleshores en el seu Pla d'Eixample del 1864, d'acord al plànol que segueix (reproduït del llibre de l'arquitecte Manel Larrosa, del 1986, p. 250) i quina dotació de places noves cèntriques a cada districte encara podria ser un somni per assolir. Molina va situar el límit Est-Oest per carrer Fondo i el carrer de la Indústria. Nosaltres l'hem posat un carrer més avall (Hortanovella, Sant Pere- República- Tres Creus), per què coincideixi amb carrers actuals. Destacar finalment, que avui, el Centre, és el barri més gran en nombre de residents de Sabadell, amb 30.200 persones, a començaments del 2024, com informació més recent, dissortadament, i també el que més creix demogràfica ment (1.868 persones en 4 anys) gràcies a l'atractiu diferencial de qualitat de vida i a les transformacions d'ús dels antics solars industrials, massa generosament, segurament.

La taula que segueix presenta aquesta informació en el context dels barris de Sabadell, segons l'organització territorial aprovada el 2017, i ordenats per Sectors i Districtes, als quals no els hi aniria malament donar-los els noms dels dos barris més importants que els formen, per tal de ser més fàcilment identificables, especialment en dates electorals. Per acabar, siguin aquestes línies una nova felicitació al veí del carrer de Montserrat i amic, Joaquim Tudela, per la seva feina de fer conèixer més la ciutat i un agraïment personal per tot el que he après acompanyar-lo en aquestes noves passejades, que recomano a tothom

5.5. DIRECTRIUS PRINCIPALS DEL PLA MOLINA (1864) I DEL PLA PASCUAL (1886)

Directrius principals del Pla d'exemple de E.D. Molina (1864). Esquema de grans eixos viaris, districtes i places (Dibuix de Felip Llobet)

250

Els 4 Districtes estan numerats com a *primer*, *segon*, *tercer i *quart*, començant pel del sud-est, i seguint cap a l'est, seguint la direcció contrària a les agulles del rellotge, i on s'hi preveuen una plaça a cadascun dels districtes primer (anomenada *2 de Mayo*) i segon (*Girona*), tres al districte tercer (*Jaume Balmes*, *Sant Roc* i *de la Victòria*) i tres més al districte quart (*de l'Àngel*, *Major* i *Tarragona*). De les 8 places proposades, d'unes dimensions de dues a quatre places de l'Àngel, només es mantenen les actuals de Sant Roc, Major i de l'Àngel, a la vista del plànol redibuixat als efectes de la publicació al llibre.

La taula que segueix presenta aquesta informació en el context dels barris de Sabadell, segons l'organització territorial aprovada el 2017, i ordenats per Sectors i Districtes, als quals no els hi aniria malament donar-los els noms dels dos barris més importants que els formen, per tal de ser més fàcilment identificables, especialment en dates electorals.

POBLACIÓ DE SABADELL PER BARRIS. 2018 I 2023										
Districte	Sector	Barri-Núm	Barri	Extensió (ha)	2018 (1)	2023 (2)	Abs 2018-2023	% 2018-2023	% s./SBD 2023	% s./ 2018-2023
Districte 1	1. el Centre	1	EL CENTRE	172	28.542	30.200	1.658	6%	14%	19%
		2	HOSTAFRANCS	21	2.281	2.360	79	3%	1%	1%
		3	COVADONGA	79	5.761	6.106	345	6%	3%	4%
	2. Nostre Llar	4	AVINGUDA-EIXAMPLE	44	9.353	10.023	670	7%	5%	8%
		5	NOSTRA LLAR	39	786	739	- 47	-6%	0%	-1%
		6	SOL I PADRÍS	52	7.948	8.286	338	4%	4%	4%
Districte 2	3. la Creu Alta	7	LA CREU ALTA	137	18.358	19.248	890	5%	9%	10%
	4. Can Puiggener	8	CAN PUIGGENER	85	6.563	6.892	329	5%	3%	4%
	5. Rodal Togores	9	Rodal TOGORES	546	36	44	8	n.s.	0%	0%
Districte 3	6. Ca n'Oriac	10	CA N'ORÍAC	68	15.765	16.299	534	3%	7%	6%
		11	TORREGUITART	22	3.047	2.908	- 139	-5%	1%	-2%
		12	EL TORRENT DEL CAPELLÀ	26	655	653	- 2	0%	0%	0%
	7. Nord	13	CAN DEU	13	3.804	3.810	6	0%	2%	0%
		14	LA PLANA DEL PINTOR	18	3.138	3.308	170	5%	1%	2%
		15	LA ROUREDÀ	43	3.785	3.641	- 144	-4%	2%	-2%
		16	SANT JULIÀ	26	2.973	2.901	- 72	-2%	1%	-1%
	8. Rodal Sant Julià d'A.	17	Rodal SANT JULIÀ D'ALTURA	485	52	71	19	n.s.	0%	0%
Districte 4	9. la Concòrdia	18	LA CONCÒRDIA	92	13.144	13.122	- 22	0%	6%	0%
	10. Berard	19	CAN LLONG	81	9.094	9.664	570	6%	4%	7%
		20	CASTELLARNAU	113	2.642	2.717	75		1%	1%
		21	Rodal BERARD	25	-	-	-		0%	0%
	11. Can Rull	22	CAN RULL	68	13.546	13.501	- 45	0%	6%	-1%
		23	CIFUENTES	26	3.136	3.247	111	4%	1%	1%
Districte 5	12. Gràcia	24	GRÀCIA	177	9.992	10.463	471	5%	5%	6%
	13. Can Feu	25	CAN FEU	33	1.137	1.172	35	3%	1%	0%
		26	CAN GAMBÚS	76	1.514	2.103	589	39%	1%	7%
		27	ELS MERINALS	47	5.686	5.924	238	4%	3%	3%
		28	LA SERRA D'EN CAMARÓ	16	1.654	1.739	85	5%	1%	1%
	14. Oest	29	Rodal OEST	118	48	45	- 3	-6%	0%	0%
Districte 6	15. la Creu de Barberà	30	LA CREU DE BARBERÀ	67	18.060	18.676	616	3%	8%	7%
	16. Sud	31	LES TERMES	12	2.704	2.935	231	9%	1%	3%
		32	CAMPOAMOR	50	5.746	6.136	390	7%	3%	5%
		33	ESPRONCEDA	12	3.715	3.933	218	6%	2%	3%
	17. Sant Pau de R.	34	SANT PAU DE RIU-SEC (ze)	246	19	25	6	n.s.	0%	0%
Districte 7	18. La Serra de Sant Iscle	35	TORRE-ROMEU	99	7.111	7.299	188	3%	3%	2%
		36	EL POBLENOU	39	1.724	1.854	130	8%	1%	2%
		37	EL RAVAL D'AMÀLIA	7	75	62	- 13	n.s.	n.s.	0%
		38	Rodal LA SERRA DE SANT ISCLE	132	36	47	11	n.s.	n.s.	0%
		39	Can Roqueta (ze)	89		-	-		0%	0%
	19. Est	40	Rodal EST	281	27	37	10	n.s.	0%	0%
SABADELL				3.784	213.657	222.190	8.533	4%	100%	100%

(1) Anuari Estadístic del 2019 . Primer Anuari amb desglosament per barris, des del 2001, del primer Anuari Dades a 1 de gener de 2019
Font: Ajuntament de Sabadell. Informació de Base. Població a 1/01/2024.
La població total del 2023 presenta una diferència de +626 persones amb la informació publicada de l'IDESCAT, corresponent a aquest any, el darrer disponible

Per acabar, siguin aquestes línies una nova felicitació al veí del carrer de Montserrat i amic, Joaquim Tudela, per la seva feina de fer conèixer més la ciutat i un agraïment personal per tot el que he après acompanyar-lo en aquestes noves passejades, que recomano a tothom.

4. PRÒLEG AL PRIMER LLIBRE (*PASSEJADA #1*)

Excepte els continguts repetitius i les floretes amb el del segon llibre

*1 Sabadellenc de 77 anys que sempre ha tornat al Born, malgrat que ara està rodant pel món. Crec que no calen presentacions perquè, com es diu, *A Sabadell ens coneixem tots (o tothom, hauríem de dir, ara)*, encara. Soc, això sí, un ciutadà inquiet i que té el somni de l'estat propi pel país, però sobretot que és admirador del treball del Joaquim Tudela i Torras, i que vol col·laborar en la seva difusió. Tanmateix, dir, però, que soc de l'Omnium Cultural, de l'Associació Sabadell Memorial (ASM), de l'Assemblea Nacional de Catalunya (ANC), i des del 1967, de la Fundació Bosch i Cardellach. www.clusa-oriach.cat i joaquim@clusa-oriach.cat.*

Ens diu el nostre diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans que “un pròleg és la introducció en una obra que acostuma a ressenyar-ne els mèrits, el valor, o també a situar-la enmig d'un context i d'unes circumstàncies determinades”. PRÒLEG Joaquim Clusa i Oriach¹. Intento, doncs, amb aquestes ratlles que segueixen, complimentar l'encàrrec que em fa el meu veí del carrer de Montserrat, i amic, Joaquim Tudela i Torras, perquè vull ajudar a difondre aquest llibre que teniu a les mans perquè, entenc, és molt útil per conèixer millor la geografia i la història de la ciutat, passejant i fent esport per l'itinerari que ens recomana, aturant-nos en els 99 elements històrics que inclou, i llegint el què ens explica de cadascun, a les prop de 100 pàgines. Haureu de caminar poc més de 4 km i necessitareu un màxim de 3 hores, i gairebé, creieu-me, no us en adonareu que ja haureu arribat al final. Es tracta d'un llibre que permet, doncs, “fer salut”, i al mateix temps “fer ciutat”, descobrint els seus racons i raconets dels quals ens podem sentir orgullosos, malgrat pensar que tenim pocs atractius històrics i turístics. I pot ser també útil per a les escoles, per tal que formi part de l'aprenentatge de conèixer la seva ciutat i el rodal, començant pel centre.....

I en el cas present, encara haig d'afegir al contingut tradicional dels pròlegs, l'addicional d'expressar el meu agraïment al Joaquim Tudela per haver-me permès discutir i treballar, durant 5 anys llargs, les possibilitats d'organitzar els recorreguts de for ma complementària al treball inicial, per barris i per passejades més curtes, i fer servir les utilitats informàtiques per treure'n uns resums que orientin més la lectura. I també perquè, ara, he pogut participar en aquest començament de publicació dels seus treballs, iniciada per aquesta passejada guiada pel bell mig de la ciutat, amb prop de 100 llocs i detalls. A disposició doncs, Joaquim, per futures publicacions, si creus que encara puc ajudar.....

Va ser el mes de juliol del 2015 quan vaig conèixer el treball del Joaquim Tudela que aleshores tenia 394 fotografies i unes 350 pàgines i vaig saber que havia fet una primera enquadernació el 2008, fent feina de formigueta amb les seves passejades diàries. Per tant, haig de parlar, primer de tot, del treball complert, perquè el llibre d'ara només inclou el 24% de tots els llocs i de talls. El treball el vaig trobar, senzillament, “brutal”, fent servir una qualificatiu televisiu. Tant per l'elecció dels “elements” (53 de diferents, que van des de la “memòria del tèxtil” – que agrupa fàbriques, vapors, xemeneies, molins i despatxos- i “cases de nom” fins a les fornícules i ceràmiques, passant per fonts, escultures o paratges) i els “llocs” (cobrint tots els barris de la ciutat i el rodal), com per l'esforç d'elaborar les explicacions històriques, amb un treball de recerca remarcable no només dels treballs publicats, sinó també de la informació de les llicències d'obres de fàbriques, cases i infraestructures, de l'Arxiu Històric Municipal.....

No puc deixar d'explicar que quan vaig veure el treball per primera vegada, vaig pensar en els tres llibres que de jove vaig trobar a la biblioteca de casa: el “Rodal de Sabadell” de Rossell, el “Sabadell del meu record” de Burguès i la “Història de Sabadell” de Carreras. Del primer vaig aprendre les primeres passejades pel rodal, tot recordant les que vaig fer amb l'amic Joan Gómez (escalada al Cavall Bernat, inclosa), que ens va deixar el 1971. Després vaig recordar també els 20 “Fulls d'història local”, editats entre l'any 1989 i el 1991, per la secció d'història de la Unió Excursionista de Sabadell, amb edició enquadernada del 1992, fa prop de 30 anys, i que, gràcies a noms com Fernández, Roig, Garriga, Massagué, Mañé, Alsina, Vinyets, Ibáñez, Carbonell...(i disculpeu l'ordre i els oblots) em van fer descobrir fonts, camins, itineraris i restes històrics del nostra rodal i de la història lo cal. Al treball del Joaquim Tudela li trobava l'afegit d'haver-se posat, també, dins de la ciutat i explicant la història de cada element. El treball estava distribuït en 15 dies de vacances o itineraris. El primer dia començava pel “Passeig de la Revolució” i el quinzè dia s'acabava a la “Plaça de les Dones” del Poblenou, recordant que les dones del barri van aturar l'enderroc de les cases que es començaven a edificar, plantant-se davant de la Policia Municipal. Vaig considerar que era tot una lliçó de valors del Joaquim Tudela, amb els quals m'hi sentia identificat.

I parlant de valors, per tal de presentar a l'autor, en Joaquim Tudela va estar a la junta de l'Òmnium Cultural de Sabadell en els anys 80, que va organitzar la Nit de Santa Lúcia de l'any 1986, i per tant van ajudar a

posar els fonaments pel posicionament independentista de l'entitat que van promoure, finalment, les presidències de Jordi Porta i de la companya d'estudis i amiga, Muriel Casals. Per tant la seva militància i tarannà en defensa del país li ve de lluny. En Joaquim ha treballat de valent des de molt jove, sempre a Sabadell. Li valoro, la seva experiència com petit empresari arriscat que va tenir durant una part de la seva vida professional. I per tancar la presentació i les complicitats, haig de recordar que vam estar junts tot el dia en aquell mític i èpic diumenge de l'1 d'octubre del 2017, al col·legi electoral del Joanot Alisanda, fent costat a una colla de veïnes i veïns, en nombre que mai hauríem imaginat, i haver compartit molts dies de la concentració diària, a la plaça de l'Ajuntament, en defensa dels presos polítics, des del llunyà 29 de juliol del 2018.

I tornant al treball inicial, després de la presentació de l'autor i referència a valors i complicitats, haig d'explicar que l'itinerari més llarg i nombrós era el de circumval·lació pel centre, del tercer dia, amb 127 llocs i detalls d'aturada. Els menys nombrosos eren els dies novè (rodal de Ca n'Oriach fins a Can Deu), desè (fàbriques del Ripoll, principalment) i onzè (començant per la fàbrica de Cal Marçet i descobrint el nostre Manneken Pis a la Ronda Ponent), amb 6, 9 i 7 elements, respectivament.....

I del treball complet encara m'agradaria explicar perquè es vegi l'abast territorial com el treball inicial que no va deixar gairebé cap racó per visitar i estudiar-ne els detalls i del treball complert, encara m'agradaria explicar perquè es vegi l'abast territorial com el treball inicial que no va deixar gairebé cap racó per visitar i estudiar-ne els detalls i que la distribució de les 405 fotografies, es repartien entre els 228 del Centre1 (afegint- hi el barri de Covadonga – La Cobertera i el parc del Taulí (56%), els 90 del al tres barris (22%) i els 87 del rodal (22%), afegint- hi la Mola, també sabadellenca per pertànyer al nostre skyline*.

I d'aquestes discussions d'uns quants mesos en van sortir 18 passejades. El Centre el dividíem en 4 quadrants fent servir els eixos de la Rambla- Passeig Manresa, i el d'Hortanovella- Sant Pere- La República. I encara pensant que es necessitava una passejada més compacta al voltant de l'Ajuntament, mantenint el criteri de les 3 hores de passejada com a màxim, en va sortir la que en vam anomenar la del "Centre Històric", amb 85 elements, i vam penjar a internet el document de les 19 passejades guiades

1. Fent servir inicialment la delimitació clàssica del Centre (o del "Centru", com diem sovint), per la Gran Via, la carretera de Barcelona, la Ronda Ponent i els carrers de Zamenhof i Vilarrúbies
http://clusa-oriach.cat/20210130-JoaquimTudelaTorras-19%20VISITES%20GUIADES%20PELS%20BARRIS%20I%20RODALS%20DE%20SABADELL%20AMB%20399%20ATURADES_44p.pdf

I atès que parlar de "Centre històric" (i també vam dir-ne el "ro vell de l'ou") en una ciutat que el va perdre, guardant- ne alguns carrers i poc més, cal demanar disculpes per haver-nos posat en aquest esbarzer, i donar una explicació a les persones que l'han llegit, perquè no vam ser prou curosos amb la història urbanística de la ciutat. Parlar de "centre" implica parlar de "límits", de "barris" i de "història" de la formació i creixement de la ciutat. Fent servir la definició de la Gran Enciclopèdia Catalana³, el "centre històric", que també se'n diu, "barri antic, ciutat vella, nucli antic, nucli històric", és aquella "part d'una ciutat que consisteix el nucli urbà anterior a les expansions urbanes iniciades a la segona meitat del segle XIX". Si hi ha afegit, també, que són "trames urbanes que han estat part de la ciutat existent abans de la plena consolidació de la revolució industrial, o del model de producció capitalista, i que segueixen presentant en l'actualitat unes característiques morfològiques bàsiques que permeten constatar la permanència de les formes urbanístiques"⁴. No és certament el cas de Sabadell, malgrat que es conservin una part dels carrers de la delimitació de la vila del segle XV (o millor dirne llogaret perquè tenia poc més de dues hectàrees i mitja!), com expliquen Albert i Jordi Roig, a la citació que es fa del seu llibre al pròleg de l'autor.

3. <https://www.enciclopedia.cat/ec-gec-0267819.xml>

4 https://cpsv.upc.edu/en/shared/tesis/tm12presentacio_nubials.pdf . Tesi de Mariona Nubials Sanjust, *L'ÚS DE L'ESPAI PÚBLIC ALS CENTRES HISTÒRICS. EL BARRI GÒTIC DE CIUTAT VELLA, BARCELONA* de Setembre 2012, amb la tutoria des del Centre de Política de Sòl i Valoracions de l' Universitat Politècnica de Barcelona.

Des de l'aprovació de la nova organització territorial de la ciutat, feta pel ple municipal de l'11 d'octubre del 2017, la denominació de "Centre", només és pot aplicar al barri amb la delimitació clàssica i al sector que inclou el barri de "Covadonga"⁵. L'organització territorial de la ciutat té 7 districtes (sense nom), 19 sectors, amb nom, i 32 barris, també amb nom. Torno a reproduir el plànol que es presenta al document de les 19 passejades guiades, perquè és la base de la seva ordenació i delimitació, i, també, per tal de posar de relleu que els 99 elements del llibre, a l'àmbit dels 200 m des de l'Ajuntament, és una part molt reduïda de la totalitat del barri i del sector del Centre, que al treball inicial, inclou els 241 elements indicats. Nota: La

reproducció no inclou els noms dels 19 sectors que es poden llegir al mapa del web municipal. Al llibre d'ara es va partir d'una delimitació (cert que es podia partir només dels elements i prou) que tenia com a vèrtexs les places del Gas, Marquillas, Mercat, la dita del Pipi, i la de l'Àngel, passant pels carrers que en fan d'envoltant, de Sant Feliu, Sant Pere, la República, Narcís Giralt Sant Joan, Dr. Puig, la Salut, les Valls i Escola Industrial fins el Mercat, i que incloïa els elements dels dos cantons dels carrers i afegint-hi uns pocs elements més propers que eren el teatre de la Faràndula, l'Escola de Comerç, la casa d'Agnès Armengol, el Forn dels Escaiola, la fornícula de la plaça de Sant Jaume, el bust del Dr. Crusafont, el "dinoteri" gravat a la vorera, el Despatx Lluch, la imatge de Sant Cristòfol i el col·legi de les Carmelites. Malgrat ser el que també en podríem dir un centre reconegut, com a més històric, al menys per nosaltres, el cert és que no s'ajusta a les etapes de creixement de la ciutat, i per tant no es pot qualificar, com vam fer, de "centre històric".

Efectivament, els límits de la vila del segle XVIII que es presenta al treball de Domènec, Domínguez i Renom, basat en els treballs previs de Puig i Larrosa, abasta fins al carrer de Sant Honorat, ja per sobre de la plaça de l'Àngel, però no arriba fins el carrer de Sant Pere, ni al Mercat. Té interès reproduir-lo tot seguit, per tal de situar en el seu context històric, les 99 fotografies i històries del present llibre, i els 405 del treball inicial d'en Joaquim Tudela. No puc deixar de recordar, però, que molt a prop dels 99 elements seleccionats hi trobarem, prop de la plaça de l'Àngel, l'església de la Puríssima amb la seva ceràmica, la fornícula de la Mare de Déu de les Neus, la placa del portal d'Europa, l'edifici de Correus i la farmàcia Figuerol. A l'entorn proper de la Rambla hi ha el casal Pere Quart, la xemeneia Fytisa, la casa Llenas i l'edifici de la "Cooperativa La Sabadellense". Prop del Mercadal, hi trobarem el monument a Fleming, la placa de la Verge del Pilar, els relleus dels pisos del carrer Verge del Pilar, la casa Miralles, i la casa Nogués amb la placa del president Macià. I prop de la plaça del Dr. Crusafont hi ha la cooperativa Abacus, el rellotge de l'antic Vapor Sampere o la fàbrica Sallarès Déu- CASSA, i com que encara me'n deixo, perquè, pel criteri de la proximitat la llista s'aniria eixamplant, i depassaria l'abast d'aquest primer llibre, només puc recomanar la seva visita, deixant la part de l'explicació històrica, per una propera edició dels treballs d'en Joaquim Tudela.

El llibre, és, doncs, una passejada per 95 llocs i detalls pel barri del Centre, a l'entorn més proper de l'Ajuntament, i que han estat elegits d'entre els 217 de la totalitat del barri, per tal que la passejada no excedeixi de 3 hores. Confio que en un futur proper es pugui publicar, per parts, la totalitat del treball d'en Joaquim Tudela i Torras, referit a tots els altres barris de la ciutat, i al rodal.

Font: https://web.sabadell.cat/ca/?option=com_content&view=article&id=28732&Itemid=1665

5 Recomano la lectura del dictamen d'aprovació penjat al web de l'Ajuntament, https://web.sabadell.cat/ca/?option=com_content&view=article&id=28732&Itemid=1665, on es detalla l'àmplia participació de les Associacions de Veïns i d'altres en la delimitació final del mapa d'organització territorial. Hi destacaria, amb recança, que *només hi ha hagut una única al·legació –que ara s'ha acceptat–, formulada per l'Associació de Veïns de Covadonga, que sol·licita que el nom del barri sigui Covadonga en comptes de la Cobertera - Covadonga com es proposava, al·legant que aquesta és la denominació amb què els veïns identifiquen la zona*, atès que el nom de la Cobertera, també es reconegut per persones de certa edat, com és el meu cas. >> Dictamen d'aprovació definitiva de la divisió territorial del terme municipal de Sabadell.

Desitjo, doncs, que tothom gaudeixi de la lectura i, sobretot, del seu ús com a guia de conèixer millor la ciutat. Per tant, tingueu bona caminada, fent salut i cultura sabadellenca, perquè, com diu en Joaquim Tudela i Torras, “sembla mentida que a Sabadell tinguem tantes coses interessants i poc conegudes”. Felicitats i gràcies, pels teus treballs, sempre en revisió i ampliació, Joaquim. Reitero el que ens diu l'autor: *bona passejada*.

Joaquim Clusa, economista Sabadell, febrer del 2024, encara des de Shenyang, Xina.

ANNEXOS- MATERIALS SOBRE EL BARRI DEL CENTRE DE SABADELL EN ELABORACIÓ

A1. DISTRIBUCIÓ DELS 220 ELEMENTS DEL LLIBRE PER TIPUS I QUADRANTS. LES ETAPES DE CREIXEMENT DE LA VILA-CIUTAT

ELEMENTS	Centre - Q 1	Centre - Q 2	Centre - Q 3	Centre - Q 4	CENTRE TOTAL	SBD TOTAL	% CENTRE / SBD	% Q 1 / SBD	% Q 2 / SBD	% Q 3 / SBD	% Q 4 / SBD
memòria tèxtil		7	8	8	23	51	45%	0%	14%	16%	16%
casa de nom	8	14	4	7	33	41	80%	20%	34%	10%	17%
monument	3	3			6	34	18%	9%	9%	0%	0%
edifici singular	9	6	5	1	21	31	68%	29%	19%	16%	3%
placa	10	3	1	4	18	31	58%	32%	10%	3%	13%
escultura	7	6	1	2	16	29	55%	24%	21%	3%	7%
església	2	1		1	4	15	27%	13%	7%	0%	7%
paratge	1				1	13	8%	8%	0%	0%	0%
ceràmica	4	6	1		11	11	100%	36%	55%	9%	0%
reixa	3	2	5	1	11	11	100%	27%	18%	45%	9%
fornícula	5	4			9	10	90%	50%	40%	0%	0%
SABADELL	80	77	35	28	220	419	53%	19%	18%	8%	7%

S'hi destaca:

- Pel conjunt del barri del Centre: *cases de nom* (33), *memòria del tèxtil* (23), *edificis singulars* (21), *plaques* (18), *escultures* (16), *ceràmiques* (11), *reixes* (11) i *fornícules* (9)
- Pel Q1: *plaques*, *edificis singulars*, *cases de nom*.
- Pel Q2: *cases de nom*, *memòria del tèxtil*, *edificis singulars*.
- Pel Q3: *memòries del tèxtil*, *edificis singulars*, *cases de nom*.
- Pel Q4: *memòries del tèxtil*, *casa de nom*.

He llegit algun article que parla de segregació territorial: els rics al nord de l'eix del carrer Sant Pere-República i els obrers i les fàbriques al sud. Dels elements del llibre no sembla ben bé així:

- De cases de nom- burgesia: 22 al nord i 11 al sud
- De memòries del tèxtil: 7 al nord (cap al quadrant 1 a l'entorn de l'Ajuntament i 7 al quadrant 2, cert) i 16 al sud

La segregació real es va produir quan els empresaris es van començar a construir cases a Matadepera i Bellaterra.

Hipòtesis en elaboració: malgrat que el nord -est del Centre Q1, des de l'Ajuntament fins a la Ronda és el *lloc de més prestigi* sense fàbriques gairebé (van ser les darreres illes en ser edificades; potser perquè va ser del municipi de Sant Pere de Terrassa fins el 1904, mentre que la resta era un barreja (bona), entre fàbriques, *cases dels amos*, cases de la classe obrera i de la classe mitjana i edificis singulars, sense segregació territorial.

ELS ELEMENTS SELECCIONATS I LES ETAPES DEL CREIXEMENT DEL CENTRE: LA VILA- CIUTAT DE SABADELL DEL SEGL XIX

Nombre i localització dels elements seleccionats al llibre de Joaquim Tudela

Les 220 aturades que ens ha seleccionat Joaquim Tudela al barri del Centre, es reparteixen entre les 80 del Quadrant 1 (des de l'Ajuntament a la Ronda Zamenhof), 77 al Quadrant 2 (des del Teatre de la Faràndula fins el carrer de Vilarrúbies), 35 al Quadrant 3 (des de l'Escola de Comerç fins a la Gran Via) i 28 al Quadrant 4 (des de la fàbrica Bosser fins a la Gran Via). Els temps de recorregut no són proporcionals al nombre d'elements perquè als dos darrers quadrants hi ha més distància entre les aturades que en els dos primer.

Biaixos apart, és als dos primers quadrants on s'hi concentra més història de la ciutat, per haver estat l'expansió més propera del nucli històric.

En relació al *sector* Centre de la divisió territorial, ja fora de l'abast del present llibre, el recorregut des del Taulí i barri de Covadonga- La Cobertera² fins a la Fira hi afegiria 24 aturades més, ~~perquè al barri d'Hostafrancs no n'hi cap~~ **edicle de la plaça dels jocs florals i la xemeneia de cal Llagosterea i Sampere al carrer de Margenat.....** La taula que segueix palesa la característica que a tota la ciutat hi ha elements d'interès al conjunt de la recerca de Joaquim Tudela, perquè la meitat, aproximadament, són al barri del Centre, objecte d'aquest llibre, i la resta està repartida per meitat entre els altres barris i el Rodal, com ja s'ha esmentat, d'acord a les xifres del quadre que segueix, i quin detall dels itineraris es detalla a l'annex d'aquest llibre.

Localització	Elements	%
Centre - Q 1	80	
Centre - Q 2	77	
Centre - Q 3	35	
Centre - Q 4	28	
Centre	220	53%
Altres Barris	105	25%
Rodal	94	22%
Total general	419	100%

En relació a la varietat del patrimoni seleccionat, al barri del Centre hi ha 40 elements diferents (55 al conjunt de Sabadell), els quals es detallen a la taula següent:

ELEMENTS	CENTRE TOTAL	monument	6	rellotge	2	font	1
casa de nom	33	col·legi	6	infraestructura	2	padró martirial	1
memòria tèxtil	23	església	4	creu	2	cinema	1
edifici singular	22	font	4	forn	2	esgrafiats	1
placa	18	muralla	4	inscripcions	2	fris	1
escultura	16	museu	4	mercat	2	làpida	1
ceràmica	11	escut	3	botiga	2	monument	1
reixa	11	porta	3	portella	2	paratge	1
fornícula	9	mural	3	teatre	2	pintura	1
relleu	7	arbre	2	farmàcia	2	Total	220
				safareig	1		
				absis	1		

Hi destaquen a la taula els elements que han construït la història de la ciutat- fàbrica de Sabadell, com s'ha qualificat, majoritàriament des de començament del segle XIX, com són les 33 *cases de nom* que han estat residència de la burgesia tèxtil, les 23 *memòries del tèxtil* per aquells elements que encara poden recordar el passat industrial, principalment xemeneies, els 22 edificis singulars amb diferent història i ús, les 18 plaques, les 16 escultures, les 11 ceràmiques, les 11 reixes que destaquen, principalment de les mateixes *cases de nom*, les 9 fornícules, com elements religiosos que costen de veure si no s'està prou atent (alguns ja desaparegudes), els 7 relleus, els 6 col·legis, les 4 esglésies (sense considerar els elements singulars de lapides, escuts o inscripcions, quina història s'explica separatament), els 4 museus, les 4 fonts, les 4 muralles d'història, els 3 escuts, les 3 portes i els 3 murals. I encara 22 elements més que estan representats amb 1 ó 2 fotografies, quedant palesa la varietat i riquesa de la selecció.

La taula que segueix presenta els elements per tipus (amb més de 10 unitats a tot Sabadell) i localització a cada quadrant, destacant-hi (amb trama) aquells percentatges significativament més alts que la mitjana del Centre i dels quadrats, que permeten resseguir la història del barri i de Sabadell:

² Ja em disculpareu si amplio el nom oficial del barri de Covadonga, perquè em costa acceptar que s'hagi perdut el nom de La Cobertera, com el coneixem encara una colla de ciutadania, només per un acord majoritari de l'Associació de Veïns, en assemblea, i perquè la castellanització del nomenclàtor resultat d'èpoques passades, m'angunieja, com ja vaig intentar posar de relleu a la darrera revisió del nomenclàtor fa uns 8 anys.

Com correspon a un centre de ciutat amb història, el barri com a conjunt, concentra les *cases de nom* i els *edificis singulars*, com elements més representatius d'una ciutat amb història i burgesia resident, així com els detalls representatius associats com són les ceràmiques, reixes i l'element religiós de les fornícules.

Els *edificis singulars*, que tenen representació a tots les quadrants, és concentren en proporció alta al quadrant 1 al nord i al 3 al sud de l'eix central, tot i els 6 que trobarem al quadrant segon. Malgrat els 51 elements de *memòria tèxtil*, hi ha més proporció fora del Centre, encara que tenen representació especial als quadrants 3 i 4 del sud. Però el fet que la concentració de les *cases de nom* a tots els quadrants, excepte al primer, va associada a la *memòria del tèxtil*, que palesa que la propietat les va construir prop de les seves fàbriques, encara que no estiguessin prop dels edificis singulars més centrals.

La geografia del creixement a la segona meitat del segle XIX i començaments del XX

La història del creixement de l'ocupació física del barri es pot entendre pel plànol de creixement reproduït a Domínguez (2015, p. 111) i elaborat des de diferents fonts, distingint fins on arribava la ciutat construïda el segle XVIII, encara amb muralles, i per on va créixer durant el segle XIX fins el 1868, després del Pla Molina (1864) i del Pla Pasqual (1886). Les dates del plànol són les següents:

- La vila del segle XVIII amb muralles, a partir dels treball de Puig
- 1864, també de Puig, després del Pla Molina (1864)
- 1916 de Calvet, Deu, Marín i Sala-Sanahuja, després del Pla Pasqual Tintorer (1886)
- 1952 de Roca, Sallas i Freixes, després del Pla Manich- Renom (1928)
- 1969 de Puig.

Imatge 3: Fases de creixement de Sabadell

Font: Domínguez, Domínguez i Renom (2001)

I l'evolució demogràfica s'ha de deduir de la sèrie més completa publicada per l'Idescat dels anys censals (<https://www.idescat.cat/pub/?id=shd&n=1341&geo=mun:081878&lang=es>), completada la sèrie de Larrosa (1986, p. 233- 235, indicades amb *, i de diferents fonts), segons el detall següent:

1497 82 fogatges (unes 400 persones, a unes cinc persones per fogatge)

1515 116 fogatges (unes 500 persones)

1553 144 fogatges (unes 700 ó 800 persones)

1717 1.145 habitants

1787 2.212 **habitants** (Cens de Floridablanca)

1800* 2.722

1824* 4.464
1833* 7.945
1841* 7.429

1857 13.945
1860 14.240
1877 18.117
1887 19.645

1900 23.294 (incorporació de la Creu Alta / Tallarets, el 1902)
1910 28.125
1920 37.529
1930 45.607

1936 48.754
1940 47.831

* Larrosa (1986), p. 233-235

Domínguez a la seva tesi explica l'evolució de Sabadell així:

treball femení a la indústria tèxtil llanera de Sabadell durant el segle XX

capítol 3

la transformació de la ciutat de Sabadell

Sabadell és una ciutat nascuda de la industrialització, és a dir, la ciutat tal com la coneixem actualment és relativament recent, és resultat directe de l'extraordinari desenvolupament de la indústria tèxtil a partir de 1850, que va ser el motor de la urbanització de la població de procedència rural, la concentració demogràfica i l'expansió territorial. Des de mitjan segle XIX Sabadell va viure un període de grans transformacions i d'un gran dinamisme: va deixar de ser una vila per esdevenir una ciutat especialitzada en la indústria tèxtil llanera¹. El seu desenvolupament es basava en una lògica estrictament local, ben al contrari de la situació actual, marcada per la intensa influència de l'Àrea Metropolitana barcelonina, la complexitat pròpia de la diversificació sectorial i la globalització econòmica i per la transformació en una ciutat eminentment de serveis.

Els antecedents de la ciutat, el seu creixement urbanístic que, d'altra banda, explica moltes coses sobre la seva història social, l'evolució de la població, etc., són els elements que tractarem en aquest capítol i que tenen la funció de contextualitzar el treball de camp i facilitar la comprensió de les relacions entre el desenvolupament de la ciutat i la indústria tèxtil.

D'acord al plànol, el creixement de la vila del segle XVIII, que ocupava unes 7 ha, va ser en forma d'eixample de quadrícula planificada, anomenada posteriorment com *eixample menor* (tal com a les ciutats industrials de Terrassa o Mataró), amb carrers de 6 i 8 m d'amplada (o fins a 12, com el carrer de la Indústria, des del 1879), per distingir-los de l'eixample Cerdà de Barcelona (1859) amb quadrícules de 111 m i carrers de 20 m d'amplada, 10 dels quals amb voreres generoses arbrades, que es poden considerar espais verds per vianants. Les voreres d'amplada diferent entre l'Eixample Cerdà i els eixamples menors posaria de relleu tipus diferents de burgesia a la capital i a les ciutats-fàbrica interiors.

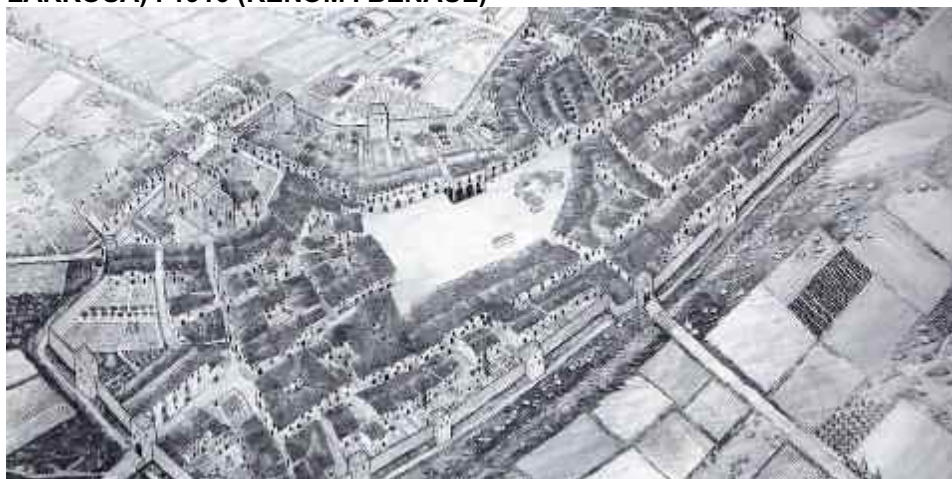
Del plànol de creixement a la data del 1864, l'ocupació del Centre (que amb 179 ha és el més gran de Sabadell, exceptuant els 7 Rodals i les dues zones empresarials) era del 79%, aproximadament, de les 169 illes identificades, perquè estaven gairebé ocupats per construccions els quadrants 2 i 4, mentre que l'1 i el 3 ho estaven parcialment. L'estimació s'ha fet partint del nombre d'illes de cada quadrant, relativament semblant (el Q1 amb 37 illes, el Q2 amb 38, el Q3 amb 52 i el Q4 amb 42), de les quals 53 estan buides, amb la distribució següent: el Q1 amb 27 (75%), el Q2 amb 1 (3%), el Q3 amb 15 (29%) i el Q4 amb 10 (24%).

L'espai buit, més a prop del nucli històric, del primer quadrant en la divisió adoptada en aquest treball, s'ha d'interpretar principalment pel preu del sòl més alt de la part més representativa de la vila, i que la construcció de les fàbriques es va expandir a les illes del sud de l'eix transversal, i que una part important de la residència burgesa es localitzava prop de la fàbrica i de les cases obreres.

Dels 2,112 habitants, cap a finals del segle XVIII, a començaments del segle XVIII es passa a 2.200, el 1787, i 2.722 a l'entrada del segle XIX. Quan la vila obté el títol de *ciutat*, el 1877, la nova ciutat ja té censats 18.117 persones, i ja ha començat l'embranchida econòmica del tèxtil i de la immigració.

El plànol de creixement posa de relleu que el 1864 el sòl ocupat per la vila encara es situava dins dels límits de l'actual barri del Centre. I atès que el 1916, 52 anys després, les illes ocupades ja s'havien estès fora del Centre, traspasant la via del tren que va arribar el 1855, cap a Gràcia, l'Avinguda, Covadonga- La Cobertera i la Creu Alta, i la carretera de Montcada a Terrassa, del 1852, (la de Molins de Rei a Caldes, amb la construcció del pont de la Salut, el 1854), **el barri del Centre era tota la ciutat fins a començaments del segle XX, amb uns 15-20.000 residents. NO. HO VA SER FINS A MITJANS DEL SEGLE XIX, QUAN LA VILA VA COMENÇAR A CRÈIXER CAP EL RIPOLL I ELS BARRIS DE L'AVINGUDA, LA COBERTERA, CREU ALTA I GRÀCIA. DEDUÏT GRÀCIES AL PLÀNOL DE MANEL LARROSA DEL PLA MOLINA CAP EL 1868**

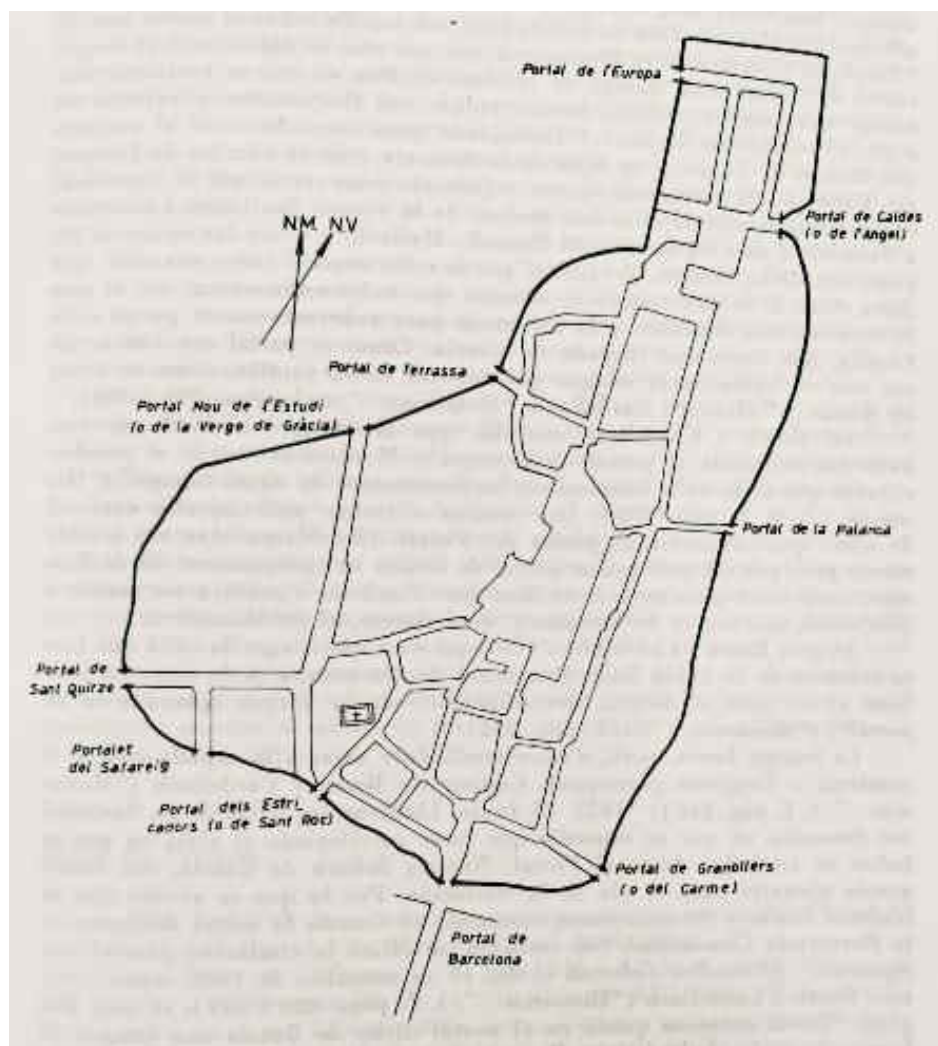
A2. ELS PLÀNOLS DE SABADELL: SEGLE XVII (ROCA I BARBERÀ), 1841 I 1864 (CARRERAS), 1886 (MOLINA I LARROSA) i 1916 (RENOM I BENAUL)

Reconstrucció ideal de vila emmurallada al segle XV segons les dades històriques i arqueològiques.
<https://www.isabadell.cat/sabadell/historia/llinatge-dels-meca-305365/>

Reconstrucció ideal de la Vila de Sabadell al segle XV.

Portals de Sabadell segle

XVII. PERE ROCA GARRIGA <https://www.diaridesabadell.com/sabadell/historia/les-muralles-i-els-portals-de-sabadell.html> - Portal de Barcelona / - Portal dels Estricadors o de Sant Roc / - Portalet del Safareig / - Portal de Sant Quirze / - Portal de Gràcia o Nou de l'Estudi o de la Verge de Gràcia / - Portal de Terrassa / - Portal d'Europa o de Manresa / Traslладats, el segle XVI:- Portal de Caldes o de l'Àngel/ - Portal de la Palanca / - Portal de Granollers o del Carme.

Font: Santamaria, Antonio. [Els 3 plans](#)

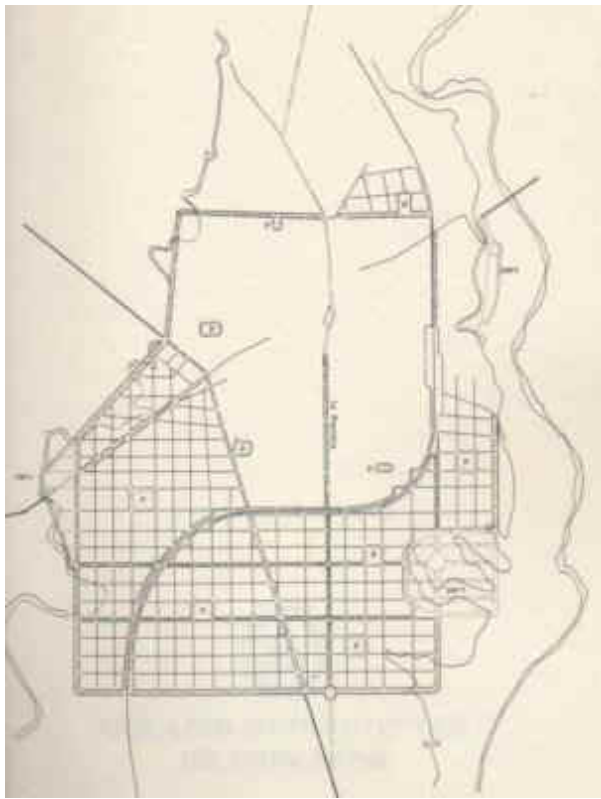
[urbanístics de Sabadell al segle XIX](#)

1866

Pla Pascual . Escàner refent de l'AHS (Agraïment a Manel Larrosa)

1916

1919

FONT: FÀBRQUES I ESTABLIMENTS INDUSTRIALS AMB FORÇA DE VAPOR A SABADELL (1838 - 1915)
SABADELL EN 1916

Plànol Base: Josep Renom, arqte. 1916 (AHS)

Identificació i localització de vapors: Josep Maria Benaul @1994 (AMS). Exposat prop de la porta de la sala.

Pla Pascual (1886). Font: M.Larrosa.

Font: Santamaria, Antonio

[Els 3 plans urbanístics de Sabadell al segle XIX](#)

<https://www.isabadell.cat/sabadell/historia/3-plans-urbanistics-segle-xix/>

Bibliografia

CARRERAS COSTAJUSSÀ, Miquel. Elements d'història de Sabadell. Edicions de la Comissió de Cultura, Sabadell, 1932.

CASAMARTINA i PARASSOLS, Josep. Josep Renom. Arquitecte, Fundació Bosch i Cardellach, Sabadell, 2000.

CASTELLS, Andreu. Sabadell, informe de l'oposició. Prolegòmens. Ed. Riutort, Sabadell, 1975

LARROSA i PADRÓ, Manel. La urbanització de la ciutat industrial. Sabadell 1845-1900, Nova Biblioteca Sabadellenca, 1986.

"El Pla Pascual -escriu Larrosa- gaudirà d'una sanció legal, i per tant, d'una legitimitat que no obtingueren els Plans d'Oriol Bernadet i F. Daniel Molina, els quals s'anticiparen a la legislació de l'època".

Al seu parer, el Pla Pascual de 1886 s'adapta "mil·limètricament" a les exigències de la política urbanística municipal del moment. Aquest Pla va tancar el procés de reformes urbanístiques precedents. Així, s'estén la quadrícula de l'exemple més enllà dels límits del Pla Molina. La Rambla esdevé definitivament l'eix vertebrador del creixement urbanístic de la ciutat en un moment de gran expansió del mercat del sòl i de l'especulació immobiliària. Per això, aquest Pla "tindrà un llarg futur i es podrà ordenar sense conflictes el creixement de la ciutat" fins a finals de la dècada de 1920 -conclou Larrosa-.

En efecte, no serà fins al 1928 que es plantejarà la necessitat de revisar el Pla Pascual Tintoret, encarregat als arquitectes Josep Renom i Joaquim Manich; però això dona matèria per a una altra entrega d'aquesta secció.

<https://www.isabadell.cat/sabadell/historia/telers-i-teixidors-310477/>

Devem a l'historiador sabadellenc Albert Garcia Balañà l'assaig Ànimes i telers. Canvis materials, malestar socials i combats culturals al Sabadell de l'últim terç del segle XIX (1868-1890). Una obra que resulta imprescindible per a copsar la relació entre les transformacions estructurals derivades de la industrialització i els nous corrents ideològics i moviments socials. Un període de transició on es generaren les cultures polítiques que es desenvoluparen fins a la Guerra Civil.

L'autor, citant a Josep Maria Benaul, indica que "l'etapa decisiva de la mecanització del tissatge llaner se situa a Sabadell entre 1878 i 1884". L'any 1877, vuit de cada deu telers eren manuals, que requerien de la força i l'habilitat del teixidor. 20 anys més tard, el 1897, les proporcions s'havien invertit: "Un miler de telers mecànics convivia amb dues tristes dotzenes de telers a mà. La ciutat, és clar, havia assistit alhora a una sembrada de vapors".

Sabadell-Terrassa, capital llanera

Aquest procés d'industrialització farà del **districte Sabadell-Terrassa el principal centre de producció llanera d'Espanya** que es consolidà pels volts de 1895, afavorit per l'aranzel proteccionista de 1891.

El desenvolupament industrial generà -com ha estudiat Enriqueta Camps- una forta corrent migratòria provinent de les viles i comarques veïnes amb tradició tèxtil com en el cas d'Olesa de Montserrat. **Dels 20.000 habitants empadronats a Sabadell el 1899, el 43 per cent (més de 8.000 persones) havien nascut fora de la ciutat.** L'any 1857, amb 14.000 empadronats, ocupava, per número d'habitants, l'onzena posició de Catalunya; **el 1900, amb 23.000 habitants, ostentava la cinquena posició, quasi empatada amb Tarragona en la segona posició.**

Aquest creixement demogràfic comportà una gran expansió urbanística que ha estat estudiada detalladament per Manel Larrosa.

"1876 -escriu Garcia Balañà- és l'any d'una nova i espectacular arrancada de la construcció immobiliària sabadellenca (...) en poques paraules: **el sòl urbanitzat augmentà a gran velocitat entre 1876 i 1886 (...) fou durant la primera meitat dels anys 80 que el volum de llicències d'obres assolí els màxims de tot el segle XIX.** El resultat d'aquesta febre constructora va ser **"la segregació social dins del territori de la ciutat.** Un centre reservat a l'especulació rendista, amb les cases de planta baixa i pis -i força qualitat constructiva- dels anys 50 i 60 versus una perifèria més i més distant, a les cases obreres de planta única i pobra qualitat dels anys 80 i 90 (...) **Era la nova ciutat de l'Eixample obrer, Rambla avall més enllà del ferrocarril, i a l'altra banda la carretera de Barcelona, a l'actual barri de Gràcia".**

L'objectiu central de la recerca de Garcia Balañà és esbrinar les "conseqüències laborals i socials" del procés de modernització tecnològica i d'especialització llanera. La figura dels teixidors de mà -desapareguda al darrer quart del segle XIX- li serveix de fil conductor per copsar les transformacions del trànsit de la manufactura artesanal a la indústria moderna.

<https://www.diaridesabadell.com/sabadell/historia/les-muralles-i-els-portals-de-sabadell.html>

Les muralles i els portals de Sabadell

Des del segle XIII fins al XVII, Sabadell va ser una vila emmurallada i fortificada i una de les més notables del Vallès. Jaume Barberà Canudas

Narrador, cronista i historiador

Publicat el 24 de gener de 2026

XBlueskyWhatsAppTelegramLinkedInFacebookEmail

Sabadell va ser una vila emmurallada entre els segles XIII i XVII.

Vegis ampliat al començament de d'aquest apartat obre cartografia)

Heus aquí els portals que hi havia el segle XVII:

- Portal de Barcelona.

- Portal dels Estricadors o de Sant Roc.
 - Portalet del Safareig.
 - Portal de Sant Quirze.
 - Portal de Gràcia o Nou de l'Estudi o de la Verge de Gràcia.
 - Portal de Terrassa.
 - Portal d'Europa o de Manresa.
- Traslladats, el segle XVI:
- Portal de Caldes o de l'Àngel.
 - Portal de la Palanca.
 - Portal de Granollers o del Carme.

Portal de Barcelona.— Ja existia el segle XIII. També se'n deia Porta de Barrera. Va ser un dels principals portals de la vila i el que va tenir una més llarga existència de tots els que, en el transcurs dels segles, s'obrien a les muralles de Sabadell i que a mesura que creixia la població i que resultaven inútils, van anar desapareixent sense deixar rastre. El segle XIX subsistia encara i era conegut per la volta dels Escolapis, per tal com formava part de l'edifici del Marquès de Ciutadilla que van ocupar els religiosos de Sant Josep de Calassanç, el 1818. Va ser enderrocat l'any 1899. Explica Miquel Carreras que el potent impuls de creixement vers migdia no va pas extingir-se en el portal de Barcelona, sinó que va continuar, fora del clos de la vila, pel curs de la Rambla futura, iniciant l'anomenat carrer de Barcelona.

Imatge 3: Fases de creixement de Sabadell

Fons: Domènec, Domènec i Riera (2001)

Etales: segle XVIII, 1864, 1906, 1951 i 1991. Incomplet a l'etapa de creixement intens de 1864 (tota l'edificació de la ciutat dins dels límits del Centre i amb 4 vapors al Ripoll, el primer dels quals ca la Daniela de 1854) a 1906, quan ja havien quedat superats.

A3. LA CARTOGRAFIA MUNICIPAL DE SABADELL DURANT LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XIX (1858-1886) DE FRANCESC NADAL (2014)

Nadal, Francesc
Universitat de Barcelona
fnadal@ub.edu

<https://diposit.ub.edu/server/api/core/bitstreams/381f22d0-8366-482d-88fa-9a94014ea012/content>

Treballs de la Societat Catalana de Geografia, núm. 77, juny 2014, p. 181-204
ISSN: 1133-2190 (ed. impresa); 2014-0037 (ed. digital)
URL: <http://revistes.iec.cat/index.php/TSCG>

El plànol geomètric de Sabadell de Josep Oriol i Bernadet de 1858
El plànol geomètric de Sabadell de Gabriel Batlle i Josep
Antoni Obradors de 1863

La cartografia del «Proyecto de Ensanche y Reforma de la ciudad de Sabadell» de Miquel Pascual (1886)

Conclusions

1. Aquest treball s'ha dut a terme en el marc del projecte de recerca CS02011-2927-C02-01, finançat per la Direcció General de Investigación y Gestión del Plan Nacional de I+D+I. L'autor vol agrair l'ajut rebut per part del personal de l'Arxiu Històric de Sabadell en la realització d'aquest treball. També vol fer extensiu aquest agraïment al geògraf Vicenç Casals Costa pels comentaris crítics d'aquest text realitzats i per la informació proporcionada.

Resum

La ciutat de Sabadell va ser objecte de tres aixecaments cartogràfics diferents, entre 1858 i 1886, com a conseqüència dels diversos projectes urbanístics elaborats pel seu ajuntament per tal de regular l'extraordinari creixement urbà que va viure durant la segona meitat del segle XIX. El primer d'aquests aixecaments va ser realitzat, el 1858, per l'arquitecte Josep Oriol i Bernadet. El segon va ser dut a terme, entre 1862 i 1865, pels mestres d'obres Gabriel Batllell i Josep Antoni Obradors. I el tercer va ser efectuat, entre 1880 i 1886, per l'arquitecte Miquel Pascual. Amb la seva realització l'Ajuntament de Sabadell va aconseguir dotar-se d'una excel·lent informació cartogràfica de la seva ciutat, similar a la que posseïen d'altres municipis catalans de l'època com Barcelona, Badalona o Gràcia.

Paraules clau: història de la cartografia urbana, geografia urbana, història de Sabadell.

Figura 1. «Plano General. N.º 1. Parte Este» del *Plano Geométrico de la Villa de Sabadell*, aixecat per Gabriel Batllell i Josep Antoni Obradors sota la direcció de Francesc Daniel Molina [1865]; escala 1:300, ms. col.

Arxiu Històric de Sabadell

Figura 3. Detall del «Plano General», full núm. 2, del *Proyecto de Ensanche y Reforma de la Ciudad de Sabadell* de Miquel Pascual, 1886, escala 1:2,000

Arxiu Històric de Sabadell

Figura 4. Detall del planol parcial núm. 1 del *Proyecto de Ensanche y Reforma de la Ciudad de Sabadell* de Miquel Pascual i Tintorer, 1886, escala 1:300

A.4. EVOLUCIÓ 1861- 1886- 1916 D'ILLES AMB ALGUNA OCUPACIÓ I ESTIMACIÓ DE RESIDENTS PER BARRIS

NOMBRE D'ILLES AMB ALGUNA EDIFICACIÓ						
	1864 (1)	%	1886 (2)	%	1916	%
CENTRE	147	88%	172	75%	204	53%
COVADONGA	0		12	5%	24	6%
AVINGUDA	1	1%	10	4%	55	14%
GRÀCIA	0		14	6%	34	9%
CREU ALTA (+1904)	19	11%	22	10%	60	16%
CREU DE BARBERÀ (+1956)	-		-			0%
HOSTAFRANCS	-		-		10	3%
CAN FEU- CAN RULL	-		-		0	
TOTAL	167	100%	230	100%	387	100%

(1) Hi falten les illes del municipi de Sant Pere de Terrassa, des del carrer de les Valls cap el nord. Segurament no estava urbanitzat ni donàven llicències

(2) Hi ha les illes del municipi de Sant Pere de Terrassa, malgrat no està encara annexionat

	1864 (1)	1886 (2)	1916	1936 (amb la distribució del 1916)			
CENTRE	13.338	14.577	17.800	25.553	(real: 22.000= 1970)		
COVADONGA	-	1.017	2.094				
AVINGUDA	91	847	4.799				
GRÀCIA	-	1.186	2.967				
CREU ALTA (+1904)	1.724	1.864	5.235				
CREU DE BARBERÀ (+1956)	-	-	-				
HOSTAFRANCS	-	-	873				
CAN FEU- CAN RULL	-	-	-				
TOTAL	15.152	19.492	33.767				

A.5. EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA DE SABADELL 1497- 2024 I POBLACIÓ PER BARRIS, SECTORS I *DISTRICTES SENSE NOMS* (1999- 2023)

Evolució demogràfica

1497 f	1515 f	1553 f	1717	1787	1857	1877	1887	1900	1910
82	116	144	1.145	2.212	13.945	18.117	19.645	23.294	28.125
1920	1930	1940	1950	1960	1970	1981	1990	1992	1994
37.529	45.607	47.831	59.494	105.152	159.408	184.943	192.142	189.113	189.113
1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014
185.798	184.859	183.727	187.201	193.338	200.545	203.969	207.338	207.938	207.444
2016	2018	2020	2022	2024	2026	2028	2030	2032	2034
208.246	211.734	216.520	215.760	222.177	-	-	-	-	-

1497-1553: focs; 1717-1981: població de fet; 1990- : població de dret (més info.)

ANY	POBLACIÓ	Absolut Inter-període	% Inter-període	% ANUAL MITJÀ
1800	2.722			
1841	7.429	4.707	173%	2,5%
1900	23.294	15.865	214%	2,0%
1936	48.754	25.460	109%	2,1%
1960	105.152	56.398	116%	3,3%
1981	184.943	79.791	76%	2,7%
2006	200.545	15.602	8%	0,3%
2024	222.177	21.632	11%	0,6%

Font: Estadística municipal i elaboració pròpia

El període de màxim creixement absolut va ser el de 1960- 1981 (21 anys) amb 79.791 persones, però el de màxim creixement relatiu va ser el de 1936- 1960 (24 anys) amb el 3,3% anual. El creixement vegetatiu d'aquell període es situava al voltant de l'1% anual.

L'estancament, com a resultat de la crisi del sector tèxtil, dura des del 1981 fins el 2006 (25 anys), malgrat superar la barrera dels 200.000 habitants, amb un creixement anual del 0,3%, mínim.

Des del 2006 (fa 20 anys), els creixement anuals milloren per l'efecte de l'atracció residencial a la Barcelona-gran, més que pels nous llocs de treball, amb un 0,6% anual, encara per sota el *lindar de vitalitat* de l'1%.

DE DIARI DE SABADELL, GENER 2026.

Sabadell arriba a màxims històrics. Per primera vegada, la capital del Vallès ha superat els 225.000 habitants, **assolint els 225.430** en total, el 2025 (1 de gener). **En el darrer any, la població sabadellenca va créixer un 1,5% respecte a l'any anterior, és a dir, 3.284 persones.** Amb això, segons les dades, es consolida com una de les destinacions preferides per a persones de ciutats properes que decideixen establir-i la seva residència. La principal causa d'aquest increment és el saldo migratori positiu, ja que **la ciutat va acollir 12.888 persones, mentre que 7.384 van marxar a viure a altres municipis d'Espanya o a l'estranger (+ 5.504 persones).** (DS)

POBLACIÓ RESIDENT PER *SECTORS* DE SABADELL. 1999, 2009 i 2023									
Núm	SECTOR	Extensió (ha)	1999 (1)	2009 (2)	2023 (3)	Abs 1999-2023	% 1999-2023	% s./SBD 2023	% s./1999-2023
1	el Centre	273	25.936	31.162	38.666	12.730	49%	17%	34%
2	St. Oleguer	134	17.426	20.224	19.048	1.622	9%	9%	4%
3	Creu Alta	137	17.728	17.919	19.248	1.520	7%	9%	4%
4	Can Puiggener	85	5.554	6.809	6.892	1.338	1%	3%	4%
5	Rodal Togores	546	37	37	44	7	n.s.	0%	0%
6	Ca n'Oriac	117	19.710	20.017	19.860	150	-1%	9%	0%
7	Nord	100	15.263	14.410	13.660	- 1.603	-5%	6%	-4%
8	Rodal Sant Julià d'Altaura	485	77	1.228	71	- 6	n.s.	0%	0%
9	la Concòrdia	92	14.055	13.364	13.122	- 933	-2%	6%	-3%
10	Berard	219	463	7.702	12.381	11.918	n.s.	6%	32%
11	Can Rull	94	16.901	17.046	16.748	- 153	-2%	8%	0%
12	Gràcia	177	7.090	9.410	10.938	3.848	16%	5%	10%
13	Can Feu	172	8.766	9.402	10.463	1.697	11%	5%	5%
14	Rodal Oest	118	102	64	45	- 57	n.s.	0%	0%
15	la Creu de Barberà	79	19.321	20.638	21.611	2.290	5%	10%	6%
16	Sud	62	9.459	9.862	10.069	610	2%	5%	2%
17	SantPau de Riusec (ZE)	246	5	14	25	20	n.s.	0%	0%
18	la Serra de Sant Iscle	366	7.265	8.681	9.215	1.950	6%	4%	5%
19	Rodal Est	282	112	26	84	- 28	n.s.	0%	0%
SABADELL		3.784	185.270	208.015	222.190	36.920	7%	100%	100%

El barri del Centre (vegis taula de la pàgina 7) és el més gran de Sabadell en nombre de residents. Amb 30.200 residents, a començament del 2024, i era el 14% de tot el municipi de 222.190 persones. En els últims 5 anys va créixer 1.658 persones, i és el que més va créixer en valor absolut, degut a la transformació en habitatge dels solars les antigues fàbriques.

Amb Hostafrancs i Covadonga-La Cobertera fan el sector *el Centre*. I amb els barris de l'Avinguda-Eixample, Nostre Llar i Sol i Padrís, anomenat sector *Nostra Llar*, fa el districte 1 (sense nom, estranyament), amb 57.714 habitants, el 26% de Sabadell. En 23 anys ha crescut més de 14.000 persones, un 39% del creixement global, del conjunt del municipi d'unes 37.000 persones, en aquest període. Sabadell creix perquè ara té més atractiu residencial en el context de la Barcelona- gran, i ho fa especialment al Centre.

Per cert que bé que es podria posar noms als Districtes, pensant en els resultats de les eleccions especialment. Bé se li podria posar Districte Centre- Nostra Llar, o Districte Centre- Avinguda Eixample, per ser els barris més poblats, copiant del Cens americans que posen de nom les 3 unitats més grans.

POBLACIÓ DE SABADELL PER DISTRICTES. 1999, 2009 i 2023								
Districte (*)	Extensió (ha)	1999	2009	2023	Abs 1999 - 2023	% 1999 - 2023	% s./SBD 2023	% s./ 1999-2023
1. el Centre- Avinguda- Eixample - Sol i Padrís	407	43.362	51.386	57.714	14.352	33%	26%	39%
2. Creu Alta- Can Puiggener	768	23.319	24.765	26.184	2.865	12%	12%	8%
3. Can Oriach- La Roureda- la Plana del Pintor	702	35.050	35.655	33.591	-1.459	-4%	15%	-4%
4. la Concòrdia- Can Rull- Can Llong	405	31.419	38.112	42.251	10.832	34%	19%	29%
5. Gràcia- Els Merinals- la Serra d'en Camaró	468	15.958	18.876	21.446	5.488	34%	10%	15%
6. la Creu de Barberà- Campoamor- Espronceda	387	28.785	30.514	31.705	2.920	10%	14%	8%
7. Torre Romeu- el Poble Nou	648	7.377	8.707	9.299	1.922	26%	4%	5%
SABADELL	3.784	185.270	208.015	222.190	36.920	19,9%	100%	100%
Font: Anuaris Estadístics dels anys 2001 i 2010. Dpt. Transparència i Bon Govern. Ajuntament de Sabadell								
Dades a 1 de gener de 2010 i 2022. L'any indicat es refereix a 31/12 de l'any anterior								
Nota: Hi ha una diferència de 109 habitants entre les taules de la població per districtes i la de població total del 2009								
1999. A 1 de juliol del 2000								
(*) Elaboració pròpia dels noms dels Districtes								

En el context dels tots els 7 *districtes* de la divisió territorial de Sabadell, aprovada el 2017, que es presenten a la taula que segueix, posa de relleu la dimensió del Districte primer, al qual pertany el barri, de 57.714 persones, a la darrera informació censal disponible a 1/1/2024. En comparació amb la primera informació publicada en el primer Anuari estadístic de l'Ajuntament del 2001 va créixer en 7.504 des del 2009 i 12.730 persones des del 1999, quan Sabadell encara no havia superat els 200.000 habitants, i que és *districte* de màxim creixement absolut en aquests 24 anys darrers anys. **El pes relatiu del *Districte 1* és del 26,0% respecte al conjunt del municipi, i va localitzar el 39% del creixement net en el període de 24 anys, des del 1999, de 36.920 persones a tot el municipi, equivalent al 19,9%.** Cal recordar que el concepte de *població resident*, també se'n ha dit *població nit* (i de la major de la setmana!) , per tal de diferenciar-la de la *població de dia*, considerant només els llocs de treball localitzats.

A.6. LA HISTÒRIA DELS 96 VAPORS DE SABADELL DE BENAUL: DES DEL PRIMER DE MAGÍ PLANAS, EL 1838, FINS AL DARRER DE LA LLANERA DEL 1919

La llista de les primeres 96 fàbriques i establiments industrials que el Dr. Josep Maria Benaul va localitzar al plànol parcel·lari del 1916 de l'arquitecte municipal Josep Renom, indicant l'any de construcció o apertura de cadascun, amb nom de la propietat i adreça, que segueix a continuació, és un bon indicador del desplegament temporal de indústries amb vapor es van anar localitzant-se en els barris centrals de Sabadell (Gràcia, Creu Alta- annexionat el 1904-, Covadonga- La Cobertera i Avinguda) i el riu Ripoll al llarg de la segona meitat del segle XIX, més enllà dels límits de l'actual barri del Centre.

FÀBRQUES I ESTABLIMENTS INDUSTRIALS AMB FORÇA DE VAPOR A SABADELL

(1838 - 1915)

SABADELL EN 1916

Plànol Base: Josep Renom, arqte. 1916 (AHS)

Identificació i localització de vapors: Josep Maria Benaul @1994

ACTIVITATS:

LL: INDÚSTRIA LLANERA / T: TINTORERIA / AA: APRESTOS I ACABATS / C: INDÚSTRIA COTONERA /

FC: FABRICACIÓ DE CARDES

Vegis també: <https://www.isabadell.cat/sabadell/historia/era-de-la-maquina-de-vapor-1838-1912/>

	Avin- guda	Centre	Creu Alta	Gràcia	Hosta- francs	Ripoll				
INICI D'EXPANSIÓ	1881- 1890	1838- 1840	1891 - 1900	1881- 1890	1900- 1915	1861- 1870				
			Creu Alta: annexió de 1902							
					cal Jepó a Hostafrancs: 1909					
DIFERÈNCIA D'ANYS AMB LA CONSTRUCCIÓ D'ESTABLIMENTS INDUSTRIALS DE VAPOR, AL CENTRE										
	50	-	60	50	75	30				
	Avin- guda	Centre	Creu Alta	Gràcia	Hosta- francs	Ripoll				
Fonts: Plànol arq Renom de 1916. Josep Maria Benaul @1996.										
FÀBRIQUES I ESTABLIMENTS INDUSTRIALS AMB FORÇA DE VAPOR A SABADELL (1835-1915)										
Josep Maria benul @1996										
IDESCAT	https://www.idescat.cat/pub/?id=shd&n=1341&geo=mun%3A081878									

1904.....! annexió de la Creu Alta....

FÀBRIQUES I ESTABLIMENTS INDUSTRIALS AMB FORÇA DE VAPOR A SABADELL

(1838 - 1915)

SABADELL EN 1916

Plànol Base: Josep Renom, arqte. 1916 (AHS)

Identificació i localització de vapors: Josep Maria Benaul @1994

NÚM	DATA	DENOMI-NACIÓ	LOCALITZACIÓ	ENER- GIA	CV	BARRI
1	1838	Magí Planas	Sant Quirze, 5	LL	3	Centre
2	1839	Josep Formosa	Vapor 3-5 /Manau	LL	3	Centre
3	1840	Vapor de Joan Salt	Rambla 1, (actual) Café Euterpe	LL	?	Centre
4	1843	V d'en Pissit	Montserrat,7 / Alemany 4-12	LL	20	Centre
5	1844	V d'en Folguera	Sant Pau 28-34	LL	10	Centre
6	1850	V Sabadellès i d'en Lau	Creueta, 26 / Sant Josep, 15-17	LL	36	Centre
7	1850	V d'en Rovira	Concepció 5. (Actual delegació d'Hisenda)	LL	20	Centre

NÚM	DATA	DENOMI-NACIÓ	LOCALITZACIÓ	ENER- GIA	CV	BARRI
8	1853	V Buxeda Vell	Sant Pau, 117 /Cervantts/ Alemanya	LL	20	Centre
9	1854	V Gran del Cotó	Sant Pau 88 / F.Casablanas 67-73	C	80	Centre
10	1855	V del Roig	Rambla 182 /Duran 2-8 / Sol	LL	?	Centre
11	1856	V de ca la Daniela	Riu Ripoll. Filatures Génesis	LL	30	Ripoll
12	1856	V d'en Morral	Rambla 109	FC	30	Centre
13	1856	Joan Soler	Migdia, 25	FC	3	Centre
14	1856	V d'en Palà	Sant Oleguer 75-77 / Fèlix Amat, 29-45 / Bosch i C, 32	C	12	Centre
15	1857	V d'en Borrell	Borrell 21-41 /Fèlix Amat, 29-45 / Bosch, 32	LL	20	Centre
16	1858	V del Sec	Riu Ripoll. Actual fàbrica Grau S.A.	LL	20	Ripoll

NÚM	DATA	DENOMI-NACIÓ	LOCALITZACIÓ	ENER-GIA	CV	BARRI
17	1861	Molí de les Tres Creus	riu Ripoll	LL-AA	6	Ripoll
18	1862	V de ca l'Escardat	Alemanya 60. (Actual) Bosser S.A.	LL	24	Centre
19	1862	Molí d'en Torell	riu Ripoll	LL	6	Ripoll
20	1863	V Cremat	Sant Oleguer 110. (Actual Gorina S.A.)	LL	15	Centre
21	1863	V d'en Bassó	Plaça de Sant Jaume, 24, interior	C/LL	12	Centre
22	1863	V de la O	Ctra de Barcelona /Ferran Casablanques, 162	LL	25	Centre
23	1863	Joan B. Amade	Ruego, 29-31	LL	4	Centre
24	1868	V d'en Badia	L'Estació, 58-62 / Tres Creus / Casanovas	LL	34	Centre
NÚM	DATA	DENOMI-NACIÓ	LOCALITZACIÓ	ENER-GIA	CV	BARRI
25	1871	V d'en Serret	Capmany, 17-22	LL	6	Centre
26	1871	Pere Casanovas	Fontnova, 48-47/ Salut, 54	Metal·l	?	Centre
27	1872	Agustí Brujas	Horta Novella, 12-14	LL	6	Centre
28	1872	V de l'Infern	Actual Escola Industrial	LL	30	Centre
29	1872	V de cal Molins	Creuta, 98-100 / Arimon	LL	6	Centre
30	1872	Cal Bas	Rambla, 148-150	Metal·l	4	Centre
31	1875	Molí d'en Fontanet	riu Ripoll	LL-AA	10	Ripoll
32	1877	Ramon Bru	Sant Cugat. Pisos Torres i Bages / Plaça Fleming	LL	4	Centre
33	1877	V de Vila i Fusté	Alfons Sala	LL	40	Centre
34	1877	V de ca la Patoia	Arimon, 2	LL	16	Centre
35	1877	V Llonch	Manso 23 /Fivaller 1-3 /Ctra de Barcelona 206-210	LL	20	Gràcia
36	1878	Joan B. Amadè	Bilbao. 2	LL	2	Centre
37	1878	Geroni Gibert	Duran, 94	Foneria	20	Centre
38	1878	Feliu Fontanet	Illla Escola Pia /Sallarés/Vallès, Unió	Extracc	6	Centre
39	1879	Mateo Roca	Rambla, 13	LL	6	Centre
40	1880	V Fills d'Esteve Serra	Calderón 139	LL	25	Centre
41	1880	V d'en Codina	Blasco de Garay, 17-21	LL	30	Centre
42	1880	Narcís Nunell	Sant Pau, 92	Metal·l	4	Centre

NÚM	DATA	DENOMI-NACIÓ	LOCALITZACIÓ	ENER-GIA	CV	BARRI
43	1881	V Josep Buxó i Fill	riu Ripoll	LL/T/AA	6	Ripoll
44	1881	V de l'Esmolat	Jovellanos 25-41	LL	30	Centre
45	1881	Antoni Taulé	Sant Josep 2-6	FC??	3	Centre
46	1881	V Buxeda Nou	Sant Pau 192- 104/ Duran? /Casablanques	LL	30	Centre
47	1881	V de Joan Comerma	Concepció 14	LL	5	Centre
48	1882	Nois Buxó	riu Ripoll	LL/T/AA	12	Ripoll
49	1882	Vapor de Can Quadres	riu Ripoll	LL	200	Centre
50	1882	Joan Amigó	Avda de Barberà, 49	LL	?	Avinguda
51	1882	Joan Sallarés	Sallarés i Pla, 10-46	LL	35	Centre
52	1882	Molí de l'Amat	riu Ripoll	LL-AA	?	Ripoll
53	1882	La Farinera	Alfons Sala	Fariner	40	Centre
54	1882	Miquel Pi Blasco	Mestre Rius, 9/ Sant Joan	Pastes	2	Centre
55	1883	La Serra	Turull, 54-56	Fusteria	?	Centre
56	1883	Josep Serracanta	Onze de Setembre, 93	Fariner	12	Centre
57	1884	Cal Marcet	Ctra de Molins de Rei/ Cellers/Verdaguer	LL	16	Gràcia
58	1884	Francesc Montserrat	Gurrea, 74	Foneria	2	Centre
59	1885	Josep Valls Borrell	Plaça Sant Roc, 7	Metal·l	2	Centre
60	1885	Francesc Botifoll	Calderón, 24-38	Fusteria	6	Centre
61	1885	Jordi Aguilar	Sant Oleguer, 20	Gel	4	Centre
62	1886	Esteve Roca	Arimon, 40	Fusteria	2	Centre
63	1886	Francesc Duran Cañame	Sant Oleguer, 23-31	Metal·l	3	Centre
64	1887	Vapor de cal Borri Duch	Brutau, 126-146 / Salvany, 25-73	LL	40	Avinguda
65	1887	Josep Terrades	Calasanç Duran, 28	Cordon	2	Centre
66	1887	Joan Vivé Salvà	Arimon, 40	Fusteria	3	Centre
67	1887	Tomàs Domènech Jo	Sant Matias	??	4	Creu Alta
68	1889	Francesc Vila Ciuró	Borell, 49	LL	4	Centre
69	1889	Salvador i Creuet	Osca/L'Espirall, 68-76/Portugal	LL	10	Centre

NÚM	DATA	DENOMI-NACIÓ	LOCALITZACIÓ	ENER-GIA	CV	BARRI
70	1890	V de Corbera i Feliu	Escola Pia, 82-92	LL	35	Centre
71	1890	Molí d'en Monau	riu Ripoll (fora de plànol)	LL-AA	?	Ripoll
72	1891	Baudili Canals	Estrella, 105 /Calderón	Metal·l	2	Centre
73	1891	Josep Vila Renom	Sant Oleguer, 10	Metal·l	3	Centre
74	1892	Isidre Grau	Creueta, 47	Xocolat	2	Centre
75	1892	Joan Daunis	Rambla, 96	Llaunei	2	Centre
76	1893	Pere Cardús	Covadonga, 307/ Compte de Reus,, 7-13	LL	6	Centre
77	1893	Vapor de cal Tous	Forn/Borràs/Sant Vicenç/Agricultura	LL	60	Centre
78	1893	Tintoreria de Ricard Ari	Ronda de Ponent, 1-23	LL/AA	2	Centre
79	1894	Auxiliar Industrial Sabar	riu Ripoll	LL-T	?	Ripoll
80	1894	Joaquim Arimón	Gurrea, 90-96	LL	12	Centre
81	1894	V d'en Cusidó	Montllor i Pujal, 66-70	LL	?	Creu Alta
82	1894	Hipòlit Duran	Garcilaso, 64-66	LL	4	Centre
83	1894	Miquel Cladellas	Sant Miquel, 22-24	Fusteri	4	Creu Alta
84	1894	Jaume Muntanyola	Ctra de Molins de Rei, 201	Carbon	7	Gràcia
85	1894	Isidre Ral	Duran, 55	Metal·l	2	Centre
86	1894	Sebastià Pujades	Via Massagué 19	Fusteri	3	Centre
87	1896	Ca l'Estruch	Sant Isidre/Lluís	LL-T	?	Creu Alta
88	1896	Joaquim Sabater	Salut, 42	Pastes	2	Centre
89	1897	V de ca l'Escapçat	Avinguda de Barberà	LL	50	Avinguda
90	1897	Juli Espinal	Fortuny, 7	Tintore	?	Creu Alta
91	1898	V de cal Seydoux	Sant Ferran, 94-128	LL	?	Gràcia
NÚM	DATA	DENOMI-NACIÓ	LOCALITZACIÓ	ENER-GIA	CV	BARRI
92	1901	Josep Torrent i Petit	Forn, 90	LL	4	Creu Alta
93	1902	Molí de l'Oriac	riu Ripoll (fora de plànol)	LL-AA	?	Ripoll
94	1908	Plans i Campmajó	Bruch / Lepanto	Dest. q	?	Avinguda
95	1909	Cal Jepó	actual IES del Vallès i Escola Catalunya	C	300	Hostafrar
96	1915	La Llanera	Ctra de Prats	LL-AA	?	Ripoll

EXPANSIÓ INDUSTRIAL DE SABADELL DURANT EL SEGLE XIX, FINS ABANS DE LA PRIMERA GUERRA MUNDIAL. 1838 -1915

	Avin-guda	Centre	Creu Alta	Gràcia	Hosta-francs	Ripoll	Total general	% per períodes	Pob SBD / Idescat	any	Pob SBD/ Larrrosa (1986)	any
1838 - 1840	-	3	-	-	-	-	3	3%	7.429	1841	4.672	1833
1841 - 1850	-	4	-	-	-	-	4	4%	13.945	1857	10.157	1850
1851 - 1860	-	7	-	-	-	2	9	9%	14.240	1860	14.240	1860
1861- 1870	-	6	-	-	-	2	8	8%	s.i.	s.i.	15.090	1865
1871-1880	-	16	-	1	-	1	18	19%	18.117	1877	19.351	1880
1881 - 1890	2	21	1	1	-	4	29	30%	19.645	1887	21.397	1885
1891- 1900	1	12	4	2	-	1	20	21%	23.294	1900	23.294	1900
1901 - 1915	1	-	1	-	1	2	5	5%	37.529	1920		
TOTAL 1935- 1915	4	69	6	4	1	12	96	100%				
% per barris	4%	72%	6%	4%	1%	13%	100%	-				

	Avin- guda	Centre	Creu Alta	Gràcia	Hosta- francs	Ripoll			
INICI D'EXPANSIÓ	1881- 1890	1838- 1840	1891 - 1900	1881- 1890	1900- 1915	1861- 1870			
			Creu Alta: annexió de 1902						
				cal Jepó a Hostafrancs: 1909					
DIFERÈNCIA D'ANYS AMB LA CONSTRUCCIÓ D'ESTABLIMENTS INDUSTRIALS DE VAPOR, AL CENTRE									
	50	-	60	50	75	30			
	Avin- guda	Centre	Creu Alta	Gràcia	Hosta- francs	Ripoll			
Fonts: Plànol arq Renom de 1916. Josep Maria Benaul @1996.									
FÀBRIQUES I ESTABLIMENTS INDUSTRIALS AMB FORÇA DE VAPOR A SABADELL (1835-1915)									
Josep Maria benul @1996									
IDESCAT	https://www.idescat.cat/pub/?id=shd&n=1341&geo=mun%3A081878								

Dels 96 vapors **entre 1838 (Magí Planas, del carrer de Sant Quirze) i 1915 (cal Jepó a Hostafrancs)**, del plànols de l'arquitecte Renom de l'Arxiu Municipal, amb les notes del recordat Pep Benaul, el 72% es localitzen al barri del Centre (69), i el 13% al Ripoll (12); 85% en total. Només en queden 15, un 15%, que vol dir que el creixement de gairebé tot el segle XIX es produeix al Centre. El Centre (i el Ripoll, amb la Daniela, el primer el 1858, al cap del primer al Centre) és la ciutat- fàbrica on hi viu la burgesia amb la classe obrera, sense massa segregació, perquè moltes de les cases de nom es construeixen prop de les fàbriques. i s'hi construeixen els vapors i els habitatges.

A Gràcia s'hi ha posat només 4 fàbriques, la primera de les quals el 1885, ja a les acaballes del segle, i que es el Vapor Llonch, tocant a la carretera, 46 anys després. A la Creu Alta s'hi han construït 6 fàbriques, la primera de les quals el 1891 (Tomàs Domènech al carrer Sant Matías, tocant el camp de la Creu Alta), 52 anys després. Al barri de l'Avinguda han sigut 4, la primera de les quals el 1888, i la única del barri de La Cobertera-Covadonga va ser el 1893. I la de cal Japó que fa créixer el barri d'Hostafrancs passada la Riereta, ja és del 1915. Al segle XX creixeran els barris, especialment després de la Guerra amb la immigració, però el segle XIX la ciutat és l'actual barri del Centre, perquè el creixement per salts que fa totes les ciutats ha arribat molt poc a la resta de barris centrals.

La construcció de vapor i la formació dels barris tenen noms i cognoms. Per data mitjana dels **3 primers vapors**:

CENTRE. 1839. El primer de 1838, Vapor de Magí Planas, al carrer de Sant Quirze

RIU RIPOLL. 1858 (20 anys, després del Centre). El primer de la Daniela

GRÀCIA. 1885 (46 anys després...).. tots tres al límit de les ctres... El primer V Lloch

CREU ALTA. 1891 (52 anys després...). El primer el de Tomas Domenech Jou, al carrer Sant matia, prop del camp de futbol..

AVINGUDA. 1888. (48 anys després...)...

COVADONGA. 1893, i cap més (54 anys....

HOSTAFRANCs. 1909. Cal Jepó.. Llagostera i ...només 1 ... (70 anys després)?

1936- 2025--- 89 anys

FINS EL 1890 NOMÉS HI HA EL CENTRE I EL RIPOLL, PERÒ AMB 30 ANYS DE DIFERÈNCIA. GRÀCIA 1890 (50 ANYS), AVINGUDA 1890 (50 ANYS), CREU ALTA 1900 (60 ANYS), HOSTAFRANCs 1915 (CAL JEPÓ)

A l'any 1965, encara la indústria tèxtil en ple funcionament, al barri del Centre hi vivien 22.019 persones i hi treballava molta gent a moltes fàbriques, dins dels límits definits per la via del ferrocarril (avui Gran Via per a vehicles), la carretera de Montcada a Terrassa- la Ronda Ponent- la Ronda Zamenhof i el carrer de Vilarrúbies, més una illa de Gràcia (Hostafrancs?) . A finals del 2023 ja havia assolit les 30.200 persones; és el barri més antic i representatiu de Sabadell, i també el més gran i el que més creix en residència, però té molts menys llocs de treball localitzats que 50 anys enrere.

A.7. LA CIUTAT DESIGUAL: VALORS PER BARRIS DE L'ÍNDEX SÒCIO-ECONÒMIC TERRITORIAL 2024 DE L'IDESCAT

Finalment, es necessari posar de relleu que Sabadell és, també, una ciutat amb desigualtats punyents, tant de persones com de territoris. Per tal d'aproximar-nos a aquesta realitat es fa servir l'indicador de l'Idescat anomenat *índex socio-econòmic territorial* (IST), i quin concepte i metodologia, que cal explicar en detall, és la següent (<https://www.idescat.cat/pub/?id=ist>):

L'índex socioeconòmic territorial (IST) és un índex sintètic per petites àrees que resumeix en un únic valor diverses característiques socioeconòmiques de la població. L'índex concentra la informació de situació laboral, nivell educatiu, immigració i renda de totes les persones que resideixen en cada unitat territorial, a partir de 6 indicadors sectorials.

L'índex socioeconòmic territorial és un índex relatiu, sense unitats de mesura. S'estableix un valor de referència per a Catalunya igual a 100 i un valor per a cada unitat territorial en comparació amb el valor mitjà de Catalunya.

Els resultats es presenten per agrupacions censals, una divisió de Catalunya en unitats territorials de 9.000 persones de mitjana. Cada agrupació censal està constituïda per un conjunt de seccions censals territorialment contigües i amb semblança socioeconòmica. De les 853 agrupacions censals definides a Catalunya, 713 són inframunicipals, 26 corresponen a un municipi cada una i 114 són supramunicipals (agrupacions de municipis dins de la seva comarca). S'ofereixen també resultats per seccions censals, municipis, barris de Barcelona, comarques i Catalunya.

L'índex socioeconòmic territorial és una estadística de periodicitat anual, amb valors des de l'any 2015.

Els resultats de l'IST es presenten a la taula que segueix, detallada per 22 àmbits, molt semblant als dels *sectors* de la divisió territorial oficial, i completada per la proporció de persones estrangeres residents a cada unitat, derivada de l'estadística municipal, amb una mitjana del 14,9%. CAT, i superior a la mitjana catalana del 10,2%.

UNITATS DE L'IDESCAT DE SABADELL	Índex Sòcio-Ec.	% Pob. Estran- gera
Sabadell 3 (Centre, Museu d'Art-Imperial)	123	9,8%
Sabadell 1 (Centre, Ajuntament-Maristes)	123	9'8%
Sabadell 2 (Centre, Escola Pia-Hostafrancs)	121	9,8%
Sabadell 13 (Can Llong - Castellarnau)	117	5,5%
Sabadell 4 (Covadonga)	111	11,1%
Sabadell 18 (Gràcia)	111	12,2%
Sabadell 8 (la Creu Alta Oest - Eix Macià)	110	12,4%
Sabadell 9 (la Creu Alta Est - Taulí)	110	12,4%
Sabadell 5 (Avinguda - Eixample)	108	12,4%
Sabadell 6 (Sol i Padrís - Nostra Llar)	100	12,4%
Sabadell 16 (la Concòrdia)	98	15,1%
Sabadell 12 (la Roureda - Sant Julià)	91	18,2%
Sabadell 17 (Can Feu - els Merinals - la Serra d'en Cama)	90	16,8%
Sabadell 14 (Can Rull Nord - Via Alexandra)	89	15,9%
Sabadell 15 (Can Rull Sud - Cifuentes)	87	15,9%
Sabadell 19 (la Creu de Barberà Oest)	85	22,0%
Sabadell 11 (Can Deu - la Plana del Pintor)	85	12,0%
Sabadell 10 (Ca n'Oriac - Torreguitart - Torrent del Capell)	83	17,1%
Sabadell 20 (la Creu de Barberà Est - les Termes)	82	22,0%
Sabadell 22 (Torre-romeu - Can Roqueta - el Poblenou)	73	26,4%
Sabadell 21 (Campoamor - Espronceda)	73	24,7%
Sabadell 7 (Can Puiggener)	62	28,1%
SABADELL- ÍNDEX DE CORRELACIÓ (DE -1 A 1)		-89,8%

Font: Idescat i Anuari Estadístic de Sabadell del 2022 i elaboració pròpia

<https://www.idescat.cat/pub/?id=ist&n=14074>

En relació al valor mitjà de Catalunya de 100, Sabadell té 97, Terrassa 98, Barcelona 107, Castellar del Vallès 112, Badia del Vallès 85, Barberà del Vallès 105, el Sant Quirze del Vallès 121, el Vallès Occidental

103 i el Vallès Oriental 102. El nivell socio-econòmic territorial (des del 123 al Centre i el 68 a Can Puiggener) està estadísticament correlacionat (amb valors extrems de -1 a +1) negativament amb la proporció de persones estrangeres de cada barri (entre un 5,5% a Can Llong i a l'entorn de 9% al Centre) amb un valor del -88,9%, fent que el mercat immobiliari sigui un reflex de la situació socio-econòmica.

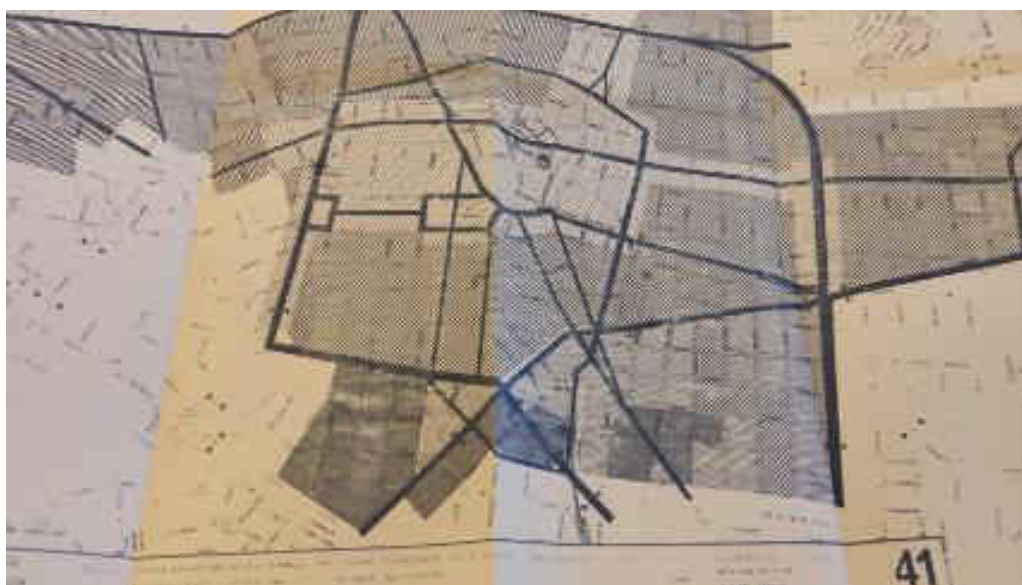
Les desigualtats per barris o sectors que neixen del mercat de treball i del mercat immobiliari posa de relleu que a Sabadell la proporció entre el barri de nivell més alt (*el Centre* amb 123) i el de més baix (Can Puiggener amb 68) és de gairebé dues vegades (1,98). Tot un repte per la política de serveis socials i de l'habitatge de totes les administracions públiques a Sabadell, i que per a les quals no hauria de ser cap limitador el fet que al conjunt de Catalunya³ la proporció entre els barris de nivell més alt (els de les Tres Torres i de Can Castelló- Modollet de Barcelona, i el Parc Central de Sant Cugat, amb un índex mitjà de 136) i els de nivell més baix (Sant Roc Oest de Badalona, el Nucli Urbà Oest de Balaguer i el nucli urbà Nord-Oest de Salt, amb un índex mitjà de 46), presentin una desigualtat del 2,95, gairebé de 3, encara més gran que la del Sabadell.

Les diferències de rendes són entre persones, no entre territoris, s'ha dit, Però fent servir els territoris ens i aproximem, com el dèficit fiscal de Catalunya amb l'Estat.

A.8. EL NON NAT *PLAN DE REMODELACIÓN DEL CENTRO DE SABADELL 1971-73*: LA MEVA SEGONA EXPERIÈNCIA PROFESSIONAL

De començaments dels anys 70, cal fer palès que l'Ajuntament va fer servir un altre delimitació del Centre en el *Plan Parcial de Reforma Interior del Sector Centro*, més conegut aleshores com *Pla de Remodelació del Centre*, que només va arribar a tenir una aprovació inicial a l'any 1973, sense informació pública, i que es va elaborar des dels serveis tècnics de l'Ajuntament, amb col·laboracions externes i un pressupost d'uns 2,5 MPTA de l'època. La delimitació que es presenta al plànol que segueix, amplia el *sector Centro* fins a la Creu de Barberà, la Creu Alta i Gràcia, entenen que aquest ha de ser l'àmbit adequat per a la consecució dels objectius, i posa de relleu que les divisions territorials, i àdhuc els noms, s'adeqüen a les finalitats que es pretenen, perquè no sempre les divisions censals disponibles són les més adequades, per l'entesa que es necessita. Va ser la meva segona col·laboració professional, després d'acabar els estudis d'Econòmiques.

De l'estudi publicat a la Revista Can Oriach* de maig de 1969, sobre el dèficit urbanístic del *cinturón suburbial de Sabadell*, els barris perifèrics tenien 64.082 persones, i ja representava el 56% de la població total de Sabadell, com a resultat del creixement migratori intens del període 1959- 1968.

Plànol de proposta.

3

<https://www.idescat.cat/pub/?id=ist&n=14034&hist=taules%2Fv2%2Fist%2F14034%2F14994%2Fac%2Fdata%5Er%3D1%2Ft%3D-1c%3B0d%2C6> - Idescat. Índex socioeconòmic territorial. Índex socioeconòmic territorial (IST). Índex Catalunya=100. Catalunya

De la Memòria del Pla es transcriu la informació del sostre construït per usos, junt amb la població i l'extensió, amb una desagregació en 11 zones, que abasten el barri del Centre , i una part dels barris veïns de Covadonga, Avinguda- Eixample, Creu de Barberà; Creu Alta i Gràcia, que ajuden a conèixer la situació del barri del Centre, en situació de *plena ocupació* per residència i activitat.

TRANSCRIPCIÓ DE LES TAULES II.31 I 32 DEL *PLAN DE REMODELACIÓN 1971-73*. ESTUDIS DE BASE-AjSabadell

Sectores	Pob 1970??	Sup Sector (ha) (x)	Residen- cial (m2st)	Altres Usos (m2st)	Total	% Sostre Resi- dencial	Indus- trial (m2st)	Resta (m2st)	% Sostre Indus- trial
A	3.552	20,9	279.534	83.551	363.085	77%	-	83.551	0%
B	6.127	43,5	322.736	123.060	445.796	72%	66.610	56.450	15%
C	5.352	25,2	203.184	41.177	244.361	83%	29.003	12.174	12%
D	5.203	37,5	257.783	56.560	314.343	82%	37.275	19.285	12%
E	3.307	30,7	220.967	110.098	331.065	67%	77.489	32.609	23%
F	4.139	50,0	234.061	227.610	461.671	51%	182.403	45.207	40%
G	4.583	32,2	199.673	87.473	287.146	70%	75.927	11.546	26%
H	3.592	23,4	139.815	75.144	214.959	65%	56.700	18.444	26%
I	4.493	39,2	261.167	182.332	443.499	59%	130.027	52.310	29%
J	3.092	31,9	129.502	115.973	245.475	53%	100.550	15.423	41%
K	1.074	23,1	60.994	83.835	144.829	42%	80.933	2.842	56%
					-				
Total	44.514	357,6	2.309.416	1.186.813	3.496.229	66%	836.917	349.841	24%
Pla		357,8						-55	

(x)* Incluye la superficie destinada a viales*.

Plànol facilitat per Manel

Larrosa.

Els sectors de planejament de la taula inicial s'han agrupat pels barris. Dissortadament no hi ha cap agrupació de sectors que sigui equivalent a un barri dels delimitats oficialment. Àdhuc el barri del Centre té, incomprensiblement, l'afegit de la part sud del barri de Covadonga, tocant a Sol i Padrís actual. Tampoc es poden aïllar els 4 Quadrants del Centre, perquè hi ha un primer sector que correspon a la part més antiga, anterior a l'Eixample actual, i que al Pla de Remodelació se'n va anomenar com *el centre obvi*.

De la taula resum, hi destaca que l'agrupació corresponent al barri del Centre més l'afegit indicat té una edificabilitat bruta mitjana de 1,11 m2sistre per m2 de sòl, mentre que el conjunt de l'àmbit del Pla només arriba a 0,98 m2st/m2s. Com a referent, el districte de l'Eixample de Barcelona té una edificabilitat bruta mitjana de 3,02 m2st/m2s en 748 ha (unes 4,3 vegades l'extensió del barri del Centre) i uns 270.000 residents censats. Tenia 2,045 milions de m2st, dels quals un 64% era residencial, un 22% industrial (i sense ús industrial al *centre obvi*) i un 14% altres usos d'activitat econòmica. De la població obtinguda de 21.618,

caldria deduir la part afegida del barri de Covadonga, i donaria una població resident d'unes 20.000 persones, semblant a la població estimada pel 1936. La taula que segueix presenta el detall per les altres aproximacions de barris.

SECTORS DE PLANEJAMENT	NOM SECTOR / BARRI	Pob 1970??	Sup Sector (ha) (x)	Residen-cial (m2st)	Altres Usos (m2st)	Total	Indus-trial (m2st)	Resta (m2st)	% Sostre Resi-dencial	% Sostre Indus-trial
A	Centre més antic (-)*Centre obvi*	3.552	21	279.534	83.551	363.085	-	83.551	77%	0%
B	Centre. Quadrant 1 (-) centre *obvi*	6.127	44	322.736	123.060	445.796	66.610	56.450	72%	15%
E	Centre. Quadrant 2 (-) centre *obvi*	3.307	31	220.967	110.098	331.065	77.489	32.609	67%	23%
F.	Centre. Quadrant 3 + Final Covadonga (-) centre *obvi*	4.139	50	234.061	227.610	461.671	182.403	45.207	51%	40%
I.	Centre. Quadrant 4 (-) centre *obvi*	4.493	39	261.167	182.332	443.499	130.027	52.310	59%	29%
	BARRI DEL CENTRE + FINAL COVADONGA (!)	21.618	184	1.318.465	726.651	2.045.116	456.529	270.127	64%	22%
	(final Covadonga)		12			1,11	m2st/m2s			
D.	Creu Alta (retallada). Fins plaça Creu Alta	5.203	37,5	257.783	56.560	314.343	37.275	19.285	82%	12%
C.	Creu Alta (retallada). Des de plaça Creu Alta final GranVía /FFCC	5.352	25,2	203.184	41.177	244.361	29.003	12.174	83%	12%
	BARRI CREU ALTA (90%+-)	10.555	62,7	460.967	97.737	558.704	66.278	31.459	83%	12%
						0,89	m2st/m2s			
G.	Avgda - Eixample (retallada). Des de Ctra BCN- Fins Ctra Mollet	4.583	32,2	199.673	87.473	287.146	75.927	11.546	70%	26%
H.	Avgda-Eixample (retallat)- Creu Barberà. Fins Pssg Almogàvers	3.592	23,4	139.815	75.144	214.959	56.700	18.444	65%	26%
	BARRI AVINGUDA- EIXAMPLE (90%+-)	8.175	55,6	339.488	162.617	502.105	132.627	29.990	68%	26%
						0,90	m2st/m2s			
J.	BARRI DE GRÀCIA (80%+-) . Fins c/ ST. Ferran.	3.092	31,9	129.502	115.973	245.475	100.550	15.423	53%	41%
K.	BARRI HOSTAFRANCS. Ampliat part Gràcia	1.074	23,1	60.994	83.835	144.829	80.933	2.842	42%	56%
	ÀMBIT PLA DE REMODELACIÓ 1972-73	44.514	358	2.309.416	#####	3.496.229	836.917	349.841	66%	24%
		-	-	-	-	0,98	m2st/m2s	0		
	Població de fet de Sabadell del 1970									
	154.087		29%	Pla Remodelació/ Sabadell						

En resum, el barri del Centre, amb el final de Covadonga, de 184 ha tenia, el 1970, una edificabilitat de 1,11 m2st/m2s, el 64% sostre residencial, el 22% st industrial i uns 21.000 residents = 1936 +/- Pla Remodelació: 0,98 m2st/m2s, 66% st residencial i 38% d'usos d'activitat econòmica (24%dels quals d'ús industrial). Com a referent el districte de l'Eixample-BCN té, en 748 ha, una edificabilitat de 3,02 m2st/m2s (2,7 vegades més que el de Sabadell) , uns 270.000 hab (12,88 vegades) i un 39% del sostre per usos d'activitat econòmica, gairebé igual. L'edificabilitat és molt semblant (2,98 m2st/m2s) a la del meu barri xinès d'illa 300 x 400 m. (22 *2 blocs de 26 plantes), amb uns 6.500 hab.

EL CENTRE DE SABADELL, SENSE FÀBRIQUES: EL BARRI MÉS GRAN, EN RENOVACIÓ I CREIXEMENT, EN UN TERRITORI AMB DESIGUALTATS SOCIALS

A l'any 1965, encara la indústria tèxtil en ple funcionament, al barri del Centre hi vivien 22.019 persones i hi treballava molta gent a moltes fàbriques, dins dels límits definits per la via del ferrocarril (avui Gran Via per a vehicles), la carretera de Montcada a Terrassa- la Ronda Ponent- la Ronda Zamenhof i el carrer de Vilarrúbies, més una illa de Gràcia. Entre l'any 1960 i l'any 1969, quan Sabadell va tenir un increment de població de prop de 50.000 persones, majoritàriament immigrades, el barri del Centre va estar aturat de noves construccions, tant residencials com industrials, pel fet que *ja estava ple* de fàbriques i habitatges, i perquè *no hi cabia res més*, després de l'ocupació completa, ja cap el 1930-36, tot recordant que la barreja d'habitatges i fàbriques també comportava sorolls, pudors i voreres gasives.

La taula que segueix obtinguda de la informació de ja esmentat *Plan Parcial de Reforma Interior del sector del Centro de Sabadell*, del 1971-73 presenta les dades de població pels districtes anomenats per xifres i un text que hi diu que *l'increment de població s'ha produït a 4 districtes que corresponen a Ca n'Oriac, Can Rull, Merinals i Campoamor- Creu de Barberà*, i en una petita proporció a la Creu Alta (districte 2), per l'efecte de les noves construccions a la Concòrdia i Can Borgunyó.

Taula 11.2

Districtes censals	Població 1955	Població 1965	Població 1975	Població 1985-1995	Població 1995-2005
1 (*)	22.557	22.819	22.350	379	- 301
2	13.030	15.860	17.037	1.473	4.037
3	6.123	8.801	7.043	243	888
4 (*)	8.933	7.437	8.184	331	1.231
5	12.092	13.330	15.070	1.237	1.824
6	19.077	25.025	30.014	4.988	10.942
7	8.226	13.012	17.369	3.517	5.143
8	17.271	30.580	37.023	6.420	19.787
TOTAL	105.152	135.082	154.097	19.035	48.933

(*) Entre 1955 i 1965 es produí un canvi de una secció censal del districte primer al quart.

Cal observar el fet de que al increment de població es ha produït en quatre districtes (que corresponen a Ca'n Oriol, Ca'n Bull, Barri de la Creu Alta i Ca'n de la Creu de Sant Jordi). En el districte 2 (Creu Alta) el

Dubte: Si el districte del Centre inclou el barri d'Hostafrancs, que deixaria la població resident en uns 21.000 habitants.

Després de la crisi del tèxtil al entorn de la primera meitat dels anys 70 i del tancament de moltes fàbriques, les determinacions dels plans generals d'urbanisme de 1978 i 1993 que s'hi van començar a veure grues i activitat constructiva al Centre per tal de substituir solars de fàbriques en edificis residencials amb algunes noves places, equipament públic i alguna activitat econòmica, perquè cada transformació d'ús havia de cedir la meitat del sòl qualificat anteriorment de residencial per usos públics i es podia elegir el nou ús entre la llista de comptabilitats, segons la normativa urbanística.

Junt amb els barris d'Hostafrancs i Covadonga (fins el 2017, de nom *la Cobertera*), que formen l'anomenat *sector El Centre*, s'acosten als 40.000 residents. El districte més cèntric, avui anomenat amb el número *1* en la divisió oficial, incorpora els barris de l'Avinguda- Eixample, Sol i Padrís i Nostre Llar, en un territori que va superar els 57.714 residents a 1 de gener del 2014, i que és la darrera informació censal que es disposa⁴. Les memòries de la Cambra de Comerç i Indústries: incorporen la distribució de la població per districtes des del 1952

A.9. LA QUANTIFICACIÓ DE LA DESINDUSTRIALITZACIÓ DEL NUCLI URBÀ DEL GEÒGRAF ORIOL MESTRES: COSTOS I BENEFICIS

El geògraf Oriol Mestres, va quantificar la transformació de les antigues illes industrials, en una recerca de títol ben eloqüent "El procés de desindustrialització del nucli urbà de Sabadell a través de les zones de transformació d'ús (1978-2010)"⁵ i que té un propòsit ben clar **L'article analitza el procés de la transformació urbanística, els rendiments públics, l'impacte social i la conservació del patrimoni industrial del centre urbà de Sabadell durant el procés de desindustrialització, en base a les 46 zones de transformació d'ús identificades en el Pla general d'ordenació de la comarca urbanística de Sabadell de 1978. El centre, l'antiga ciutat fàbrica, conclou l'estratègia traçada en el planejament dels anys setanta amb la desindustrialització i buidatge industrial i el pas a l'especialització en habitatge privat, serveis i equipaments públics* i unes hipòtesis que també ho són: *La sensació que en aquest procés de transformació de l'antiga ciutat fàbrica (tal com l'anomena Benaul, 1994) a l'actual Sabadell s'han perdut oportunitats i s'han fet alguns passos enrere en aspectes socioeconòmics, estratègics i culturals..... La motivació principal plantejada a la recerca és comprendre, descobrir i analitzar aquesta intensa transformació de l'antiga ciutat industrial als últims 30 anys, i alhora buscar elements que permetin exposar les causes i conseqüències dels seus efectes.**

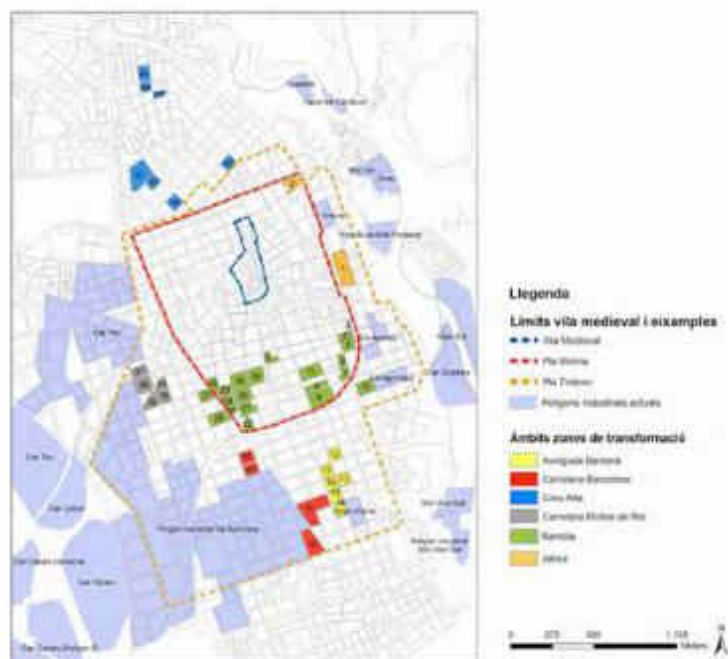
⁴ El darrer Anuari Estadístic disponible data del 2022, al mes de febrer de 2025. Aqueta informació s'ha obtingut per sol·licitud al departament de Transparència i Bon Govern, que té cura de les estadístiques municipals.

⁵ Mestre Vall, O. (2013), "El procés de desindustrialització del nucli urbà de Sabadell a través de les zones de transformació d'ús (1978-2010)". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 75, p. 33-54.

20250127-LaDesindustrialitzacio-CentreSabadell-OriolMestres-2014.pdf

Mestre presenta les 49 zones de transformació, en el context dels plans d'urbanisme que ha tingut la ciutat – Pla Molina, Pla Pasqual i Pla Tintorer- en la imatge que segueix.

Figura 1. Localització de les zones de transformació

Elaboració pròpia

El balanç de la transformació d'aquests 30 anys de les 49 illes estudiades, qualificades de transformació d'ús i edificabilitat bruta d'illa de 1,60 m²st/m²s (i superior a l'1,40 m²st/m²s, per edificació oberta) és que... fins a l'any 2012, 33 ja han fet la transformació total (el 72%), 6 una transformació, parcial (el 13%), 4 estan en curs (el 9%) i 3 no s'han transformat (el 6%)..... De les 37 zones de transformació d'ús en què el 50% del sòl públic s'ha consolidat, en 17 hi ha espais lliures, en 14 equipaments, i en 5 zones s'ha ubicat un equipament i un espai lliure.... caldrà afegir-hi les previstes a les 9 zones de transformació pendents d'executar el 50% del sòl de titularitat pública. Segons la informació del Pla urbanístic aprovat l'any 1993, en 5 s'ubicaran zones lliures i en 4 equipaments (2 centres educatius i 2 sanitaris-assistencials). *. Més detallat o fa a les conclusions del treball *...*. Els resultats tangibles del procés de modificació d'usos i de la renovació urbana de les zones transformades es resumeix en quatre punts. Primer, una dotació molt important d'habitatges de promoció privada plurifamiliars que han augmentat la capacitat d'ubicar nova població residencial al centre de la ciutat. Segon, l'escassa generació de noves activitats econòmiques, únicament en 5 zones es localitzen activitats significatives com per exemple un hotel, un supermercat o un conjunt d'empreses de serveis industrials. Tercer, una dotació de 20 nous i importants equipaments per a la ciutat destinats a serveis bàsics, com ara centres formatius (escoles de primària, una guarderia, escola d'idiomes, conservatori de música o centres de formació professional) o bé serveis culturals i d'oci com són centres de producció cultural, museus i un centre esportiu municipal. I quart, la recuperació de sòl públic amb la generació de 12 places i 10 corredors destinats als vianants per afavorir la circulació...*

Atès que una illa mitjana de l'eixample té unes dimensions aproximades de 70m x70 m, i una edificabilitat d'1,1- 1,3 m²st/m²s, les 49 illes podrien haver tingut un sostre construït uns 250.000 m²st, que podrien representar uns 4-6000 llocs de treball localitzats, a unes densitats mitjanes d'uns 50 m² per llocs de treball, que es van perdre per la desindustrialització del sector tèxtil i que estaven localitzats majoritàriament al barri del Centre i entorns. Equivaldria a un 5-7%, aproximadament dels llocs de treball localitzats, avui, al municipi. Està també en l'ordre de magnitud de les estimacions de Mestre: *...de l'any 2000 al 2009 el sector industrial redueix a la meitat el nombre de treballadors/es, de 13.230 a 6.655; la reducció d'ocupats en el sector tèxtil n'és un de les principals causes, de 5.557 a 1.471 treballadors/es; tot i així, l'any 2009 representava encara un 22% del ocupats industrials de la ciutat.....

I Mestre conclou *... En aquest procés de transformació aïllada trobem tres conseqüències negatives provocades per la manca d'una estratègia integral i global: la congestió visual en alçada, la manca d'una circulació entrelaçada per als vianants i la laxitud temporal en el desplegament de les zones.... i per una doble dependència: la fi de l'activitat econòmica i unes bones perspectives del mercat immobiliari*, afegint-hi a les conclusions *...el poc interès per revalorar de nou i conjuntament, entre tots els agents de la ciutat, uns espais emblemàtics. Això sí, amb les xemeneies es troba el símbol del llegat industrial, però elles soles no expliquen la història i desenvolupament industrial de la ciutat...atès que *... De les 45 xemeneies identificades a la ciutat, 12 estan ubicades i conservades a les zones de transformació...*

En termes d'oportunitats perdudes en aquest procés endegat des de l'administració municipal i demanat per la propietat de les fàbriques i les seves institucions, cal plantejar si la *plusvàlua urbanística* de la cessió del 50% del sòl per a usos públics va ser suficient. La facultat d'edificar el solar industrial en habitatge a una

edificabilitat de 1,60 m²st per m² de sòl, i que pot representar uns 5.500 m² de sostre per illa tindrien avui un valor immobiliari mínim, per habitatge lliure, de 4-6 M€⁶, depenent sempre de la conjuntura immobiliària del moment de la transformació, i que ha tingut períodes llargs de crisi profunda sense expectatives de venda⁷.

La cessió de sòl de parcel·la en la proporció que es vulgui, però mantenint l'edificabilitat, permetent materialitzar-la en altura és neutre per a la propietat, excepte en la part del cost d'urbanització d'aquest espai públic si és una plaça, tot recordant la dita que es fa servir al mercat immobiliari de Madrid que **el suelo vale lo que el vuelo**, es posi com es posi. I també la dita que es feia servir molt a la gestió urbanística de l'Ajuntament de Donostia- San Sebastian **de lo que te regalo, la mitad es mio**. L'obligatorietat de construir una certa proporció d'habitatge protegit de preu tesat (com l'actual del 30% en les operacions de rehabilitació o renovació, vigent al municipi de Barcelona), hauria pogut limitar la plusvàlua immobiliària, tot i que no tots els solars industrials la van poder materialitzar en situació de mercat residencial sense crisi.

I difícilment s'hauria pogut obligar a dedicar una part del nou sostre a usos d'activitat econòmica, tenint en compte que l'operació de l'Eix Macià, molt prop del barri del Centre, i ben gestionada per tal d'obtenir el finançament privat complet de la urbanització i el Parc Catalunya, aprofitant el bon moment immobiliari fins just abans de començar la crisi immobiliària del 1992, no ha arribat a assolir el 50% d'ocupació actual del potencial de sostre comercial, sostre per oficines i sostre per usos públics institucionals, com estava previst, amb fallides d'algunes iniciatives privades.

A.10. TREBALLS EN ELABORACIÓ: PLANOS DELS BARRIS I DISTRICTES (1936, 1940, 1950, 1960, 1970, 1980, 1990 I 2000) I POBLACIÓ RESIDENT DEL BARRI DEL CENTRE

Dels primer documents...es tracta de situar el barri del Centre en les divisions territorials oficials de barris, rodals, zones industrials, sectors i districtes, aprovades per l'Ajuntament, el 1981 i el 2017, començant pels 4 districtes proposats per l'arquitecte Molina, el 1864 (fa 160 anys!), al seu Pla d'Eixample pel mateix àmbit que avui és el barri del Centre, i gairebé idèntics als quatre quadrants de les 4 passejades del llibre. ...vull donar algunes xifres comparatives de dimensió de població del barri de **el Centre**, comparant-la amb la dels altres barris i donar alguna característica socio- econòmiques del barri, comparant-les amb la mitjana de Sabadell i de Catalunya. Tot sia per ajudar al lector del llibre, i esperonant-lo a fer les quatre passejades proposades i tenir més elements per estar orgullosos del patrimoni del barri del Centre i de tota la ciutat.

La ciutat ha tingut dues agregacions....el 1904 amb Sant Pere.. des del carrer de les Valls cap al nord, i la Creu de Barberà el 1956, cap el sud, des el passeig d'Espronceda- Passeig dels Almogàvers, ... avui limita amb Barberà del Vallès pel carrer del Compte Borell, anomenada al cantó de Barberà com Borrell...

Tots els barris ja tenen nom oficial després de les aprovacions de 1985 i 2017!. Actes del Plenari i Web de l'Ajuntament

Una divisió territorial d'un municipi serveix, primer de tot, per identificar un territori ja sia per motius estadístics o de gestió de serveis públics de qualsevol administració (districtes postals, sanitaris, àmbits de descentralització...). Són agregacions d'adreces postals o d'unitats cadastrals d'habitatge o activitat, i gairebé sempre tenen noms populars que els identifiquen, perquè són unitats de convivència, malgrat no tenir necessàriament límits precisos.

Una divisió territorial d'una administració institucionalitza els noms i els límits de les unitats territorials, perquè els fa obligatoris a fer-los servir com a referent per identificar un territori. Els noms populars es poden mantenir, canviar o substituir per un número, com és el cas dels districtes postals o de la divisió per districtes de Sabadell fins ara. Les unitats d'una divisió territorial poden estar jerarquitzats en un sol nivell o en varis i

⁶ El solar del Vapor Vell, que no ocupava la totalitat de l'illa estava en oferta, cap a l'any 1993-95, per uns 1.500 MPTA, equivalent avui a uns 9,2M€.

⁷ Aquesta és la raó, per exemple, que explica que la llicència de la fàbrica Bosser del 2012-15 es demanés per l'ús d'habitatge protegit. La promoció està actualment aturada des de fa uns 5 anys. [Vegis els dos articles de l'arquitecte Manel Larrosa a Diari de Sabadell](https://www.diaridesabadell.com/2024/03/30/fabrica-bosser-patrimoni-manel-larrosa/) <https://www.diaridesabadell.com/2024/03/30/fabrica-bosser-patrimoni-manel-larrosa/> per entendre les claus més importants del contenciós, encara no tancat

diferents entitats públiques o privades tenen diferents divisions territorials per a les seves necessitats de gestió.

Els noms de les divisions territorials estan sotmeses als mateixos avatars que el nomenclàtor de carrers d'un municipi, perquè poden canviar per decisions polítiques d'una administració o institució. Les descripcions històriques que segueixen referides al municipi de Sabadell en són exemple de com es poden institucionalitzar o modificar els noms i els límits de les diferents unitats d'una divisió territorial, en el devanir temporal.

Les divisions territorials oficial del 1985 i del 2017

Amb les deficiències que s'han esmentat i perquè la divisió en districtes pel Cens del 1970, encara en temps de dictadura, esdevingués més operativa tant per la informació estadística, com per la gestió municipal de l'Ajuntament, no es estrany que en la preparació del Cens del 1986, a la vista de les instruccions censals s'aprofités per replantejar la divisió territorial, ja que no va ser possible fer-ho pel Cens del 1981, a la primera legislatura democràtica. La divisió del 1983 es va aprovar per unanimitat en una ponència conjunta liderada pel regidor Manel Larrosa i amb participació de Simon Saura, Àngel Llobet i Marc Batlle que van tenir intervencions al ple d'aprovació com apareix a l'acta del Plenari de 25 de juny de 1985, farà aviat 39 anys, a més a més de les intervencions de l'alcalde Farrés a l'inici i final del punt de l'ordre del dia, valorant el treball i apressant la seva aprovació.

L'acta del Plenari de 25 de juny de 1985, en el qual s'aprova per unanimitat, la *divisió del término municipal en distritos y sectores*, inclou també la taula següent:

DISTRICTE	SECTOR	BARRI
1	CENTRE	Centre Hostafrancs La Cobertera
	SANT OLEGUER	Laletana Sol i Padris Avinguda - Eixample
2	LA CREU ALTA	La Creu Alta
	CAN PUIGGENER TOGORES	Can Puiggener
3	CA N'ÒRIAC	Ca n'Òriac Torreguitant Torrent del Capellà
	SANT JULIÀ	Sant Julià Plana del Pintor Can Deu La Roureda
	NORD	
4	LA CONCÒRDIA	La Concòrdia Can Borgonyó
	CAN RULL	Can Rull Cifuentes Via Alexandra
	BERARDO	
5	GRÀCIA	Gràcia
	CAN FEU	Can Feu Els Merinals
6	OEST	
	LA CREU DE BARBERÀ	La Creu de Barberà Les Termes
	SANT PAU SUD	Espronceda Campomar
7	LA SERRA	El Poblenou Torre-romeu
	EST	

Segueix Plànol 11

Plànol 10

Són 7 Districtes (només amb número d'ordre i, encara, sense nom), 19 sectors (6 de "Rodal" – fent servir ja el nom que també s'implantarà a la divisió territorial del 2017 - i 13 de Casc Urbà), cadascun amb nom i 29 barris, tots en Casc Urbà i sense incloure cap Rodal, també amb nom i límits definits, i van quedar institucionalitzats a tots els efectes estadístics i d'alguna gestió municipal, com va ser el cas de la implantació de les oficines de districte.

En explicació sintètica de l'arquitecte Manel Larrosa, aleshores regidor d'Urbanisme i Obres: **La proposta de nous sectors i districtes fou a iniciativa plenament meva. Calia delimitar bé els barris i fer nous districtes. Entre ambdues realitats va aparèixer la idea de fer dos sectors per districte, que assolien una lògica pròpia (per exemple en mercats i potser en CAP -primària de salut-)..... la divisió i organització fou plenament de lògica geogràfica. La comissió informativa (Saura, Llobet, Batlle...) van participar dels detalls i en comissió es va acabar la feina de consensuar-ho.**

A destacar que l'aprovació simultània dels tres nivells (barri, sector i districte) en una nova divisió territorial va ser molt novadora. Per exemple, en el cas de Barcelona es va seguir un procés participatiu que va començar el 1981⁸, amb una proposta inicial de 9 districtes, partint del mapa de les Associacions de Veïns, que substituïen els 13 existents, i no va acabar fins el 1984, amb els 10 districtes actuals, que són àmbits d'administració descentralitzada de l'Ajuntament. La divisió actual de 73 barris fou aprovada el 2006. Barcelona no disposa de cap escala intermèdia entre el districte i el barri, com és el cas dels *sectors* a Sabadell, encara que també es fa servir per efectes estadístics una agrupació de seccions censals a l'entorn de les 250 unitats.

El nivell de *sector* en un municipi de les dimensions demogràfiques de Sabadell és necessitava perquè els barris tenen poblacions desiguals i els sectors, com es veurà més endavant, representaven unitats d'un mínim de 10.000 habitants, excepte en el cas del Poble Nou i Torre Romeu, allunyats del casc urbà. La consideració de *sectors* als 6 Rodals (Togores, Nord, Berard, Oest, Sud i Est), permet cobrir la totalitat del terme municipal, tinguin o no residents. Reduir el nombre de *districtes* de 8 a 7 és també un encert perquè ara són més homogenis en dimensió de població. També és un encert, en la meua opinió, la presentació del mapa de la divisió territorial amb orientació Nord-Sud, de més fàcil lectura que la presentació apaïxada Est-Oest de la majoria de plànols d'abans, com els que hi havia prop de les portes de les estacions de tren.

Malgrat que la divisió territorial actual, aprovada al Plenari municipal l' 11 d'octubre del 2017 de té un 7- 19- 40 respecte de la de 7-19- 32, pugui semblar lleugerament diferent en el nombre de barris, de fet és igual que la del 1985, només amb la diferència que s'han considerat, també, com a *barris* les 6 àrees de Rodal⁹ (Togores, Sant Julià d'Alta enlloc de Nord, Oest, Sant Pau de Riusec enlloc de Sud i Est, i les 2 Zones Empresariales (Can Roqueta i Sant Pau de Riusec), per tal d'homogeneïtzar la informació estadística desagregada. L'antic barri Nord és ara Sant Julià i el de la Cobertera és Covadonga¹⁰. L'antic Rodal de Berardo (on abans s'hi localitzava la urbanització de Castellarnau) passa a ser barri perquè el nom de Berardo es dona al sector que també inclou els barris de Can Llong (no existent el 1985) i Castellarnau (com a resultat de nova construcció d'habitatge plurifamiliar), de forma que es manté el nombre de sectors d'abans. Es va retocar, també, els límits de districtes per assignar el nou barri de Can Llong, abans en part al districte de Ca n'Oriach, al districte 4. El plànol oficial és el que segueix, al costat del detall dels *nuclis i entitats de població*, com demana la normativa censal.

⁸ Vegis Casassas, LL, i Clusa, J. (1981), **La divisió territorial i administrativa de Barcelona. Els nous districtes**. Ajuntament de Barcelona, de 9 districtes, liderada pel regidor Jordi Vallverdú. La proposta definitiva dels 10 districtes actuals es va aprovar el 1984, liderada pel regidor Jordi Borja d'acord amb el regidor Ramón Trias Fargas

⁹ Els Rodals d'espai lliure tenen una extensió de 1.436 ha, equivalent al 37,8% de tot el terme municipal de 18,7 km². Amb les dues zones empresariales de Can Roqueta i Sant Pau de Riusec s'hi afegixen 335 ha (8,9% del terme municipal). El casc consolidat, majoritàriament residencial, representa (només) el 52,7% del terme.

¹⁰ Com a resultat del procés d'al·legacions perquè l'Associació de Veïns ho va demanar, àdhuc respecte de la proposta inicial que era La Cobertera- Covadonga. Sembla discutible, tot sia dit, que en l'aprovació de noms no es vagi tenir en compte el nom que també ha fet servir tradicionalment la ciutadania que no resideix al barri.

		7. Avinguda - Eixample
2	3.la Creu Alta	8. la Creu Alta
	4.Can Puiggener	9. Can Puiggener
	5.Togores	10. Rodal Togores
3	6.Ca n'Oriac	11. Ca n'Oriac
		12. Torreguitart
		13. el Torrent del Capellà
	7.Nord	14. la Plana del Pintor
		15. Sant Julià
		16. la Roureda
		17. Can Deu
4	8.Sant Julià d'Altura	18. Rodal Sant Julià d'Altura
	9.la Concòrdia	19. la Concòrdia
	10.Berardo	20. Can Llong
		21. Castellarnau
		22. Rodal Berardo
	11.Can Rull	23. Cifuentes
		24. Can Rull
5	12.Gràcia	25. Gràcia
	13.Can Feu	26. Can Feu
		27. la Serra d'en Camaró
		28. els Merinals
		29. Can Gambús
	14.Oest	30. Rodal Oest
6	15. la Creu de Barberà	30. les Termes
		31. la Creu de Barberà
	16. Sud	32. Espronceda
		33. Campoamor
	17. Sant Pau de Riu-sec	34. Sant Pau de Riu-sec (ZE)
7	18. la Serra de Sant Iscle	35. el Raval d'Amàlia
		36. el Poblenou
		37. Torre-romeu
		38. Can Roqueta (ZE)
		39. Rodal la Serra de Sant Iscle
	19. Est	40. Rodal Est

Per acabar aquest repàs a la història de les divisions territorials i atès que els districtes segueixen sense tenir nom, em permeto proposar uns noms per tal de ser més fàcilment identificables per la ciutadania. Manllevo immodestament de l'Oficina del Cens d'USA, amb la informació que dispo de des de finals dels anys 90, els criteris de delimitació de les àrees metropolitanes, de caràcter desenal, aplicant el llinar del 15% de relació residènciai- treball entre comptats, i que són diferents dels britànics dels anys 70, del 50% d'autosuficiència per població ocupada resident i llocs de treball localitzats, que vam introduir als estudis dels mercats de treball dels anys 90. Als estat de l'Est d' USA, que tenen comptats més petits que a la resta del país, feien servir un doble nivell, distingint entre *Àrees Metropolitanes Primàries* i *Àrees Metropolitanes Consolidades*, donant nom a les unitats fent servir les tres primers unitats integrades, per ordre de grandària, per tal de no ferir susceptibilitats dels comptats més petits. En el cas de Sabadell, tindríem els nom que figuren a la taula següent, amb la població de data més recent de 1/1/2024¹¹:

¹¹ Els noms composts pels Districtes es fa servir també a Barcelona (102 km2 de terme municipal, 10 districtes i 1,6 mhab.) en els casos del de Sants- Montjuïc, Horta- Guinardó i Sarrià- Sant Gervasi. Als 21 districtes del municipi de Madrid (606 km2 i 3,4 mhab.) es dona també en els casos de Fuencarral- El Pardo, San Blas- Canillejas i Moncloa- Aravaca.

Districte (*)	2023
1. el Centre-AVINGUDA- Eixample - Sol i Padrís	57.714
2. Creu Alta- Can Puiggener	26.184
3. Can Oriach- La Roureda- la Plana del Pintor	33.591
4. la Concòrdia- Can Rull- Can Llong	42.251
5. Gràcia- Els Merinals- la Serra d'en Camaró	21.446
6. la Creu de Barberà- Campoamor- Espronceda	31.705
7. Torre Romeu- el Poble Nou	9.299
SABADELL	222.190

Resumint, doncs, *El Centre* té nom oficial com a barri, donat per l'Ajuntament, des del 1985, consolidat en la revisió del 2017, de la mateixa manera que el tenen tots els altres 32 barris de Sabadell, així com els 6 Rodals i les 2 Zones Empresariales, a les quals també se'ls hi dona la consideració de *barris*, i amb els noms que han tingut gairebé *tota la vida*. Els límits del barri, àmbit de la present llibre, són els tradicionals delimitats per la Gran Via- Carretera de Barcelona- Ronda Ponent- Ronda Zamenhoff- Vilarrúbies, fins on arriben els límits dels altres barris tradicionals. També amb el nom de *El Centre* ens podem referir al *sector* que compona junt amb els barris d'Hostafrancs i Cova d'Ongla, de la mateixa manera que ho fan els altres 14 sectors de Sabadell, i els 5 Rodals que tenen la mateixa consideració de *sector*. A tots els sectors hi resideixen més de 10.000 persones, amb l'excepció dels barris aïllats de Torre Romeu i el Poble Nou, i que formen unitat degut al seu aïllament.

Les grans obres d'infraestructura del segle XIX: tren, carreteres i pont de la Salut (Santamaria)

De <https://www.isabadell.cat/sabadell/historia/pont-de-la-salut/>

El pont de la Salut és un dels llocs més coneguts, històrics i fotografiats de Sabadell. Resseguim les vicissituds d'una de les més importants infraestructures viàries del segle XIX, la qual amb l'arribada del ferrocarril (1855) i l'obertura de la carretera de Terrassa a Barcelona (1852), foren determinants per sustentar el creixement de la ciutat industrial.

Les dècades centrals del segle XIX, sota el regnat d'Isabel II, foren un període de consolidació i expansió de la ciutat-fàbrica. Unes bones comunicacions viàries i ferroviàries eren un factor estratègic pel creixement industrial, demogràfic i urbanístic de la vila. L'any 1852 s'inaugurava la carretera de Terrassa a Barcelona.

L'abril de 1851, el govern aprovava la concessió de la línia de ferrocarril que connectaria Sabadell amb Barcelona, els anomenats Ferrocarrils del Norte. A començaments de l'any 1853 les vies fèrries arribaren a Sabadell, a finals de l'any s'iniciava el ramal cap a Terrassa i Manresa. El 10 de febrer de 1855 entrava en servei el tren que comunicava Sabadell amb la capital catalana i el 15 de setembre de 1861 es posava en funcionament tota la línia fins a Saragossa.

D'altra banda, el 1859 es projectava connectar Sabadell amb la carretera de Manresa a Vic que prengué la denominació de carretera de Prats. L'any 1863 s'iniciaren les obres en la zona de Junqueres i el gener de 1865 s'obrí el tram fins a Castellar del Vallès.

L'any 1860 la Diputació de Barcelona acceptava fer-se càrrec de les dues terceres parts del cost de la construcció del Pont de la Salut; l'altra part, seria sufragada per l'Ajuntament de Sabadell.

A finals de 1863 s'acabava la magna obra. El 31 de gener de 1864 es celebrà la cerimònia de recepció provisional coincidint amb l'obertura del sector de la carretera de Sabadell al pont. A l'acte d'inauguració s'instal·là una placa de marbre a cada estrep del pont. La del sud amb l'escut de Sabadell i de la Diputació de Barcelona i la del nord amb la inscripció: Año 1863. Construido durante el reinado de Isabel II a quien la dedica la Diputación Provincial. Els dos marbres foren destruïts a la Revolució Gloriosa de setembre de 1868 que enderrocà a Isabel II.

La carretera continuà en direcció a Sentmenat on s'arribà a principis de 1865, però va trigar 25 anys més en fer-ho fins a Caldes de Montbui. El pont va ser ampliat al 1953 per adaptar-ho a l'eixamplament de la carretera. Ara la superfície de trànsit és més ampla que la base.

La divisió en 4 districtes del Pla Molina de 1864

La primera referència que coneixem d'una divisió territorial a Sabadell la devem a l'arquitecte Molina, en la seva proposta d'ordenació de l'any 1864, i quina imatge¹² es reproduïx més avall, quan la ciutat havia assolit els 14.240 habitants, quatre anys abans. És una divisió en 4 districtes, de superfície semblant, a tot l'àmbit del que avui és el barri del Centre, en la divisió oficial vigent de l'Ajuntament, limitat per l'antiga via del tren (avui Gran Via, i que l'anomena *Ferrocarri*) a l'est i al sud, l'actual Ronda Ponent i la carretera de Barcelona/ Terrassa, a l'est, des del creuament amb la Gran Via actual fins a la Ronda Nord (que és límit terme municipal d'aleshores, fins el carrer de les Valls), com anomena a l'actual Ronda Zamenhoff – carrer de Vilarrúbies, al nord, en un àmbit de 173 ha.

Els límits de la divisió interior del Pla Molina són l'actual Rambla - Passeig Manresa- Via Massagué (amb el nom de la *Nova Rambla*), a l'eix nord sud, i per la carretera de Molins- carrer Fondo (amb el nom d'Isabel 1ª) - carrer de la Indústria (amb el nom de Príncep d'Astúries), fins a l'Estació de la Renfe, a l'eix est- oest.

S.S. DIRECTRIS PRINCIPALS DEL PLA MOLINA
(1864) I DEL PLA PASCUAL (1886)

Directrius principals del Pla d'ordenació de ED. Molina (1864). Esquema de grans eixos viaris, districtes i places (Dibuix de Felis Llobet)

250

Quan li hem demanat a l'arquitecte Larrosa, estudiós dels plans d'urbanisme de Sabadell i de la urbanització de la ciutat industrial, quina funció administrativa tenien aquests districtes ens ha aclarit **el pla Molina era purament geomètric i els quatre quadrants donaven identitat als eixamples respectius, suposaven un salt d'escala des d'un poble centrat al seu centre històric vers una àrea urbana de més dimensió, com amb 4 barris, res més per al segle XIX, cap altra funció com les veiem avui**.

És possible, però, que hi vagi tenir alguna influència en la delimitació dels districtes del Pla Molina per efectes censals o electorals, el fet que el 1856 es va crear a Madrid la *Comisión de Estadística del Reino* que tenia com a finalitat *la formació de la Estadística General del Reino*¹³, i que es fa el primer cens del segle XVIII a l'any 1857, seguit dels censos del 1860, 1877 i 1887. Resseguint la informació publicada pel nostre IDESCAT es disposa també dels censos de població del 1717 i el 1787, al segle XVIII. A partir del 1900 ja hi ha censos decennals, amb l'excepció del 1936. El 1940 es reprèn el Cens desenal i s'afegeix al Padró quinquennal pels anys acabats en 5. Després del 1975 les referències seran els anys acabats en 1 i en 6.¹⁴

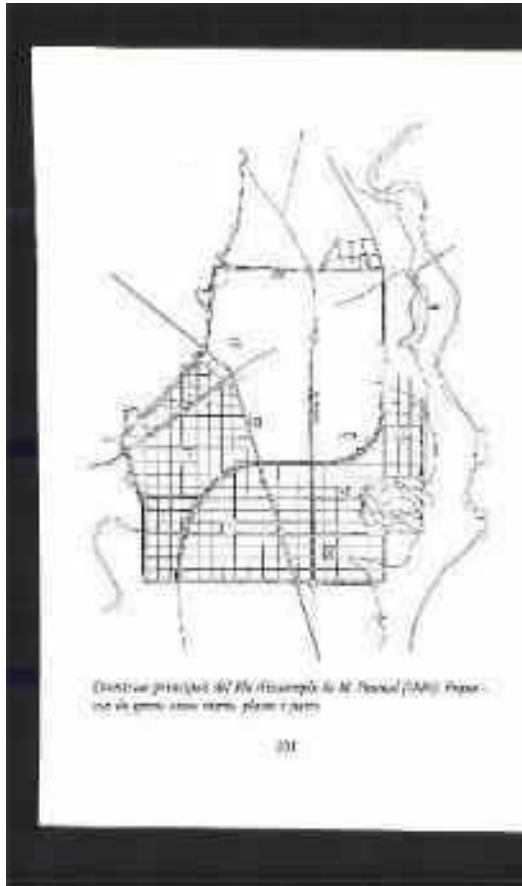
Els 4 Districtes estan numerats com a *primer*, *segon*, *tercer* i *quart*, començant pel del sud-est, i seguint cap a l'est, seguint la direcció contrària a les agulles del rellotge, i on s'hi preveuen una plaça a cadascun dels districtes primer (anomenada *2 de Mayo*) i segon (*Girona*), tres al districte tercer (*Jaume Balmes*, *Sant Roc* i *de la Victòria*) i tres més al districte quart (*de l'Àngel*, *Major* i *Tarragona*). De les 8 places proposades, d'unes dimensions de dues a quatre places de l'Àngel, només es mantenen les actuals de Sant Roc, Major i de l'Àngel, a la vista del plànol redibuixat als efectes de la publicació al llibre.

¹² Reproduït del llibre, Larrosa i Padró, Manel (1986), *“La urbanització de la ciutat industrial. Sabadell 1845-1900”*. Nova Biblioteca Sabadellenca. Sabadell. Annex, p. 250.

¹³ <https://ine.es/dyngs/INE/es/index.htm?cid=522>

¹⁴ <https://www.idescat.cat/pub/?id=shd&n=1341&lang=es#Plegable=geo>

Es reproduïx també un segon esquema corresponent al Pla d'Eixample de l'arquitecte Pascual, datat el 1886 (Larrosa 1986, p. 251), que és la nova proposta d'ordenació urbanística, 22 anys després de la primera, per tal de posar de relleu que fins el 1886 el creixement de Sabadell es produïa majoritàriament en els límits del barri actual del Centre.

Els plans d'urbanisme del segle XIX i començaments del XX, es podrien resumir així (Domínguez, 2005, p. 106 i 107)¹⁵:

El camí iniciat per Bernadet (1850) amb el seu pla d'eixample va tenir continuïtat en els plans de Daniel Molina (1864), Miquel Pascual Tintorer (1886) i Renom- Manich (1928). El Pla Molina va portar al límit el model de creixement de Bernadet, de manera que la quadrícula d'eixample va ultrapassar les fronteres definides pel ferrocarril o la carretera. La seva principal novetat va ser el plantejament de la ciutat en quatre grans districtes a partir d'una creu formada per la cruïlla de les vies més importants al mig del casc urbà.

De les 14.240 persones del 1840 es va passar a les 18.117, el 1877, i a 19.645, el 1887, un any després de la presentació del Pla Pascual, segons les sèries històriques de l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat) pels anys que es disposa d'informació censal. Ja són xifres respectables per una vila que el 1557 tenia 144 fogatges (unes 700 ó 800 persones, com ja s'ha esmentat), i que a l'any 1717, ja sotmesa a la llei de Nova Planta borbònica hi residien 1.144 persones. El barri de la Creu Alta no serà annexionat a Sabadell fins a l'any 1904, i això que explica, en gran part, el salt de població, des de les 23.294 persones, el 1900, encara majoritàriament dins de l'àmbit del barri del Centre, a 28.125 persones el 1910, i que són les altres dates amb informació disponible.

Vista panoràmica de Sabadell abans de la construcció de l'Escola Industrial (1910)

¹⁵ Domínguez, Virginia (2005), "El treball femení a la indústria tèxtil llanera de Sabadell durant el segle XX". Tesi doctoral presentada a la UAB. 404 pàgines.

Cal Jepó. Sabadell 1920.

Població i divisió territorial del Cens del 1936 i estimació de la població del Centre

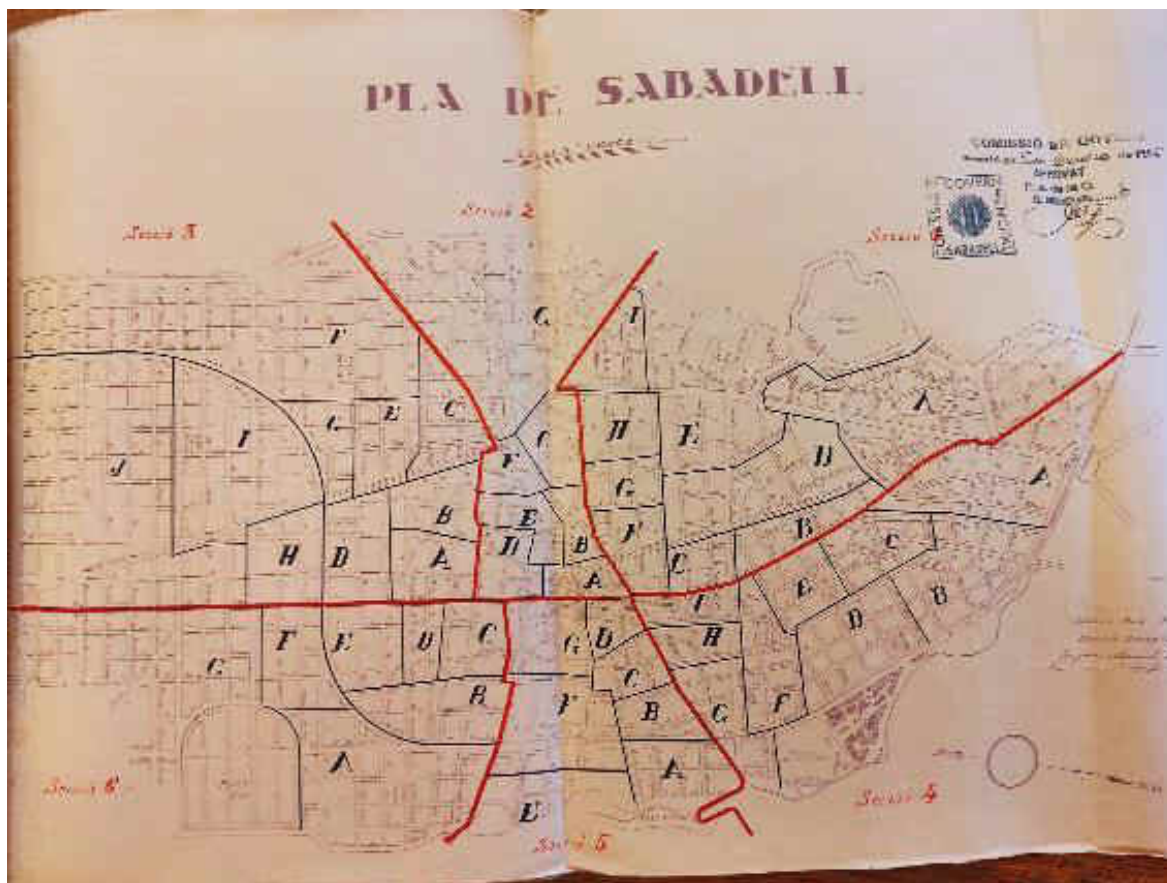
Intentant seguir la història de les delimitacions territorial de Sabadell, cal fer referència al Cens de l'any 1936, tant ben estudiat per l'historiador Esteve Deu i Baigual¹⁶, que va ser convocat abans del cop d'estat militar feixista, quan a la ciutat li mancaven menys de 2.000 persones per assolir la fita dels 50.000 habitants, com a resultat d'un creixement econòmic basat en la indústria tèxtil i de les primeres immigracions. Havien passat 72 anys després dels 4 districtes del Pla Molina.

El plànol que segueix, de l'Arxiu Històric (AHS) presenta la divisió territorial de l'Ajuntament (amb el nom de *Pla de Sabadell*) que estructura la ciutat en 6 seccions, equivalents als districtes, subdividides en 46 *demarcacions*, equivalents a les actuals seccions censals, i que tenien a l'entorn dels 1000 residents

¹⁶ Són quatre volums, el primer dels quals es va publicar el 2017, amb el títol "Sabadell 1936: economia, societat i política" amb pròleg de Josep Maria Benaul i publicat per l'Abadia de Montserrat. Cal agrair-li la seva aportació generosa respecte de la divisió territorial del 1936, per aquest pròleg.

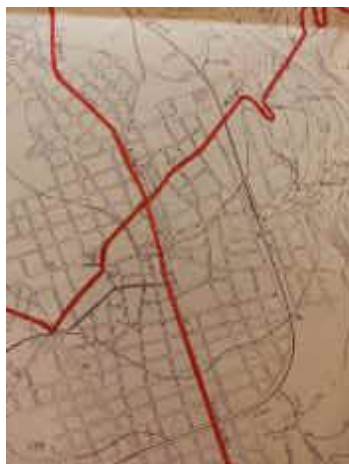
cadascuna. Els fulls censals, també guardats a l'AHS, estan ordenats en els 46 volums de les seccions censals. El plànol és apaïsat en la direcció est- oest, i aquesta forma de presentació es mantindrà fins a les divisions del 1985 i 2017 que ja es presenta amb orientació nord-sud, de més bona comprensió.

Com es pot veure, l'eix nord-sud divideix clarament dreta i esquerra per: Carrer Major, Av. 11 de Novembre, Via Massagué, Manresa, Pl. Ignasi Iglesias, Pl. Galán i García Hernández, Pl. del Dr. Robert, Rambla i Av. de Joaquim Costa. Això fa que carrers de la Creu Alta, de Gràcia, de Covadonga, d'Hostafrancs i de l'Avinguda estiguin en districtes que tenen també carrers del centre, com ens ha dit Esteve Deu a la nostra consulta.

En canvi els eixos transversals no segueixen una lògica massa clara. Això fa que carrers de la Creu Alta, de Gràcia, de Covadonga, d'Hostafrancs i de l'Avinguda estiguin en districtes que tenen també carrers del centre. Per tant, a la divisió territorial del 1936 no s'hi dibuixen els *barris*, perquè cada districte pertany a dos o tres barris actuals alhora. Aquests eixos, gairebé paral·lels uneixen les carreteres de Molins amb la de Mollet i la de Terrassa (en el creuament amb la Ronda Ponent) amb la de Caldes. Fora dels barris esmentats, que constitueixen el casc urbà compacte de la ciutat, només hi havia en formació el barri de Can Rull i les primeres cases a Ca n'Oriac.

Aquests dos eixos transversals semblen recolzar-se en el plànol topogràfic que s'adjuntava a la documentació censal del mapa i el detall de quins carrers componen cada demarcació o secció, signat en data de maig de 1936, per l'arquitecte municipal, Joaquim Manich i Comerma, segurament també autor de la divisió territorial, encara que aquesta va signada pel secretari que en dona fe. El plànol dibuixa com a eix principal, a més a més del nord-sud de la carretera de Montcada a Terrassa, el de la carretera de Molins de Rei fins al carrer de les Valls i Salut fins a la carretera de Caldes, perquè eren les carreteres principals, que travessaven el centre. Aquest eix es divideix en dos; un cap a la carretera de Mollet, i l'altre, el de la Ctra de Caldes el fa arribar fins a la carretera de Terrassa. Tot i així, no fa unitat del Centre històric d'aquell moment, que encara n'hi havia, i l'*escapça* per la plaça de l'Àngel.

Possibles interpretacions perquè les seccions o districtes no dibuixen els barris centrals és que el plànol només té efectes estadístics, però també perquè no hi havia un sentiment de barri tan fort com el que naixerà després amb la construcció accelerada, en els anys 60, dels barris perifèrics amb la creació de les associacions de veïns per fer front a les necessitats de tota mena que s'hi van generar pel creixement desordenat, no planificat i sense els serveis mínims, per tal que servissin per la defensa dels interessos veïnals, i alhora polítics, perquè també es constitueixen les associacions de veïns dels barris centrals, com la Creu Alta/ Tallerets, Gràcia, Can Feu o àdhuc la del Centre, ja en els anys 70.

Finalment, un detall curiós del plànol de l'Ajuntament del 1936 és que ja es preveia l'actual plaça d'Espanya en el nomenclàtor, com es pot veure al plànol, i que no serà urbanitzada i construïda amb habitatge protegit a la segona legislatura de l'alcalde Farrés després del 1979, mantenint el nom.

Seccions (sense nom)	Hab de dret 1936	Hab de fet 1936	Nombre Demarcacions	Hab / Demarcació	Centre- N.Demarcacions	Pob CENTRE- Estimació	Pob GRACIA- Estim.	Pob HOSTA- FRANC- Estim.	Pob CREU ALTA- Estim	Pob COVA- DONGA- LC- Estim.	Pob AVIN- GUDA- Estim.	Pob CREU BARBERÀ- Est.
1ª	8.014	8.189	9	910	3	2.730		910	4.549			
2ª	6.198	6.355	7	908	6	5.447	908					
3ª	9.971	10.105	10	1.011	3	3.032	5.053				1.011	1.011
4ª	9.697	9.867	9	1.096	1	1.096			8.771			
5ª	6.210	6.371	7	910	4,7	4.278				2.093		
6ª	6.771	6.950	7	993	4	3.971				993	1.986	
8ª	476	534	1	534								
9ª	523	531	1	531								
10ª	224	244	1	244								
11ª	842	891	1	891								
	48.926	50.037	53	944	22	20.554	5.960	910	13.320	3.086	2.996	1.011
	Estimació amb mitjana Sabadell					20.487						

Font: AHS. Llibres censals. Elaboració pròpia

La població oficial obtinguda, a 31 d'abril de 1936, abans del cop d'estat feixista, va ser de 50.037 persones, com *població de fet*, i 48.921 de dret, destacant la diferència un nombre important de *passavolants* o *transeünts*, sense conèixer la causa. **Veure E.DEU**

La població resident en els límits del barri actual del Centre s'ha hagut de fer per estimació perquè la informació en els llibres censals no està totalitzada per demarcacions/ seccions sinó per carrers. L'estimació de la població de Centre és de 20.520 amb el mètode de fer servir la mitjana de població per cada secció, en la terminologia d'aleshores, i aplicar al Centre el nombre de demarcacions (en la terminologia d'aleshores) que li corresponen, considerant una proporció per aquelles que no coincideixen amb els límits del centre. L'altre estimació és fer servir com a mitjana de població per secció la corresponent a tota la ciutat. La diferència entre les dues estimacions (20.554 i 20.487 persones) és mínima. S'adopta el valor mitjà de 20.520 persones.

Portada del Quadern Auxiliar del Cens de 1936. *que compren el nombre de veïns i domiciliats absents que residien fora de Sabadell i que d'acord a les disposicions vigents han estat inclosos al Padró municipal referit que el 30 d'abril de 1936 **no feia encara 2 anys** que residien fora de Sabadell*

El 1936 el barri va assolir **les 20.520 persones (22.000?)** de població de fet, amb una estimació feta a partir del nombre mitjà de persones de cada secció censal (aleshores anomenades *demarcacions*, amb sis *districtes* al cas urbà, aleshores anomenades *seccions*).

....al cens de 1936 residien al centre 23.953 persones, segons l'estimació feta, no exacta, per falta de desagregació

22.587, el 1960 i 22.100, el 1970

		Núm. Demar- cacions	Hab per Dem.- Mitjana
1936	Hab de fet		
1	8.189	9	910
2	6.355	7	908
3	10.105	10	1.011
4	9.867	9	1.096
5	6.371	7	910
6	6.950	7	993
7	534	1	534
8	531	1	531
9	244	1	244
10	891	1	891
	50.037	53	944

ESTIMACIÓ POBLACIÓ PER BARRIS DE 1936	
CENTRE	23.953
GRÀCIA	4.952
CREU ALTA- CA N'ORÍAC	9.213
CAN PUIGGENER	523
AVINGUDA	4.008
CREU DE BARBERÀ (Abans límits de 1954)	2.004
COVADONGA-LA COBERTERA	1.820
CAN RULL	1.365
DISSEMINAT (D. 7 A 10)	2.200
	50.037

el 1964 1º. 22.019 hab.... **30.200, el 2023, amb** el màxim creixement absolut, després de la desindustrialització....i les transformacions d'ús demandades pels industrials...

El primer Cens del franquisme de 1940 i estimació de la població del Centre actual

Al primer cens del franquisme del 1940, **apareixen els districtes** del casc urbà amb noms ~~encara anomenats *seccions*~~, són els mateixos que els del cens del 1936, però ara hi apareixen els noms, i que no era el cas del cens anterior. No obstant, són noms que avui es reconeixen poc, següents.

Dtº 1º De los Deportes (des del carrer de les Valls fins tot el barri de la Creu Alta, amb límit a l'eix central de la Rambla-Plaça Major- Via Massagué)- amb Hostafrancs.—relació de carrers..... tinc

Dtº 2º Del Centro (des dels carrers Calderó i les Valls fins al carrer de l'Espirall i les Planes, amb límit a l'eix central)

Dtº 3º De la Misericordia (des del carrer de l'Espirall fins al límit de terme, en aquell moment, a la Creu de Barberà, amb la part de Santa Maria de Barberà encara no incorporada, amb límit a l'eix central, també)

Dtº 4º Del Hospital (des del carrer de la Salut fins a la Creu Alta, amb límit a l'eix central)

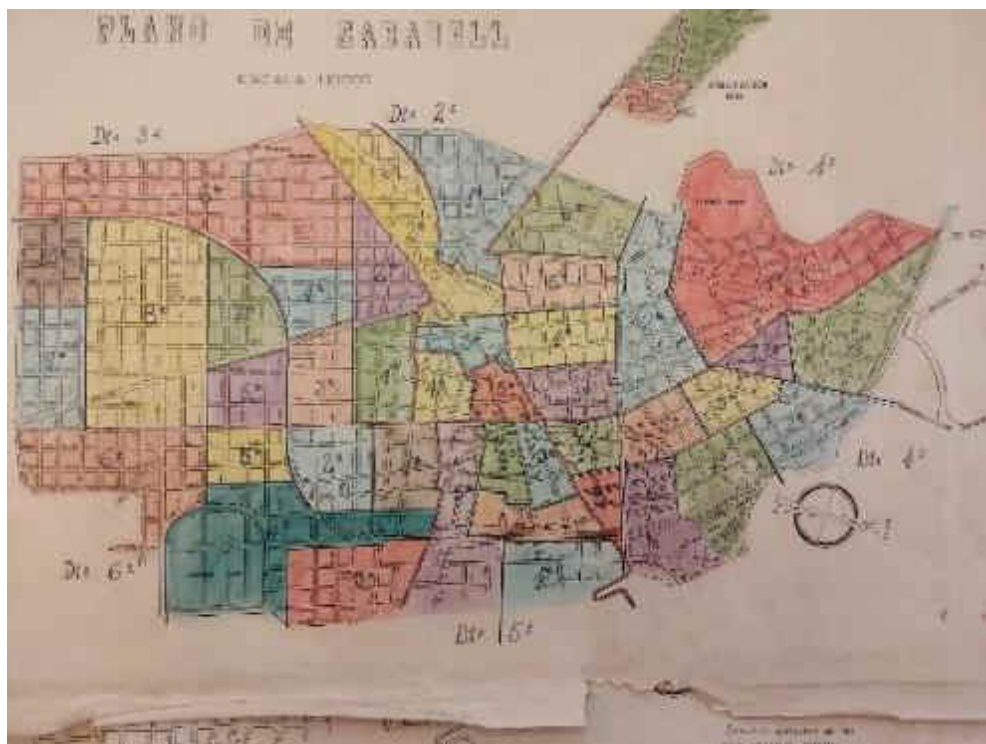
Distrito 5º De la Estación (des del carrer de la Salut fins al carrer Bèlgica i Tres Creus, amb límit a l'eix central, sense que la línia del ferrocarril faci de separador o límit)

Distrito 6º De Navarra (Des del carrer de la República i Tres Creus, fins a la Creu de Barberà d'aquell moment, i sense límit a la via del ferrocarril)

De les seccions se'n diuen *demarcaciones*

Dubtem que fossin noms populars i arrelats perquè més aviat sembla que es volen esborrar els noms de Gràcia, la Creu Alta, l'Avinguda o la Creu de Barberà, més enllà que el districte *De los Deportes* portés aquest nom pel camp del CD Sabadell a la Creu Alta i el Velòdrom, o que els Eucaliptus determinessin el nom d'*Hospital*, o la plaça del mercat de Sant Joan portés el nom de *Navarra*. Estranya també que carrers com Bèlgica o l'Espirall facin de separadors de districtes, a diferència de l'eix des de la carreta de

Molins de Rei fins a la de Caldes pels carrers de Calderó, les Valls i Salut. El plànol que segueix presenta la divisió per districtes i seccions censals d'aquell cens de població.

Es mantenen, però, el noms populars de les zones de construccions disseminades que constitueixen les seccions 7^a a 17^a, detallats a la taula que segueix (Sant Nicolau, Togores, Junqueras, Can Oriach, Serra Camaró, Sant Pau de Riusech... amb l'excepció dels *suburbios del rio Ripoll i Arrahona*, i que ja es van fer servir al Cens del 1936). A destacar que Ca n'Oriach tenia 143 persones residents, en aquell any.

SECCIONS	NOMS	*Población de derecho* 1941	*Población de hecho* 1941	Nombre subsecciones	Población/ Subdivisión	Subdivisions barri Centre	POB Centre 1941. Estimació
Sección 1ª	De los Deportes	8.153	7.955	6	1.326	3	3.978
Sección 2ª	Del Centro	6.341	6.227	5	1.245	3	3.736
Sección 3ª	De la Misericordia	9.949	9.801	10	980	2	1.960
Sección 4ª	Del Hospital	9.807	9.723	9	1.080	1,5	1.621
Sección 5ª	De la Estación	6.097	6.059	5	1.212	4	4.847
Sección 6ª	De Navarra	6.698	6.571	6	1.095	2	2.190
Sección 7ª	Suburbios del rio Ripoll y Arrahona	295	282				
Sección 8ª	De Sant Nicolau	206	200				
Sección 9ª	De Ntra. Señora de la Salud	207	237				
Sección 10ª	De Togores	70	75				
Sección 11ª	De Junqueras	87	84				
Sección 12ª	De Coll-Salarca	87	85				
Sección 13ª	De Can Oriach	151	143				
Sección 14ª	De Sant Julià de Altura	212	203				
Sección 15ª	De Can Rull	318	302				
Sección 16ª	De Sierra Camaró	314	287				
Sección 17ª	De Sant Pau de Riusech	23	22				
SABADELL 1941		49.015	48.256	41	1.177	15,5	18.332
SABADELL 1936		48.249	49.902				18.243
1936 - 1941		- 766	1.646				

Notes: Diferència de 40 persones a la "Población de derecho" entre els valors parcials i la suma total que apareix als llibres de l'Ajuntament. El nombre total de seccions/ demarcacions es refereix només als districtes del casc urbà

Les diferències entre els documents de les divisions territorials del 1936 i la del 1941 són que el títol de plànol passa de ser *Pla de Sabadell* a *Plano de Sabadell*, que les demarcacions (seccions, avui) es fan amb números d'ordre (1ª, 2ª, 3ª...) enlloc de lletres majúscules (A, B, C...), les seccions passen a denominar-se ja *districtes* i que el primer porta data de 1936 i el segon del 1944, tres anys després del Cens. La única semblança és que els dos plànols van signats amb el mateix nom: *Joaquín Manich Comerma, arquitecte*. És l'arquitecte municipal que també va signar l'enderroc del Templet modernista i la construcció de la *Cruz

de los Caídos*, si no vaig malfixat, que va durar des del 1942 fins el 1979, que va ser traslladada als magatzems municipals el 1980, essent batlle, Antoni Farrés.

Fent servir la mitjana de població per secció censal de cada districte i aplicada al nombre d'unitats s'obté una població de 18.332 persones. Fent servir la mitjana de secció de tot el municipi la població estimada seria de 18.243, gairebé coincident.

El 1941 (amb les mateixes seccions, a les quals se'ls hi ha donat un nom, que sembla poc tradicional o arrelat) però amb diferents demarcacions, s'hi han estimat 18.955 persones, tenint en compte les persones mortes durant la guerra ... i les aproximadament 1.200 del conjunt del municipi que van emigrar per escapar-se de la repressió.....

El Cens de 1950 i l'estimació de la població del Centre actual

Pel Cens del 1950, l'arxiver Ernest Mateu proposa (penediment després de 21 anys?) canvis en el nomenclàtor, amb estudi històric. Per exemple:

D. Cambios por reposición de los tradicionales injustificadamente cambiados sin legalización alguna* (sic) Calle Bélgica sustituido por calle Jardí / ...Marina Nacional.. por Monterols / San Pablo però Sant Pau / San Quirico por Sant Quirze../ Virgen del Pilar por Hortanovella / Fuente Nueva por Font Nova.../ San Cucufate por Sant Cugat.../Virgen de Montserrat por Montserrat/

E/ Cambios motivados por dación de nombre de significación a calles que venien careciendo de denominación legitimada, Legion Cóndor por Togores /

Acta aprobando el proyecto de demarcado de este termino municipal a efectos del censo de población 21 noviembre de 1950.. seleva para aprobación superior al I..N..E..

Instrucciones impresas para las demarcaciones censales...

1r paràgraf...Revisado el nomenclàtor de población ...por circular 249 (10-3-50)..ahora el demarcado..

2n paràgraf...Muy recinte es todavía la división electoral realitzada para las elecciones últimas de concejales (vecino-cabezas) y puede servir de punto de partida para este demarcado, pues aquel contenido por sección representa cerca de 2000 habitantes, cantidad muy accessible al tranjo rápido de un agente en su reparto y recogida. Pero es muy cierto que por premura de plazos no se afinó lo suficiente para una división con lógica y comodidad. ...

Por todo ello el INE ha dictado las siguientes normas:

1. El alcalde... o el jefe de estadística procederán a proyectar las demarcaciones censales dentro de cada distrito.
2. 2. ... las secciones funcionara'n contnguas cuando no se estime que tengan más de 2000 habitatntes...
... cuaderno de viviendas con 11 columnas... nombre... ultima observaciones..

Dios guarde a vd muchos años, 4 de octubre de 1950..

La Cambra publica la població desagregada per districtes a la Memòria del 1957, per primera vegada, amb els noms *de los deportes*.. de la divisió del 1940.. amb 82.976... fins el 1960..

També amb dades dels municipis que formen l'àmbit de la Cambra

- Moncada i Reixach
- Castellar (del Vallès?)
- Sardanyola
- Ripollet
- Sentmenat
- Santa Maria de Barberà
- Santa Perpètua de la Moguda
- Palau de Plegamans
- Sant Quirico de Terrasa

- Poliñá
(amb l'excepció de Montcada i Reixac, la resta de municipis seran l'àmbit del Pla Comarcal del Samarach de 1976-78...)

A les memòries de la dècada del 40 al 50 no hi ha cap informació de població de Sabadell, ni dels pobles.. només informació d'activitats i meteorològica..

El Cens de 1950: el del 1936 amb subdivisions diferents.. (els vencedors es fan perdonar, també, fent-ho amb castellano)

Disseminats sense habitatges

- *Suburbios* del rio Ripoll y Arrahona (allargat)
- Sant Nicolau
- Ntra Sra de la Salud
- Togores
- Junqueres (amb e)
- Coll-salarca
- Can oriach
- Sant Julià d'Altura (en català)
- Can Rull
- Serra del Camaró
- ???
- Can Feu
- Berardo

Els Censos de 1960, 1970 i 1980

De les divisió territorial dels anys del franquisme obscur, ens aturem a la existent abans del canvi del 1985, corresponent al cens del 1970, adjuntant la planimetria disponible a l'AHS, i en la qual ja hi ha els barris perifèrics que formen districtes, encara que sense nom, com en el cas del Pla Molina del 1864, perdent el detall dels barris més petits. L'eix bàsic de la divisió en 8 districtes serà la via del ferrocarril, la ronda ponent-carrer de Vilarrúbies i el passeig d'Espronceda, en un plànol encara apaïsat en direcció est-oest. **En aquest període la divisió territorial va associada a la gestió del Cens de Població, dit també "electoral" (sic).**

La normativa censal va introduir que la unitat bàsica de l'organització del Cens i del padró electoral sigui la *secció censal* que cal definir per illes senceres, sempre que es pugui, amb el criteri de no ultrapassar els 2.000 electors i les 2.500 persones, tenint de crear-ne de noves o subdividir-les quan es supera aquest límit, amb un mínim de 500 habitants. Per tal d'assegurar la continuïtat estadística, les seccions censals es retoquen o amplien, però sempre es mantenen el gruix de les delimitacions històriques. En canvi pel que fa als districtes, que és l'agrupació superior, els municipis hi tenen tota la competència per modificar-los, com va ser el cas de la modificació del 1985. **El distrito Centro incorpora tot el barri d'Hostafranchs d'avui**

presentat Orientat E-O

Un exemple on els districtes no incorporen noms de barris, el trobem a les memòries de la Cambra Oficial de Comerç i Indústria de Sabadell, i que un dels pocs documents que publica aquesta desagregació territorial. Així la del 1965 dona les xifres de població per 8 districtes, sense noms, amb els valors dels *habitantes de hecho*¹⁷ següents (p.27):

- 1º. 22.019
- 2º. 15.565
- 3º. 6.801
- 4º. 7.433
- 5º. 13.819
- 6º. 25.015
- 7º. 13.812
- 8º. 30.888
- Total: 135.052

No obstant, es recuperen els noms populars d'alguns barris en el cas de les publicacions *100.000 sabadellenses* de l'any 1961, al parlar de les *fronteres urbans* i el *desarrollo històrico-urbanístico de la ciudad*¹⁸. (p. 10-11) i *150.000 sabadellenses* del 1968 (p. 106) a l'apartat on es detalla la població infantil

¹⁷ A destacar que també inclou la llista d' *habitants de derecho*, amb un total de 134.562. La població de fet correspon a la suma dels veïns, domiciliats i passavolants, i no s'hi inclouen els veïns i domiciliats absents per més de sis mesos. Al ser tan mínima la diferència amb la població de fet, s'entén que es vagi suprimir aquesta diferència.

¹⁸ A la pàgina 13, es presenta l'evolució de la població des del 1940 al 1959, per tal de fer palès que *el crecimiento suburbial ha sido masivo*, detallant els barris següents: Can Puigjaner (4.200 persones), Can Oriach (12.423), Zona Salud (2.191), Torre Romeu i riu Ripoll (4.667), Merinales - Can Feu (2.587), Can Rull Norte (2.190), Sierra Camaró (1.411), Creu de Barberá (10.657, a partir de l'annexió del 1959). El total indicat de població dels barris indicats de 40.434 persones en relació al total del municipi, que va ser de 100.105 persones, representava el 40,4% del total. A l'informe de la *Revista Can Oriach* de maig del 1969 ja s'indicava que el *cinturón suburbial de Sabadell* amb 64.082 persones, ja representava el 56% de la població total de Sabadell, com a resultat del creixement migratori intens del període 1959- 1968.

(fins a 14 anys) i quina transcripció literal és la següent (entre parèntesi el nombre de població de 0 a 14 anys, a 31/12/ 1967):

*Distrito 1º. Zona Centro (4.448)

D. 2º. Zona Creu Alta (3.749)

D. 3º. Zona carretera de Molins de Rey (1.466)

D. 4º. Zona Avda José Antonio (1.771)

D. 5º. Zona de Sant Olaguer, Torre Romeu, Pueblo Nuevo, antigua prisión (4.121)

D. 6º. Zonas de Can Oriach y Can Puigjaner (8.821)

D. 7º. Zonas de los Merinales y Can Rull (4.634)

D. 8º. Zonas de Campoamor, Espronceda, Creu de Barberá y Les Termes (10.146)

Total: 39.156 nens fins a 14 anys (a desembre del 1967)

Les deficiències de la delimitació són ben entenedores, i cal destacar-ne especialment les següents:

- Districtes de poca extensió prop de Centre (Avda de José Antonio, Centro, Zona Molins de Rei, Creu Alta), i molt extensos a la perifèria (Can Puigjaner amb Can Oriach, Sant Oleguer amb Poble Nou i Torre Romeu)
- Noms diferents dels populars: Zona Ctra Molins de Rey per Gràcia, zona avda José Antonio per l'Avinguda o Avinguda-Eixample
- Districtes molt desiguals en població resident total i en nens fins a 14 anys *la Creu de Barberà- Campoamor- Espronceda- Les Termes i Can Oriach- Can Puigjaner*, amb més de 25.000 persones cadascun davant de la *zona carretera de Molins de Rey* (6.801 persones) i la zona *Avda José Antonio* (7.433 persones)
- Ajuntar barris situats a diferent cantó del riu Ripoll com *San Olaguer* (del text original) i la *Antigua prisión* (segurament La Cobertera avui Covadonga) amb *Pueblo Nuevo* i Torre Romeu*
- Ajuntar barris llunyans, com Ca n'Oriach amb Can Puigjaner
- Perdre la riquesa de la desagregació dels barris que ja tenien noms populars: l'Avinguda, Torrent del Capellà, la Plana del Pintor (la Planada), La Cobertera o Castellarnau.
- No preveure les zones residencials d'habitatge social en projecte o ja iniciats com Can Deu, Sant Julià, Cifuentes, Via Alexandra o Serra Camerò.
- Oblidar el Rodal extens com àrees individualitzades, susceptibles de tenir-hi projectes de diferents tipus, encara que no siguin àrees residencials, i que agrupaven en la classificació de *diseminado* a efectes estadístics
- Límits imprecisos dels districtes més centrals
- No anar acompanyada d'una desagregació de la informació pels diferents barris singulars que ja tenien noms populars
- Castellnització de tots els noms populars, ja aleshores malgrat la dictadura, que ara ens faria esparverar, malgrat somnis èpics recents no reeixits.

Entre el 1960 i el 1970, la població del barri es va mantenir estable a l'entorn dels 23.000 residents, quan tot Sabadell va passar d'un cens de 105.167 habitants, el 1960, als 155.252, deu anys més tard.. L'augment de població resident es va produir, després de la crisi del tèxtil dels anys 70 i la conseqüent desindustrialització del Centre. La desindustrialització també explica el creixement residencial del barri de Gràcia, el segon creixement absolut més important, i l'Avinguda-Eixample.

En termes de la divisió territorial oficial, aprovada per l'Ajuntament el 2017, seguint la que es va fer el 1985, pertany al *sector* Centre, junt amb els barris d'Hostafrancs i Covadonga- La Cobertera¹⁹, amb 36.666 residents, a la mateixa data, equivalent al 17,4% de Sabadell. Va créixer en 7.504 persones des del 2009 (en 14 anys) i en 12.730 persones des del 1999 (24 anys).....del Centre (que amb 172,49 ha és el més gran de Sabadell, exceptuant la Creu Alta que inclou el Parc Catalunya, els 7 Rodals i les dues zones empresarials) era del 79%, aproximadament, de les 169 illes identificades.

El Cens de 1960: 8 districtes i 107.383 hab. 1961

8 districtes i 5 disseminats: Berardo, Nta.Sra de la Salud (2.559), San Julià d' Altura, Sant Nicolau (4.478...Raval de l'Amèlia?) i Togores

¹⁹ M'haig de disculpar de no fer servir el nom oficial, que des de l'aprovació de la divisió territorial actual, del 2017, és només Covadonga, perquè, a la divisió del 1985 el nom era de La Cobertera, com molta gent coneixem líndret....

El Cens de 1970 (ó 1971?): 9 districtes i 158.311 hab (derecho) 159.778 (de hecho)

Amb *Censo de viviendas*...

Noms oficials?-NO, són JC, mb el nombre de seccions del 1979

1. Centre + Hostafrancs limitat pel carrers Rafel de Casanovas fins al Tennis- carrer Prat de la Riba i plaça de Catalunya (14 seccions)
2. Creu Alta + Concòrdia (no Can Puiggener) (14 s..)
3. Gràcia – Can Feu (5)
4. L'Avinguda..... 7
5. Covadonga-LC i Nosatra Llar – Sant Oleguer..3
6. Can Oriach- Can Puiggener...- La planada Can Deu...(o encara no?)21
7. Can Rull, Serra Camaró – Merinales...11
8. Creu de Barberà- Campoamor...23
9. Torre Romeu- Poble Nou 6

106 seccions el 1977 1700 hab/secció... 170.000 hab+-

1971 159.408 (de hecho) 158.311 (de derecho)

9 districtes i 5 disseminats: Berardo (1173) Nta.Sra de la Salud (2774), San Juliá d' Altura (994), Sant Nicolau (6.010..Raval de l'Amèlia?) i Togores (207)

Cada districte té 2 barris, sense nom..

Hi ha

- Vecinos Cabezas de família 46.762
- Vecinos no Cabezas de família 51.114
- Domiciliados 60.435
- Total: 158.311

Les memòries de la Cambra de Comerç i Indústries: incorporen la distribució de la població per districtes des del 1952

Per què els districtes de Sabadell no tenen nom?. Suggestiments

(Creu Alta- Can Puiggener?....la realitat és la que és...)??

La població per districtes del 1999, 2009 i 2023: 26% de la població municipal i 39% del creixement net, des del 1999, d'extensió limitada. Per què els districtes de Sabadell no tenen nom?

En el context dels tots els 7 *districtes* de la divisió territorial de Sabadell, aprovada el 2017, que es presenten a la taula que segueix, posa de relleu la dimensió del Districte primer, al qual pertany el barri, de 57.714 persones, a la darrera informació censal disponible a 1/1/2024. En comparació amb la primera informació publicada en el primer Anuari estadístic de l'Ajuntament del 2001 va créixer en 7.504 des del 2009 i 12.730 persones des del 1999, quan Sabadell encara no havia superat els 200.000 habitants, i que és *districte* de màxim creixement absolut en aquests 24 anys darrers anys. El pes relatiu del *Districte 1* és del 26,0% respecte al conjunt del municipi, però va localitzar el 39% del creixement net en el període de 24 anys, des del 1999, de 36.920 persones. Cal recordar que el concepte de *població resident*, també se'n ha dit *població nit* (i de la major de la setmana!), per tal de diferenciar-la de la *població de dia*, considerant les persones que hi treballen en un territori determinat. És el districte més gran en població resident, però és el d'extensió més petita (407 ha), després del de la Concòrdia- Can Rull- Can Llong (405 ha), perquè no té rodal associat, per la seva posició central.

POBLACIÓ DE SABADELL PER DISTRICTES. 1999, 2009 i 2023								
Districte (*)	Extensió (ha)	1999	2009	2023	Abs 1999 - 2023	% 1999 - 2023	% s./SBD 2023	% s./ 1999- 2023
1. el Centre- Avinguda- Eixample - Sol i Padrís	407	43.362	51.386	57.714	14.352	33%	26%	39%
2. Creu Alta- Can Puiggener	768	23.319	24.765	26.184	2.865	12%	12%	8%
3. Can Oriach- La Roureda- la Plana del Pintor	702	35.050	35.655	33.591	-1.459	-4%	15%	-4%
4. la Concòrdia- Can Rull- Can Llong	405	31.419	38.112	42.251	10.832	34%	19%	29%
5. Gràcia- Els Merinals- la Serra d'en Camaró	468	15.958	18.876	21.446	5.488	34%	10%	15%
6. la Creu de Barberà- Campoamor- Espronceda	387	28.785	30.514	31.705	2.920	10%	14%	8%
7. Torre Romeu- el Poble Nou	648	7.377	8.707	9.299	1.922	26%	4%	5%
SABADELL	3.784	185.270	208.015	222.190	36.920	19,9%	100%	100%

Font: Anuaris Estadístics dels anys 2001 i 2010. Dpt. Transparència i Bon Govern. Ajuntament de Sabadell

Dades a 1 de gener de 2010 i 2022. L'any indicat es refereix a 31/12 de l'any anterior

Nota: Hi ha una diferència de 109 habitants entre les taules de la població per districtes i la de població total del 2009

1999. A 1 de juliol del 2000

(*) Elaboració pròpia dels noms dels Districtes

El districte, aquí anomenat *el Centre-Avinguda (-Eixample)-Sol i Padrís* és el que ha crescut més (14.352 persones), en valor absolut, en els darrers 25 anys. En termes relatius (33%), en relació a la dimensió demogràfica del 1999 (primer any de referència de l'Anuari Estadístic de l'Ajuntament), estan superats lleugerament pels districtes de *La Concòrdia- Can Rull- Can Llong* i el de *Gràcia- Els Merinals- la Serra d'en Camaró*, tots dos amb un 34%, i el primer dels quals condicionat pel nou barri de Can Llong, i el segon menys evident i que caldria estudiar amb més detall a partir de les llicències d'obres,

La taula ajuda l'entesa socio-econòmica del municipi per districtes amb 7 grans unitats, per un municipi que ja ha superat els 220.000 residents, que en termes de *ciutat metropolitana*, de nivell europeu, com podria ser el cas de la Barcelona dels que ja ha superat els 5 milions de persones, i que podria ser un districte, als efectes fiscals locals, o eventualment electorals, en una Catalunya que també ha superat els 8 milions de persones, deixant enrere els *som 6 milions* que tan ens van enorgullir els anys 90. I que no es previsible que s'aturi el creixement residencial per immigració, mentre no s'acordi, una aturada general per emergència climàtica, no previsible de moment. I tenint en compte que Madrid ja ens ha passat al davant en la cursa de creixement de població, renda i noves infraestructures.

I recordar que Terrassa (a 7 km, però a l'altre cantó de l'*esquena d'ase*, que parlava el professor Casassas de la *Mancomunitat*, i per tant en un altre conca hidrogràfica) ja s'acosta als 230.000 residents, perquè s'ha beneficiat d'un terme municipal, gairebé el doble del de Sabadell, d'uns plans d'urbanisme que han

ampliat l'oferta de sòl residencial i d'activitat que han millorat el seu posicionament en la competència metropolitana.

I que igualment cal considerar el context del *sistema urbà* immediat (també anomenat *districte econòmic* o *ciutat real*) que en el nostre cas ja assoleix prop dels 350.000 residents, segons com es delimiti, i el nivell de *comarca*, ja per sobre del milió de persones, tenint en compte que amb el *sistema urbà* de Terrassa, ja passem de les 600.000 persones.

El principal indicador d'aquest context territorial és el fet que ja des de l'any 2011, més del 50% de la població ocupada resident té el seu lloc de treball fora dels límits municipals, com s'explica més endavant, i que segons estàndards de l'experiència comparada constitueix el llindar de considerar-se *ciutat* com unitat territorial, i cal cercar en el territori de l'entorn per assolir autocontenció i autosuficiència per sota d'aquest límits, i que en el nostre cas el trobem considerant Barberà, Cerdanyola i Sant Cugat, i especialment amb el centre metropolità, que té un superàvit de llocs de treball localitzats a l'entorn dels 250.000 diaris. El concepte de *dèficit de llocs de treball* té una importància relativa perquè està condicionat per la dimensió reduïda del terme municipal. La localització de més llocs de treball al municipi no garanteix que siguin ocupats per les persones que ara tenen els seu lloc de treball fora del municipi.

A.11. EL CENTRE DEL MEU RECORD. NOTES ESPARSES

Manllevant el títol del llibre del terrissaire Marian Burguès, que d'aquí a 4 anys farà 100 anys, un dels primers llibres que recordo de la biblioteca familiar, haig de dir que, personalment, el barri del Centre l'he gaudit tota la vida i el gaudeixo, encara, però que, també, l'he sofert, perquè he tingut la fàbrica Bosser al darrera de la meva casa familiar des de l'any 1923, aproximadament, fins fa uns 10 anys aproximadament, que la van començar a tancar, per fer-hi pisos.

Ara, n'he fet una recerca esperonat pel treball singular i exhaustiu del veí i amic, Joaquim Tudela i Torras, que ens recorda la gran quantitat de recons, reconets i elements (cases de nom, memòria del tèxtil, edificis singulars o fornícules, que tenen història d'anys i panys), que tenim al barri (i a tota la ciutat) que ens pot fer gaudir d'uns passejada, recordant per què hi van nàixer i encara hi són, i sentir-nos- hi orgullosos del patrimoni, principalment històric, que déu n'hi do encara tenim.

Tenir a tocar l'habitatge propi a una fàbrica que feia el cicle tèxtil, gairebé complert, i que havia fabricat tota la tapisseria de la fàbrica SEAT, com es deia al veïnat, volia dir tenir soroll constant, volves i pudors (ep i el timbre que sonava 3 ó 4 vegades a qualsevol hora de la nit...) les 24 hores del dia, malgrat les protestes fetes a l'Ajuntament i a la propietat, de forma individual o en grup veïnal, des de sempre, perquè instal·lessin més aparells anti-contaminació. No ens en vam sortir mai del tot, i una tristesa que la meva mare, que va traspasar als 86 anys, i que havia nascut dues cases més amunt de la que hi va viure, després, no vagi poder gaudir, encara que sigues uns pocs anys.

Es ben veritat que no es pot tenir tot a la vida i sovint per tenir un gaudi cal pagar-ne un cert preu que el limita. Aquest ha estat el cas del barri del Centre de Sabadell; el *Centru*, com sovint en diem.

Per què el barri del Centre està, ara, molt ple de grues i solars grans i petits amb grues i en construcció de nous habitatges, majoritàriament...

Per què?. Durant la recerca que he fet he recordat una dada important: en el decenni de 1960 a 1970, que la població resident de Sabadell va augmentar en unes 50.000 persones, és a dir un 50%, aproximadament de la població del 1960, i va assolir les fites dels *100.000 i 150.000 sabadellenses* que deien els llibretis editats per l'Ajuntament, el Centre no va canviar el volum de residents, situats a l'entorn de les 20.000 persones?.

El barri del Centre és el que està delimitat per les infraestructures, diguem-ne més contundents, i estructuradores: primer la via del tren *del Nord* i després Gran Via, en un 60%, també números aproximats

del seu perímetre, i *tancat* per la carretera *històrica* de Barcelona a Terrassa, ara menys transitada perquè tenim les autopistes C58 i l'AP7, encara que molt col·lapsades, i la Ronda Ponent, durant molts anys del meu record la Riereta pudenta.

I preguntant-nos, com sovint fa els anglosaxons, de *how important is important* (*com o quant d'important és important* de cada dada o referència local.....

M'afegeixo a la recerca minuciosa i documentada de l'amic Joaquim Tudela, donant algunes pinzellades de context històric, administratiu, urbanístic i socioeconòmic, del barri del Centre, a manera de pròleg i de capítol complementari.

En el primer aspecte es tracta de situar el barri del Centre en les divisions territorials oficials de barris, rodals, zones industrials, sectors i districtes, aprovades per l'Ajuntament, el 1985 i el 2017, començant pels 4 districtes proposats per l'arquitecte Molina, el 1864 (fa 160 anys!), al seu Pla d'Eixample pel mateix àmbit que avui és el barri del Centre, i gairebé idèntics als quatre quadrants de les 4 passejades del llibre.

En el segon, vull presentar algunes característiques dels 220 elements que ha seleccionat l'autor en el barri del Centre, en el conjunt del seu treball de tot el municipi de 419 elements, fent referència a les etapes de creixement que ha tingut el barri i la ciutat construïda, des del segle XV, quan "la vila tenia entre 500 i 600 habitants que es concentraven a l'actual centre històric, (era) una important cruïlla de camins i la frontera amb el terme de Terrassa arribava fins al carrer de les Valls .

I en el tercer aspecte, vull donar algunes xifres comparatives de dimensió de població del barri de *el Centre*, comparant-la amb la dels altres barris i donar alguna característica socio- econòmiques del barri, comparant-les amb la mitjana de Sabadell i de Catalunya. Tot sia per ajudar al lector del llibre, i esperonant-lo a fer les quatre passejades proposades i tenir més elements per estar orgullosos del patrimoni del barri del Centre i de tota la ciutat.

..En Joaquim Tudela i jo, també Joaquim...vivim al barri del Centre i vivim cada dia el barri del Centre, passejant-lo també, a peu...tenim l'Ajuntament i la plaça major a 4 cantonades... toquem el límit de la carretera de Barcelona perquè el tenim a dues cantonades i mitja... i la Rambla, l'eix central a dues cantonades i mitja, també.... i si volem anar fins el límit de la Gran Via, sortint a davant del Club de Natació i la Fira, abans la històrica fàbrica de l'Oerlikon metal·lúrgica... caminem les 6 cantonades des de la Rambla pel carrer de Riego, feliçment recuperat, perquè abans de l'Ajuntament democràtic tenia aquell com a nom una data... trista... de victòria, o de derrota, segons, com es miri... estem al cor de la ciutat.... i seguint el carrer de Riego (abans 27 de Enero de 1936) a 5 illes /cantonades fins el límit est de la Gran Via (abans la via del ferrocarril, amb paret de separació). Situats al carrer de Sant Pau, estem a 6 illes/cantonades del límit sud de la Gran Via i a 11 illes del límit nord de la plaça Granados i Ronda Zamenhof.

....del Centre (que amb 172,49 ha és el més gran de Sabadell, exceptuant els 7 Rodals i les dues zones empresarials) era del 79%, aproximadament, de les 169 illes identificades, perquè estaven gairebé ocupats per construccions els quadrants 2 i 4, mentre que l'1 i el 3 ho estaven parcialment. L'estimació s'ha fet partint del nombre d'illes de cada quadrant, relativament semblant (el Q1 amb 37 illes, el Q2 amb 38, el Q3 amb 52 i el Q4 amb 42), de les quals 53 estan buides, amb la distribució següent: el Q1 amb 27 (75%), el Q2 amb 1 (3%), el Q3 amb 15 (29%) i el Q4 amb 10 (24%).

Amb 172,49 ha, té un radi de cercle equivalent de 741 m des el centre geomètric. I si fos un quadrat perfecte, tindria 1.313 m de costat.

Limita amb l'eix del carrer de Vilarrúbies- Ronda Zamenhof, fins a la plaça de Catalunya, pel nord, la Gran Via, que segueix la línia del FFCC del 1855, soterrada el 1973, a l'est i sud, i per la Ronda Ponent i la carta de Terrassa- Barcelona a l'est

~~Té un forma d'un rectangle, gairebé quadrat, de 1.313 m de costat.~~

.... m de llarg en la direcció N-S i de m en la direcció E-O

Té 5.179 m de perímetre, equivalent a 1.295 m de costat si fos un quadrat perfecte

Té forma rectangular, escapçat pel sud-oest, perquè té com a límits els dos costats del gairebé angle recte que forma la línia del ferrocarril, arribat el 1855, des del seu creuament amb el carrer de Vilarrúbies fins el creuament amb la Rambla, localització de l'antic baixador / *apeadero*, en el sentit nord/sud i est-oest, que és també gairebé perpendicular al tram de Plaça de Catalunya- Ronda Ponent. El límit més llarg, amb tot el límit amb el barri de Covadonga- La Cobertera té 950 m., fins el vèrtex de la Gran Via. L'eix Vilarrúbies- Ronda Zamahof té 720 m. El tros de Ronda Ponent té 380 m i el de la Ctra de Terrassa, 430 m

En el límit nord del barri, de màxima amplada, s'hi poden comptar 12 illes (1.180 m), i en el límit sud, 10 illes (780 m), de dimensions variables. Pels carrers més centrals del carrer Fondo s'hi poden comptar 13 illes (1060 m) fins a l'antiga estació de la Renfe. En el sentit nord-sud s'hi compten 18 illes (1400, 1 m).

Des de la Ronda Zamenhof fins el creuament de la Rambla amb la Gran Via al Sud (18 illes) hi ha una distància lineal de 1.450 m., arrodonint. Descomptant els carrers d'una amplada mitjana de 8 m, en resultarien unes illes de 73 m de costat, de mitjana. L'eix Ronda Zamenhoff- Vilarrúbies té 1.150 m. (12 illes). L'eix carrer del Fondo fins a l'antiga estació de la Renfe hi ha una distància lineal de 1050 m (12 illes). L'eix sud de la Gran Via, des de la carretera de Barcelona fins al centre del quadrant de circumferència que fa la Gran Via hi ha 800 m.(9 illes).

L'eixample menor del barri del Centre està ordenat per illes, amb carrers perpendiculars als eixos inicial, com el carrer de Sant Pau- Gràcia, el del carrer Sant Honorat- Narcís Giralt-Sant Joan- Convent o el seu paral·lel Sallarés i Pla- Sant Lloreç- Illa.. eix antic de Burriana-La Palanca- Ravals...

A Sabadell no es va produir *segregació per barris o espacial*, fins als anys 50 i 60 (amb la construcció dels barris de Bellaterra o Matadepera, ..), sinó *diferenciació* de cases segons l'amplada de les cases angleses, anant d'un mínim de 4 m o en algun casos menys, i només planta baixa, fins als *casals*, diguem-ne burgesos, de 10 m o més i tres plantes, i que al llibre se'n han anomenat *cases de nom... . I amb la característica addicional que les famílies *fabricants* construïen la residència a prop de la fàbrica, sovint, a prop també de les cases de les obreres i obrers assalariats..... a diferència del cas de Barcelona on els edificis de l'Eixample tenien les classes benestants al pis anomenat *principal* i al primer, mentre que les famílies treballadores o feien als pisos superiors..... Sembla avançar-se a posar habitatge social a les promocions.**

He llegit algun article que parla de segregació territorial: els rics al nord de l'eix del carrer Sant Pere- República i els obrers al sud. El fet que al llibre gairebé no hi hagin elements de *memòria del tèxtil* al primer quadrant, no vol dir que no n'hi hagin hagut. Més aviat diria que han estat les primeres en ser transformades a habitatges. És el cas de la fàbrica Carol, a la plaça del Mercat, i la illa de darrera que sencera va ser transformada en habitatges unifamiliars, a la primera crisi econòmica dels anys 1970-1980, la fàbrica Comadrán de la plaça Granados, i la de davant a la mateixa plaça, entre d'altres que ara no recordo. No obstant, el fet de ser l'àmbit de les primeres transformacions també vol dir que l'entorn de l'Ajuntament fins a la Ronda Zamenhof és la part de més prestigi i, per tant, més cara del Centre. Podria parlar-se d'una gradació, perquè la meua tesi principal és que la segregació dins del barri i durant el segle XIX i començaments del XX va ser molt limitada i la burgesia va edificar els seus habitatges, envoltades de fàbriques i cases unifamiliars de menestrals i obres.

Dins dels límits del barri del Centre s'hi podem comptar 204 illes de diferent grandària, essent les majoritàries les d'un quadrat d'un 60-70 m, màxim 80 en alguns casos, i per això anomenat *eixample menor*, per

diferenciar-lo del l'Eixample Cerdà, i en carrers no sempre perpendiculars perquè es van mantenir els eixos del carrers Sant Pau- Gràcia, Sallarés i Pla- Sant Llorenç o Sant Oleguer- Narcís Giral- Sant Joan Als quadrants que s'han delimitat en base a l'eix central i a l'eix, dels carrers Hortanovella- República- Tres Creus. Els quadrants presenten el nombre d'illes següent:

- Quadrant 1: 76
- Quadrant 2: 50
- Quadrant 3: 37
- Quadrant 4: 41.....204

Fent servir, però, l'eix tradicional del Pla Molina del 1865 de la carretera de Molins de Rei /Rubí- carrer Fondo- carrer Sant Quirze, amb la continuació del carrer de la Indústria, es traspassarien 11 illes del primer quadrant al quarts i 10 del segon al tercer. El nombre d'illes de cada quadrant quedaria més equilibrat, amb els resultats següents:

- Quadrant 1: 65
- Quadrant 2: 40
- Quadrant 3: 47
- Quadrant 4: 52

El principal inconvenient d'aquesta segona divisió seria, però, que el centre més *simbòlic* i la seu de les institucions principals (l'Ajuntament, l'Ateneu, el Banc de Sabadell i l'església del Pares Claretians, amb estarien separats de l'església de Sant Fèlix, als quadrants 3 i 4, i la proximitat de tots els elements del quadrant 1, no afecta molt al temps de visita. Per tant, malgrat el nombre diferent d'elements, la igualació es produeix pel temps de visita

El barri del Centre tenia una població resident de 30.200 persones, a finals del 2023, darrer anys amb informació, equivalent al 13,6% del total de 222.190 persones, i va créixer en 1.658 persones des del 2018 (5,8%), quan es disposa per primera vegada de la informació de població detallada per barris. És el barri de Sabadell de màxim creixement absolut, en aquest període quinquennal.

El 1936 el barri va assolir les 20.520 persones de població de fet, amb una estimació feta a partir del nombre mitjà de persones de cada secció censal (aleshores anomenades *demarcacions*, amb sis *districtes* al cas urbà, aleshores anomenades *seccions*). El 1941 (amb les mateixes seccions, a les quals se'ls hi ha donat un nom, que sembla poc tradicional o arrelat) però amb diferents demarcacions, s'hi han estimat 18.955 persones, tenint en compte les persones mortes durant la guerra ... i les aproximadament 1.200 del conjunt del municipi que van emigrar per escapar-se de la repressió.....

Entre el 1960 i el 1970, la població del barri es va mantenir estable a l'entorn dels 23.000 residents, quan tot Sabadell va passar d'un cens de 105.167 habitants, el 1960, als 155.252, deu anys més tard.. L'augment de població resident es va produir, després de la crisi del tèxtil dels anys 70 i la conseqüent desindustrialització del Centre. La desindustrialització també explica el creixement residencial del barri de Gràcia, el segon creixement absolut més important, i l'Avinguda-Eixample.

però com a mínim hauríem hagut de recuperar més plusvàlues, ja sigui en diners, ja sigui en proporció d'habitatge protegit... encara que la conjuntura immobiliària pot fer més o menys viable les operacions En termes de la divisió territorial oficial, aprovada per l'Ajuntament el 2017, seguint la que es va fer el 1981, pertany al *sector* Centre, junt amb els barris d'Hostafrancs i Covadonga- La Cobertera²⁰, amb 36.666 residents, a la mateixa data, equivalent al 17,4% de Sabadell. Va créixer en 7.504 persones des del 2009 (en 14 anys) i en 12.730 persones des del 1999 (24 anys).

De fet, és el territori que va quedar quants els altres barris van tenir identitat pròpia (Gràcia, Creu Alta, Covadonga- La Cobertera, Hostafrancs, ..

Fins a finals del segle XIX va ser la vila- ciutat (des del 1877) de Sabadell, amb uns 15.000 habitants. I a va ser el nucli a partir del qual es va estendre la ciutat

²⁰ M'haig de disculpar de no fer servir el nom oficial, que des de l'aprovació de la divisió territorial actual, del 2017, és només Covadonga, perquè, a la divisió del 1985 el nom era de La Cobertera, com molta gent coneixem líndret....

La ciutat ha tingut dues agregacions....el 1904 amb Sant Pere.. des del carrer de les Valls cap al nord, i la Creu de Barberà el 1956, cap el sud, des el passeig d'Espronceda- Passeig dels Almogàvers, ... avui limita amb Barberà del Vallès pel carrer del Compte Borrell, anomenada al cantó de Barberà com Borrell...

En el context dels tots els 40 *barris* de la divisió territorial de Sabadell, aprovada el 2017, que es presenten a la taula que segueix que posa de relleu la dimensió de 30.200 persones, a la darrera informació censal disponible a 1/1/2024. En comparació amb la primera informació publicada als Anuaris estadístics de l'Ajuntament del 2019 ha crescut en 1.658 persones, i que és barri de màxim creixement absolut en aquests 5 darrers anys. Té un pes poblacional del 13,6% en el conjunt del municipi, que ja va assolir els 222.130 habitants.

L'encert de la divisió territorial vigent²¹ és la de poder conèixer el detall de les 32 unitats de convivència amb els noms populars acceptats, que són els *barris*, complementat per les dues zones empresarials d'entitat (Can Roqueta i Sant Pau de Riusec) i els rodals d'espais lliures que poden arribar a representar a l'entorn d'una tercera del territori municipal, formant un total de 40 unitats que estructurin el territori municipal de 37 km2. Són però unitats d'extensió i població resident molt desigual, perquè al costat de la dimensió del barri del Centre, amb 30.200 residents, hi ha els barris que no arriben als 100 (com Raval de Santa Amèlia o tots els rodals), barris amb menys de 2.000 residents (com el Poblenou, el Torrent del Capellà o Nostre Llar).

No hi ha un altre barri a Sabadell de les dimensions demogràfiques del *Centre* dels 30.000 residents, perquè els que el segueixen en dimensió (la Creu Alta amb 19. 248, la Creu de Barberà amb 18.576, Ca n'Oriac amb 16.299 o la Concòrdia amb 13.122) són d'escala més menor. Aquesta realitat condiona que l'entesa i l'estructuració territorial demanin una escala per sobre del *barri* com unitat de convivència i referència popular per història i geografia. A destacar el creixement del barri nou de Can Llong, des de fa prop de 20 anys, que ja ratlla els 10.000 residents, després d'una gestió urbanística exitosa (en perspectiva més completada que la de l'Eix Macià) des del govern de la ciutat.

Hi cabrien 10,8 illes de 400 x 400 m , com les illes xineses, o les superilles de Cerdà i de Rueda... Pel seu caràcter central, limita amb 7 barris, un dels quals (Can Feu, només pel vèrtex.

Es podrien identificar alguns *àmbits* en el territori del barri del Centre: Via Massagué, Rambla- Mercat de Sant Joan... com unitats de convivència perquè tenen AAVV amb més o menys activitat, atès que és el barri residencial de més extensió i població de Sabadell....

A.12. POBLACIÓ DE SABADELL PER BARRIS, SECTORS I DISTRICTES A 10/ 2025 I EVOLUCIÓ 2019-25: EL CENTRE HA AUGMENTAT UN 50% LA POBLACIÓ QUE VA MANTENIR DURANT 70 ANYS (1930- 2000) APROXIMADAMENT

²¹ Es podrien fer algunes crítiques de detall com els alguns noms dels Rodals Est i Oest.

		Llegenda	
	Districte	Sector	Barri
1	1	EL CENTRE	COVADONGA
2	1	EL CENTRE	EL CENTRE
3	1	EL CENTRE	HOSTAFRANCS
4	1	SANT OLEGUER	AVINGUDA-EIXAMPLE
5	1	SANT OLEGUER	NOSTRA LLAR
6	1	SANT OLEGUER	SOL I PADRÍS
7	2	CAN PUIGGENER	CAN PUIGGENER
8	2	LA CREU ALTA	LA CREU ALTA
9	2	TOGORES	RodaI TOGORES
10	3	CA N'ORAC	CA N'ORAC
11	3	CA N'ORAC	EL TORRENT DEL CAPELLÀ
12	3	CA N'ORAC	TORREGUITART
13	3	NORD	CAN DEU
14	3	NORD	LA PLANA DEL PINTOR
15	3	NORD	LA ROUREDA
16	3	NORD	SANT JULIÀ
17	3	SANT JULIÀ D'ALTURA	RodaI SANT JULIÀ D'ALTURA
18	4	BERARDO	CAN LLONG
19	4	BERARDO	CASTELLARNAU
20	4	CAN RULL	CAN RULL
21	4	CAN RULL	CIFUENTES
22	4	LA CONCÒRDIA	LA CONCÒRDIA
23	5	CAN FEU	CAN FEU
24	5	CAN FEU	CAN GAMBÚS
25	5	CAN FEU	ELS MERINALS
26	5	CAN FEU	LA SERRA D'EN CAMARÓ
27	5	GRÀCIA	GRÀCIA
28	5	OEST	RodaI OEST
29	6	LA CREU DE BARBERÀ	LA CREU DE BARBERÀ
30	6	LA CREU DE BARBERÀ	LES TERMES
31	6	SANT PAU DE RIU-SEC	SANT PAU DE RIU-SEC
32	6	SUD	CAMPOAMOR
33	6	SUD	ESPRONCEDA
34	7	EST	RodaI EST
35	7	LA SERRA DE SANT ISCLE	EL POBLENOU
36	7	LA SERRA DE SANT ISCLE	EL RAVAL D'AMÀLIA
37	7	LA SERRA DE SANT ISCLE	RodaI LA SERRA DE SANT ISCLE
38	7	LA SERRA DE SANT ISCLE	TORRE-ROMEU

		Creixements relatius més alts que al Centre					
		El Centre, màxim creixement absolut					
	Districte	Barri	01/01/2019	01/10/2025	Absolut 2019-2025	% 2019- 2025	Ordre dimen- sió
1	1	AVINGUDA-EIXAMPLE	9.353	10.418	1.065	11,4%	6
2	1	COVADONGA	5.761	6.163	402	7,0%	
3	1	EL CENTRE	28.542	31.215	2.673	9,4%	1
4	1	HOSTAFRANCS	2.281	2.415	134	5,9%	
5	1	NOSTRA LLAR	786	767	-19	-2,4%	
6	1	SOL I PADRÍS	7.948	8.424	476	6,0%	
7	2	CAN PUIGGENER	6.563	7.096	533	8,1%	
8	2	LA CREU ALTA	18.358	19.761	1.403	7,6%	2
9	2	Rodal TOGORES	36	54	18	ns	
10	3	CA N'ORÍAC	15.765	16.728	963	6,1%	4
11	3	CAN DEU	3.804	3.901	97	2,5%	
12	3	EL TORRENT DEL CAPELLÀ	655	697	42	6,4%	
13	3	LA PLANA DEL PINTOR	3.138	3.409	271	8,6%	
14	3	LA ROUREDA	3.785	3.723	-62	-1,6%	
15	3	Rodal SANT JULIÀ D'ALTURA	52	70	18	ns	
16	3	SANT JULIÀ	2.973	2.857	-116	-3,9%	
17	3	TORREGUITART	3.047	2.863	-184	-6,0%	
18	4	CAN LLONG	9.094	9.671	577	6,3%	
19	4	CAN RULL	13.546	13.807	261	1,9%	5
20	4	CASTELLARNAU	2.642	2.744	102	3,9%	
21	4	CIFUENTES	3.136	3.355	219	7,0%	
22	4	LA CONCÒRDIA	13.144	13.219	75	0,6%	6
23	5	CAN FEU	1.137	1.194	57	5,0%	
24	5	CAN GAMBÚS	1.514	2.215	701	46,3%	
25	5	ELS MERINALS	5.686	6.147	461	8,1%	
26	5	GRÀCIA	9.992	10.801	809	8,1%	
27	5	LA SERRA D'EN CAMARÓ	1.654	1.797	143	8,6%	
28	5	Rodal OEST	48	50	2	ns	
29	6	CAMPOAMOR	5.746	6.419	673	11,7%	
30	6	ESPRONCEDA	3.715	4.124	409	11,0%	
31	6	LA CREU DE BARBERÀ	18.060	19.303	1.243	6,9%	3
32	6	LES TERMES	2.704	3.093	389	14,4%	
33	6	SANT PAU DE RIU-SEC (ze)	19	24	5	ns	
34	7	EL POBLENOU	1.724	1.929	205	11,9%	
35	7	EL RAVAL D'AMÀLIA	75	63	-12	-16,0%	
36	7	Rodal EST	27	47	20	ns	
37	7	Rodal LA SERRA DE SANT ISCLE	36	52	16	ns	
38	7	TORRE-ROMEU	7.111	7.463	352	5,0%	
Total SABADELL			213.657	228.078	14.421	6,7%	
FONT: Ajuntament de Sabadell. Xifres provisionals							
	Districte	Districtes amb noms	01/01/2019	01/10/2025	Absolut 2019-2025	% 2019- 2025	Ordre dimen- sió
1	1	Centre- Sol i Padrís- Sant Oleguer	54.671	59.402	4.731	8,7%	1
2	2	Creu Alta-Can Puiggener	24.957	26.911	1.954	7,8%	5
3	3	Ca n'Oriac- Sant Julià- Can Deu	33.219	34.248	1.029	3,1%	3
4	4	La Concòrdia- Can Rull- Can Llong	41.562	42.796	1.234	3,0%	2
5	5	Gràcia- Els Merinals- Can Gambús	20.031	22.204	2.173	10,8%	6
6	6	Creu de Barberà- Campoamor - Espronceda	30.244	32.963	2.719	9,0%	4
7	7	Torre Romeu-Poblenou	8.973	9.554	581	6,5%	7
Total SABADELL			213.657	228.078	14.421	6,7%	
FONT: Ajuntament de Sabadell. Xifres provisionals							

	Districte	Sector	01/01/2019	01/10/2025	Absolut 2019-2025	% 2019- 2025	Ordre dimen- sió
1	1	EL CENTRE- Avinguda	36.584	39.793	3.209	8,8%	1
2	1	SANT OLEGUER- Sol i Padrís	18.087	19.609	1.522	8,4%	5
3	2	CAN PUIGGENER	6.563	7.096	533	8,1%	
4	2	LA CREU ALTA	18.358	19.761	1.403	7,6%	4
5	2	TOGORES	36	54	18	ns	
6	3	CA N'ORÍAC- Can Deu	19.467	20.288	821	4,2%	3
7	3	NORD- La Roureda- La Planada	13.700	13.890	190	1,4%	
8	3	SANT JULIÀ D'ALTURA	52	70	18	ns	
9	4	BERARDO- Can Llong	11.736	12.415	679	5,8%	
10	4	CAN RULL- Can Feu- Merinals	16.682	17.162	480	2,9%	
11	4	LA CONCÒRDIA	13.144	13.219	75	0,6%	
12	5	CAN FEU- Els Merinals	9.991	11.353	1.362	13,6%	
13	5	GRÀCIA	9.992	10.801	809	8,1%	
14	5	OEST	48	50	2	ns	
15	6	LA CREU DE BARBERÀ- Les Termes	20.764	22.396	1.632	7,9%	2
16	6	SANT PAU DE RIU-SEC	19	24	5	ns	
17	6	SUD- Campoamor- Espronceda	9.461	10.543	1.082	11,4%	
18	7	EST	27	47	20	ns	
19	7	LA SERRA DE SANT ISCLE- Torre Romeu- Poblenou	8.946	9.507	561	6,3%	
Total SABADELL			213.657	228.078	14.421	6,7%	
FONT: Ajuntament de Sabadell. Xifres provisionals							

BARRIS	Relació màxim / mínim	44		
> 30.000 hab 2025		1		
20- 30.000 hab		-		
10-20.000 hab		7		
< 10.000		23		
Rodal		7	38	-
SECTORS	relació màxim/ mínim	4,1		
> 40.000 hab +-		1		
30- 40.000 hab		0		
20- 30.000 hab		2		
10-20.000 hab		9		
< 10.000		2		
Rodal		5	19	-
DISTRICTES	Relació màxim / mínim	6,1		
> 50.000 hab 2025		1		
40- 50.000 hab		1		
30- 40.000 hab		2		
20- 30.000 hab		2		
10-20.000 hab		-		
< 10.000		1	7	-

Algunes conclusions a destacar:

- El Centre és barri més gran en població, ratllant els 40.000 habitants (a octubre de 2025), i desigual amb la resta. Cap entre 20 i 30.000, 7 entre 10 i 20.000 i 23 (!) de menys de 10.000. Per tant està a punt de doblar la població resident que va mantenir durant uns 70 anys (1930- 2000).
- Aquestes diferències es mantenen en els *sectors*, que ja pretenen ser unitats més homogènies en població, perquè la diferència entre els extrems és de 4,1, poc útils per planificar serveis personals.
- Les diferències s'accentuen en els districtes Relació màxim / mínim (pels llunyans de Torre Romeu i el Poblenou, de menys de 9.554 hab), davant dels prop de 59.402 del Centre- Avinguda- Sol i Padrís (6,1) - Relació màxim / segon mínim- Gràcia...-): 2,7, també excessiu. Centre podria ser districte únic i afegir nou districte com Avinguda-Sol i Padrís, que donaria millor entesa sociològica.

- El Centre és el barri que ha crescut més en valors absoluts en aquest període amb informació (2019-2025), amb 2.673 persones. Li segueixen: la Creu Alta (1.403), la Creu de Barberà (1.243) iAVINGUDA- Eixample (1.065 persones més). Denota una proporció alta d'immigració metropolitana de nivell econòmic mig i alt. Cap altre barri supera els 1000 nou residents.
- En creixement relatiu superen el 9,4% del Centre, els barris de Can Gambús (46,3%, per desplegament urbanístic recentment iniciat), les Termes (14,4%), el Poblenou (11,9%), Campoamor (11,7%), Avinguda- Eixample (11,4%) i Espronceda (11,0%).
- El fet que els barris de màxim creixement en aquest període, de més immigració neta, siguin tant barris centrals (AVINGUDA- Eixample i Centre) com barris perifèrics (les Termes, el Poblenou, Campoamor i Espronceda), més un de nova creació (Can Gambús), permeten intuir com s'ha distribuït el creixement per persones de diferent nivell econòmic.

A.13. PROBLEMES DE L'ORGANITZACIÓ TERRITORIAL ACTUAL: DESIGUALTATS DE POBLACIÓ DE BARRIS, SECTORS I DESITRICTES

La població per barris del 2019 i 2023: s'han recuperat els noms populars i identificats tots els recons, però 22 barris no arriben a 5000 residents

En el context dels tots els 40 *barris* de la divisió territorial de Sabadell, aprovada el 2017, que es presenten a la taula que segueix que posa de relleu la dimensió de 30.200 persones, a la darrera informació censal disponible a 1/1/2024. En comparació amb la primera informació publicada als Anuaris estadístics de l'Ajuntament del 2019 ha crescut en 1.658 persones, i que és barri de màxim creixement absolut en aquests 5 darrers anys. Té un pes poblacional del 13,6% en el conjunt del municipi, que ja va assolir els 222.130 habitants.

L'encert de la divisió territorial vigent²² és la de poder conèixer el detall de les 32 unitats de convivència amb els noms populars acceptats, que són els *barris*, complementat per les dues zones empresarials d'entitat (Can Roqueta i Sant Pau de Riusec) i els rodals d'espais lliures que poden arribar a representar a l'entorn d'una tercera del territori municipal, formant un total de 40 unitats que estructuren el territori municipal de 37 km². Són però unitats d'extensió i població resident molt desigual, perquè al costat de la dimensió del barri del Centre, amb 30.200 residents, hi ha els barris que no arriben als 100 (com Raval de Santa Amèlia o tots els rodals), barris amb menys de 2.000 residents (com el Poblenou, el Torrent del Capellà o Nostre Llar).

No hi ha un altre barri a Sabadell de les dimensions demogràfiques del *Centre* dels 30.000 residents, perquè els que el segueixen en dimensió (la Creu Alta amb 19. 248, la Creu de Barberà amb 18.576, Ca n'Oriac amb 16.299 o la Concòrdia amb 13.122) són d'escala més menor. Aquesta realitat condiona que l'entesa i l'estructuració territorial demanin una escala per sobre del *barri* com unitat de convivència i referència popular per història i geografia. A destacar el creixement del barri nou de Can Llong, des de fa prop de 20 anys, que ja ratlla els 10.000 residents, després d'una gestió urbanística exitosa (en perspectiva més completada que la de l'Eix Macià) des del govern de la ciutat.

²² Es podrien fer algunes crítiques de detall com els alguns noms dels Rodals Est i Oest.

POBLACIÓ DE SABADELL PER BARRIS. 2018 I 2023										
Districte	Sector	Barri-Núm	Barri	Extensió (ha)	2018 (1)	2023 (2)	Abs 2018-2023	% 2018-2023	% s./SBD 2023	% s./ 2018-2023
Districte 1	1. el Centre	1	EL CENTRE	172	28.542	30.200	1.658	6%	14%	19%
		2	HOSTAFRANCS	21	2.281	2.360	79	3%	1%	1%
		3	COVADONGA	79	5.761	6.106	345	6%	3%	4%
	2. Nostre Llar	4	AVINGUDA-EIXAMPLE	44	9.353	10.023	670	7%	5%	8%
		5	NOSTRA LLAR	39	786	739	- 47	-6%	0%	-1%
		6	SOL I PADRÍS	52	7.948	8.286	338	4%	4%	4%
Districte 2	3. la Creu Alta	7	LA CREU ALTA	137	18.358	19.248	890	5%	9%	10%
	4. Can Puiggener	8	CAN PUIGGENER	85	6.563	6.892	329	5%	3%	4%
	5. Rodal Togores	9	Rodal TOGORES	546	36	44	8	n.s.	0%	0%
Districte 3	6. Ca n'Oriac	10	CA N'ORÍAC	68	15.765	16.299	534	3%	7%	6%
		11	TORREGUITART	22	3.047	2.908	- 139	-5%	1%	-2%
		12	EL TORRENT DEL CAPELLÀ	26	655	653	- 2	0%	0%	0%
	7. Nord	13	CAN DEU	13	3.804	3.810	6	0%	2%	0%
		14	LA PLANA DEL PINTOR	18	3.138	3.308	170	5%	1%	2%
		15	LA ROUREDA	43	3.785	3.641	- 144	-4%	2%	-2%
		16	SANT JULIÀ	26	2.973	2.901	- 72	-2%	1%	-1%
	8. Rodal Sant Julià d'A.	17	Rodal SANT JULIÀ D'ALTURA	485	52	71	19	n.s.	0%	0%
Districte 4	9. la Concòrdia	18	LA CONCÒRDIA	92	13.144	13.122	- 22	0%	6%	0%
	10. Berard	19	CAN LLONG	81	9.094	9.664	570	6%	4%	7%
		20	CASTELLARNAU	113	2.642	2.717	75		1%	1%
		21	Rodal BERARD	25	-	-	-		0%	0%
	11. Can Rull	22	CAN RULL	68	13.546	13.501	- 45	0%	6%	-1%
		23	CIFUENTES	26	3.136	3.247	111	4%	1%	1%
Districte 5	12. Gràcia	24	GRÀCIA	177	9.992	10.463	471	5%	5%	6%
	13. Can Feu	25	CAN FEU	33	1.137	1.172	35	3%	1%	0%
		26	CAN GAMBÚS	76	1.514	2.103	589	39%	1%	7%
		27	ELS MERINALS	47	5.686	5.924	238	4%	3%	3%
		28	LA SERRA D'EN CAMARÓ	16	1.654	1.739	85	5%	1%	1%
	14. Oest	29	Rodal OEST	118	48	45	- 3	-6%	0%	0%
Districte 6	15. la Creu de Barberà	30	LA CREU DE BARBERÀ	67	18.060	18.676	616	3%	8%	7%
		31	LES TERMES	12	2.704	2.935	231	9%	1%	3%
	16. Sud	32	CAMPOAMOR	50	5.746	6.136	390	7%	3%	5%
		33	ESPRONCEDA	12	3.715	3.933	218	6%	2%	3%
	17. Sant Pau de R.	34	SANT PAU DE RIU-SEC (ze)	246	19	25	6	n.s.	0%	0%
Districte 7	18. La Serra de Sant Iscle	35	TORRE-ROMEU	99	7.111	7.299	188	3%	3%	2%
		36	EL POBLENOU	39	1.724	1.854	130	8%	1%	2%
		37	EL RAVAL D'AMÀLIA	7	75	62	- 13	n.s.	n.s.	0%
		38	Rodal LA SERRA DE SANT ISCLE	132	36	47	11	n.s.	n.s.	0%
		39	Can Roqueta (ze)	89		-	-		0%	0%
	19. Est	40	Rodal EST	281	27	37	10	n.s.	0%	0%
SABADELL				3.784	213.657	222.190	8.533	4%	100%	100%

(1) Anuari Estadístic del 2019 . Primer Anuari amb desglosament per barris, des del 2001

Dades a 1 de gener de 2019

Font: Ajuntament de Sabadell. Informació de Base. Població a 1/01/2024.

Memòria de l'aprovació de la divisió territorial. 2017.

La població total del 2023 presenta una diferència de +626 persones amb la informació publicada de l'IDECAT, corresponent a aquest any, el darrer disponible

~~CANVIAR TAULA. RODALS I ZE AMB CURSIVA I MINÚSCUL LES. — LÍNIA DE TOTALS...~~

Cal reconèixer que aquesta taula tan detallada és gairebé impossible de llegir, en primera aproximació. Perquè ja és difícil de llegir els 40 noms dels barris de Sabadell, tot i que les separacions per sectors i districtes (on ja s'hi ha posat uns noms identificadors), ajuda una mica. Si volem llegir la població resident, la qüestió és complica més.

El fet que els Rodals i les Zones Empresarials siguin barris individualitzats i afegiria complicació si s'està estudiant la població resident només, perquè la majoria no en tenen o en tenen molt poca.

Però si ens centrem només amb la dimensió de la població resident, com és el cas, trobem d'entrada una gran desproporció en el nombre de persones a cada barri, àdhuc excloent els rodals. Així va dels 786 de Nostre Llar (o també *les cases d'en García-Planes*) i 655 al Torrent del Capellà als 30.300 persones del

barri del Centre i 19.248 persones, del barri que el segueix que és la Creu Alta. A destacar que la dimensió mitjana de tots els barris seria d'unes 5.500 persones, i d'unes 7000 sense els rodals i les zones empresarials. I hi ha 16 barris, dels 32 que no arriben a 5.000 residents, que és un llindar rellevant per la provisió de serveis municipals. I això només per les xifres de població d'un any, i que encara va amb uns any llarg de retard, perquè es refereixen al darrer dia de l'any del 2023.

Però la gran avantatge i la gran aportació de l'actual divisió territori, resultat de les decisions del 1983, és que no queda cap recó del municipi que no tingui una identificació amb els noms tradicionals o populars, de com els coneixem.

És recomana intentar llegir la taula pel barri concret que ens interessi, com és el present cas amb el barri del Centre, i veure'n l'evolució del nombre de persones residents, la seva dinàmica en 25 anys, el seu pes al conjunt i en el creixement absolut per tan de situar- ne l'evolució i el seu atractiu residencial.

I per obtenir una visió una mica més sintètica, cal anar a una agregació més explicativa, com és el cas dels *sectors* i *districtes* que es detallen tot seguit, amb el mateix format.

La població per sectors de 1999, 2009 i 2023: en 24 anys el sector del Centre ha crescut més que tot el nou barri de Can Llong de 12.381 residents

En el context dels tots els 19 *sectors* de la divisió territorial de Sabadell, aprovada el 2017, que es presenten a la taula que segueix, el sector del Centre, al qual pertany el barri de *el Centre*, que posa de relleu la dimensió de 38.656 persones, a la darrera informació censal disponible a 1/1/2024. En comparació amb la primera informació publicada en el primer Anuari Estadístic de l'Ajuntament del 2001 va créixer en 12.730 des del 1999, quan Sabadell encara no havia superat els 200.000 habitants, i que és *sector* de màxim creixement absolut en aquests 24 anys darrers anys.

És el sector de més gran en nombre de residents. Amb un pes relatiu del 17% respecte del total de Sabadell, ha localitzat el 34% de tot el creixement residencial del període considerat. En valors absoluts, el creixement supera a tot el barri nou de Can Llong (11.918 persones), i amb una proporció semblant en el creixement total. L'altre tercera part del creixement del període 1999- 2023, s'hi destaca Gràcia, amb un 10% i la Creu de Barberà amb un 6%. Els decreixements a la Concòrdia i al barris de Ca n'Oriach són d'escassa entitat, però posen de relleu d'una falta d'atractiu immobiliari, encara incipient, i quines causes caldria estudiar amb detall.

POBLACIÓ RESIDENT PER *SECTORS* DE SABADELL. 1999, 2009 i 2023									
Núm	SECTOR	Extensió (ha)	1999 (1)	2009 (2)	2023 (3)	Abs 1999-2023	% 1999-2023	% s./SBD 2023	% s./1999-2023
1	el Centre	273	25.936	31.162	38.666	12.730	49%	17%	34%
2	St. Oleguer	134	17.426	20.224	19.048	1.622	9%	9%	4%
3	Creu Alta	137	17.728	17.919	19.248	1.520	7%	9%	4%
4	Can Puiggener	85	5.554	6.809	6.892	1.338	1%	3%	4%
5	Rodal Togores	546	37	37	44	7	n.s.	0%	0%
6	Ca n'Oriac	117	19.710	20.017	19.860	150	-1%	9%	0%
7	Nord	100	15.263	14.410	13.660	- 1.603	-5%	6%	-4%
8	Rodal Sant Julià d'Alta	485	77	1.228	71	- 6	n.s.	0%	0%
9	la Concòrdia	92	14.055	13.364	13.122	- 933	-2%	6%	-3%
10	Berard	219	463	7.702	12.381	11.918	n.s.	6%	32%
11	Can Rull	94	16.901	17.046	16.748	- 153	-2%	8%	0%
12	Gràcia	177	7.090	9.410	10.938	3.848	16%	5%	10%
13	Can Feu	172	8.766	9.402	10.463	1.697	11%	5%	5%
14	Rodal Oest	118	102	64	45	- 57	n.s.	0%	0%
15	la Creu de Barberà	79	19.321	20.638	21.611	2.290	5%	10%	6%
16	Sud	62	9.459	9.862	10.069	610	2%	5%	2%
17	Sant Pau de Riusec (ZE)	246	5	14	25	20	n.s.	0%	0%
18	la Serra de Sant Iscle	366	7.265	8.681	9.215	1.950	6%	4%	5%
19	Rodal Est	282	112	26	84	- 28	n.s.	0%	0%
SABADELL		3.784	185.270	208.015	222.190	36.920	7%	100%	100%

Font: Ajuntament de Sabadell. Informació Corporativa. Anuari Estadístic de 2010 i Dpt. de Transparència i Bon Govern (2009 i 2023)

(1) Dades a 1 /01/ 2000						
(2) Dades a 1/01/ 2010						
(2) Dades a 01/01/2024						
n.s. No significatiu. Aplicable al nou barri de Can Llong construït després de l'any 2000						
La població del Rodal de Sant Julià d'Altares correspon a la informació rebuda del Dpt. de Transparència i Bon Govern. El total de Sabadell coincideix amb la informació agregada. La diferència es deguda a un canvi de seccions censals						

De les 19 unitats de *sectors* de la divisió oficial cal destacar que 4 són Rodals²³ (Togores, Sant Julià d'Altares, Oest i Est) i una és zona empresarial (Sant Pau de Riusec). Els 14 sectors de *casc urbà* són ja unitats més homogènies entre sí, que tendeixen a un mínim de les 10.000 persones, que constitueix un llindar de referència en relació als serveis municipals a la normativa de règim local, dels quals 11 es situen a la franja dels 10-20.000 residents i dos superen els 20.000 residents, un dels quals el sector de *el Centre* i dos més estan per sota els 10.000 residents, com és el cas de Can Puiggener i Torre Romeu- Poblenou, per raons de diferència socio-econòmica i, per tant, problemàtica social, i d'aïllament físic. L'escala del *sector* proporciona una entesa d'unitats més homogènies en dimensions de població

A.14. MOBILITAT RESIDÈNCIA -TREBALL: SORTIDES I ENTRADES DE SABADELL PER RAÓ DEL TREBALL

Per tal de completar les característiques socioeconòmiques del barri del Centre en relació a les del conjunt de Sabadell, és adequat presentar la informació de les entrades i sortides diàries de l'àmbit municipal per motiu del treball (mobilitat residència – treball) perquè la pèrdua de llocs de treball al Centre, per l'efecte de la desindustrialització, hi ha tingut una influència determinant.

No fa gaires mesos que un bon estudi de recerca sobre la història econòmica de Sabadell i les idees de futur deia textualment (3Eixos): *....S'estima que diàriament hi ha 20.000 veïns que han de sortir a fer la seva jornada laboral fora terme. Aquest dispendi de temps és sovint contaminant, perjudica la conciliació d'horaris familiars, dificulta la "construcció de veïnatge". Desarraula...*.

Per si pot servir i corregir, de fet, ja el 2011, l'últim Cens amb disponibilitat d'aquesta informació, ja en sortien 42.149 (dels quals 6.692 treballaven a diferents municipis alhora, inclòs Sabadell); és a dir, que en sortia el 52,4% del Població Ocupada Resident. Imagina't avui. Observem que la xifra dels 20.000 llocs de treball es una interpretació errònia de la diferència entre la població que resideix a Sabadell i té feina, aquí i arreu, i els llocs de treball que es localitzen a Sabadell, resideixin aquí o arreu, d'acord a les xifres de l'any 2011, i que es poden consultar al l'Idescat

<https://www.idescat.cat/pub/?id=censph&n=205&geo=mun%3A081878>), següents:

<i>Població ocupada resident i llocs de treball localitzats per sexe. Municipi: Sabadell. 2011. Total</i>	
<i>Residents ocupats a dins</i>	38.233
<i>[+]No residents ocupats a dins</i>	22.545
<i>[+]Residents ocupats a fora</i>	35.457
<i>Residents ocupats a diversos municipis</i>	6.692
Llocs de treball localitzats (LTL)	60.779
Població ocupada resident (POR)	80.382
Diferència lloc localitzats - residents	-19.604

²³ Es poden fer algunes crítiques de detalls, com és el cas que el Rodal de Berard i la zona empresarial de Can Roqueta, no formen *sector*, a diferència dels altres Rodals i de la zona empresarial de Sant Pau de Riusec. També els noms poc determinats com són els sectors *Nord* i *Sud*, i que se solucionaria aplicant la regla que ja s'ha esmentat en el cas dels districtes, de posar els dos o tres primers noms dels barris que el formen.

*Nota: El diferencial del 2023 havia pujat ja a 21.117 llocs de treball (*L'any 2023, prenent com a referència les afiliacions a la Seguretat Social, hi havia 97.706 afiliacions de residents i 76.529 afiliacions localitzades al municipi*), un 8% més que 12 anys enrere, per l'efecte que la població ocupada resident havia crescut un important 22% i els llocs de treball localitzats en un ben positiu 26%.*

Les sortides per treball van assolir el 52% de la POR (taxa d'autosuficiència del 48%), el 2011 i es probable que, 13 anys més tard, pugui haver assolit el 55%, amb prop de 45.000 persones que sortien a treballar fora dels límits municipals. El límit del 50% s'ha fet servir a UK per delimitar mercats de treball.

La taula que segueix resumeix els valors disponibles d'entrades i sortides de Sabadell per raó de treball fins el 2011, i l'estimació per 2023 és la següent²⁴:

SABADELL 1964 - 2023 (61 anys!)										
Població resident (POB) /Població ocupada resident POR) /Llocs de treball localitzats (LTL). En milers										
ANY	POB	POR	POR/ FORA	% POR/F	LTL	LTL/F	%LTL /FORA	DIF (LTL - POR)	% DIF/ POR	DIF LTL amb 1975
1964**	128,4	s.i	s.i	s.i.	44,0	s.i	s.i	s.i	s.i	- 18,3
1975	182,9	63,3	8,8	14%	62,3	7,8	13%	- 1,0	-2%	-
1986	186,0	49,8	10,5	21%	49,9	10,0	20%	0,1	0%	- 12,3
1991	189,4	68,8	22,3	32%	62,6	16,2	26%	- 6,1	-9%	0,4
1996	185,8	65,6	25,3	39%	60,2	19,8	33%	- 5,5	-8%	- 2,1
2001	185,2	81,2	35,4	44%	69,3	23,4	34%	- 11,9	-15%	7,0
2011	207,7	80,4	42,1	52%	60,8	23,4	37%	- 19,6	-24%	- 1,5
2023*	218,3	97,7	55,6	57%	76,5	26,3	34%	- 21,2	-22%	14,3
2023*		99,3		56%	65,2		40%	- 34,0	-34%	3,0

Font: Censos de Població, Idescat i elaboració pròpia <https://www.idescat.cat/pub/?id=censph&n=205>

Pro memòria: Atur superant el 30%, després del 1980

** "Censo de Establecimientos y Empleo". Plan Director del Area Metropolitana BCN. 1966. Estimació de 52.269 amb Autònoms sense assalariats, presumiblement exclosos

* Informacions divergents a dues taules de l'IDESCAT. Afiliació a la Seguretat Social per domicili de residència

La integració metropolitana de Sabadell, després de la desindustrialització per la crisi tèxtil és clara a la vista de l'evolució de l'auto-contenció, tant d'entrada com de sortida...

Ara, si continua la tendència des del 1975, amb equilibri entre LTL i POR, i, conseqüentment, semblant proporció d'entrades i sortides a l'entorn del 13%, avui podria situar-se a l'entorn del 57% de la POR (de 42.100 persones, el 2011 a unes 56.000 persones, avui!). Aquesta integració metropolitana (la superació del límit del 50% es considera, a l'experiència comparada, que l'àmbit territorial de la ciutat real s'hagi de trobar fora dels límits municipals) es complementa amb el fet que un mínim de 21.200 persones viatjarien al municipi per motiu de treball, al menys algun dia a la setmana, fent realitat el missatge diari de tràfic que caracteritza el fenomen metropolità de *retencions en els dos sentits de la marxa*, a les hores punta. La desindustrialització del centre, resultat de la crisi del tèxtil, estimada més amunt, en unes 5-6000 llocs de treball, en tindria una part important d'explicació en els graus d'obertura de Sabadell, per motiu de treball,

*Ha dit recentment un articulista de DdS²⁵: *En l'àmbit local, fixe-u-vos que sempre dèiem que calia revertir la tendència de Sabadell cap a una ciutat dormitori. És a dir, que necessitàvem més espais d'activitat econòmica en què es generessin llocs de treball per als residents. Darrerament, l'efecte contagi de l'àrea metropolitana ha provocat que el*

²⁴

²⁵ [Una qüestió d'oferta i demanda - Diari de Sabadell](https://www.diaridesabadell.com/2025/02/06/una-questio-doferta-i-demanda/). <https://www.diaridesabadell.com/2025/02/06/una-questio-doferta-i-demanda/>

debat sigui on construir nou habitatge. Per aquest camí, augmentarem el desequilibri entre població i llocs de treball. El sòl és el recurs escàs de l'equació. No el malbaratem. I amb un subtítol: *Augmentarem el desequilibri entre població i llocs de treball*.*

No sembla que sigui el cas, en aquest darrers 12 anys, a la vista de les xifres. Ni tampoc sembla que tinguem una *ciutat dormitori*, amb prop de 80.000 llocs de treball localitzats, entitats representatives de nom, amb una àmplia oferta d'activitats culturals i de tota mena i que sovint no ens les podem acabar. I sobretot perquè residim i treballem en una ciutat metropolitana que ja s'acosta al 5,5 milions, i que tenim els llocs de treball ben a prop, amb un cert cost de mobilitat, com es usual a totes les ciutats grans. Sense excloure, per suposat, que cal ampliar el sòl per habitatge i per activitats econòmica, i l'oferta infraestructural en transport públic i privat, en consonància amb els creixements que hem tingut, tenim i tindrem, mentre no hi hagi una aturada general degut a les emergències climàtiques.

En relació a la pregunta anglosaxona clàssica de *how important is important*, cal preguntar-se ...en relació a la mobilitat actual... s'ha dit que el problema és que en surten 20.000 cada dia (3eixos...). la realitat es que en sortien 42,000, el 2021, equivalent al 53% dels la por. també error que falten 20.000 ltl

<https://www.idescat.cat/mobilitat/?id=1&geo=mun%3A08187&n=1&t=2011>

Idescat. Població ocupada resident i llocs de treball localitzats per sexe

Actualment a Sabadell accedeixen i surten més de 200.000 vehicles al dia. P.77

CRÈDITS

https://web.sabadell.cat/images/PMUS_DIAGNOSI_SABADELL_memoria_VF-comprimit.pdf

p. 35

Els principals desplaçaments es produeixen de Sabadell internament al mateix municipi representant el 461.981 desplaçaments. Els desplaçaments que es produeixen fora del municipi es dirigeixen principalment a les següents destinacions: Barcelona, Barberà, Terrassa, Sant Cugat, Cerdanyola, Sant Quirze o Castellar entre d'altres. Les principals municipis que tenen destinació a Sabadell són Barcelona, Terrassa, Cerdanyola. Sant Cugat, Barberà o Castellar els quals destaquen per la seva proximitat.

A.15. LA CIUTAT DESIGUAL. NIVELLS DE RENDA MÍDIA DELS RESIDENTS PER BARRIS

Finalment, es necessari posar de relleu que Sabadell és, també, una ciutat amb desigualtats punyents, tant de persones com de territoris. Per tal d'aproximar-nos a aquesta realitat es fa servir l'indicador de l'Idescat anomenat *índex socio-econòmic territorial* (IST), i quin concepte i metodologia, que cal explicar en detall, és la següent (<https://www.idescat.cat/pub/?id=ist>):

L'índex socioeconòmic territorial (IST) és un índex sintètic per petites àrees que resumeix en un únic valor diverses característiques socioeconòmiques de la població. L'índex concentra la informació de situació laboral, nivell educatiu, immigració i renda de totes les persones que resideixen en cada unitat territorial, a partir de 6 indicadors sectorials.

L'índex socioeconòmic territorial és un índex relatiu, sense unitats de mesura. S'estableix un valor de referència per a Catalunya igual a 100 i un valor per a cada unitat territorial en comparació amb el valor mitjà de Catalunya.

Els resultats es presenten per agrupacions censals, una divisió de Catalunya en unitats territorials de 9.000 persones de mitjana. Cada agrupació censal està constituïda per un conjunt de seccions censals territorialment contigües i amb semblança socioeconòmica. De les 853 agrupacions censals definides a Catalunya, 713 són inframunicipals, 26 corresponen a un municipi cada una i 114 són supramunicipals (agrupacions de municipis dins de la seva comarca). S'ofereixen també resultats per seccions censals, municipis, barris de Barcelona, comarques i Catalunya.

L'índex socioeconòmic territorial és una estadística de periodicitat anual, amb valors des de l'any 2015.

Els resultats de l'IST es presenten a la taula que segueix, detallada per 22 àmbits, molt semblant als dels *sectors* de la divisió territorial oficial, i completada per la proporció de persones estrangeres residents a cada unitat, derivada de l'estadística municipal, amb una mitjana del 14,9%. CAT, i superior a la mitjana catalana del 10,2%.

UNITATS DE L'IDESCAT DE SABADELL	Index Sòcio-Ec.	% Pob. Estran- gera
Sabadell 3 (Centre, Museu d'Art-Imperial)	123	9,8%
Sabadell 1 (Centre, Ajuntament-Maristes)	123	9'8%
Sabadell 2 (Centre, Escola Pia-Hostafrancs)	121	9,8%
Sabadell 13 (Can Llong - Castellarnau)	117	5,5%
Sabadell 4 (Covadonga)	111	11,1%
Sabadell 18 (Gràcia)	111	12,2%
Sabadell 8 (la Creu Alta Oest - Eix Macià)	110	12,4%
Sabadell 9 (la Creu Alta Est - Taulí)	110	12,4%
Sabadell 5 (Avinguda - Eixample)	108	12,4%
Sabadell 6 (Sol i Padrís - Nostra Llar)	100	12,4%
Sabadell 16 (la Concòrdia)	98	15,1%
Sabadell 12 (la Roureda - Sant Julià)	91	18,2%
Sabadell 17 (Can Feu - els Merinals - la Serra d'en Cama)	90	16,8%
Sabadell 14 (Can Rull Nord - Via Alexandra)	89	15,9%
Sabadell 15 (Can Rull Sud - Cifuentes)	87	15,9%
Sabadell 19 (la Creu de Barberà Oest)	85	22,0%
Sabadell 11 (Can Deu - la Plana del Pintor)	85	12,0%
Sabadell 10 (Ca n'Oriac - Torreguitart - Torrent del Capell)	83	17,1%
Sabadell 20 (la Creu de Barberà Est - les Termes)	82	22,0%
Sabadell 22 (Torre-romeu - Can Roqueta - el Poblenou)	73	26,4%
Sabadell 21 (Campoamor - Espronceda)	73	24,7%
Sabadell 7 (Can Puiggener)	62	28,1%
SABADELL- ÍNDEX DE CORRELACIÓ (DE -1 A 1)		-89,8%
Font: Idescat i Anuari Estadístic de Sabadell del 2022 i elaboració pròpia		

<https://www.idescat.cat/pub/?id=ist&n=14074>

En relació al valor mitjà de Catalunya de 100, Sabadell té 97, Terrassa 98, Barcelona 107, Castellar del Vallès 112, Badia del Vallès 85, Barberà del Vallès 105, el Sant Quirze del Vallès 121, el Vallès Occidental 103 i el Vallès Oriental 102. El nivell socio-econòmic territorial (des del 123 al Centre i el 68 a Can Puiggener) està estadísticament correlacionat (amb valors extrems de -1 a +1) negativament amb la proporció de persones estrangeres de cada barri (entre un 5,5% a Can Llong i a l'entorn de 9% al Centre) amb un valor del -88,9%, fent que el mercat immobiliari sigui un reflex de la situació socio-econòmica.

Les desigualtats per barris o *sectors* que neixen del mercat de treball i del mercat immobiliari posa de relleu que a Sabadell la proporció entre el barri de nivell més alt (*el Centre* amb 123) i el de més baix (Can Puiggener amb 68) és de gairebé dues vegades (1,98). Tot un repte per la política de serveis socials i de l'habitatge de totes les administracions públiques a Sabadell, i que per a les quals no hauria de ser cap limitador el fet que al conjunt de Catalunya²⁶ la proporció entre els barris de nivell més alt (els de les Tres Torres i de Can Castelló- Modollet de Barcelona, i el Parc Central de Sant Cugat, amb un índex mitjà de 136) i els de nivell més baix (Sant Roc Oest de Badalona, el Nucli Urbà Oest de Balaguer i el nucli urbà Nord-

26

<https://www.idescat.cat/pub/?id=ist&n=14034&hist=taules%2Fv2%2Fist%2F14034%2F14994%2Fac%2Fdata%5Er%3D1%2Ft%3D-1c%3B0d%2C6> - Idescat. Índex socioeconòmic territorial. Índex socioeconòmic territorial (IST). Índex Catalunya=100. Catalunya

Oest de Salt, amb un índex mitjà de 46), presentin una desigualtat del 2,95, gairebé de 3, encara més gran que la del Sabadell.

Les diferències de rendes són entre persones, no entre territoris, s'ha dit, Però fent servir els territoris ens i aproximem, com el dèficit fiscal de Catalunya amb l'Estat.

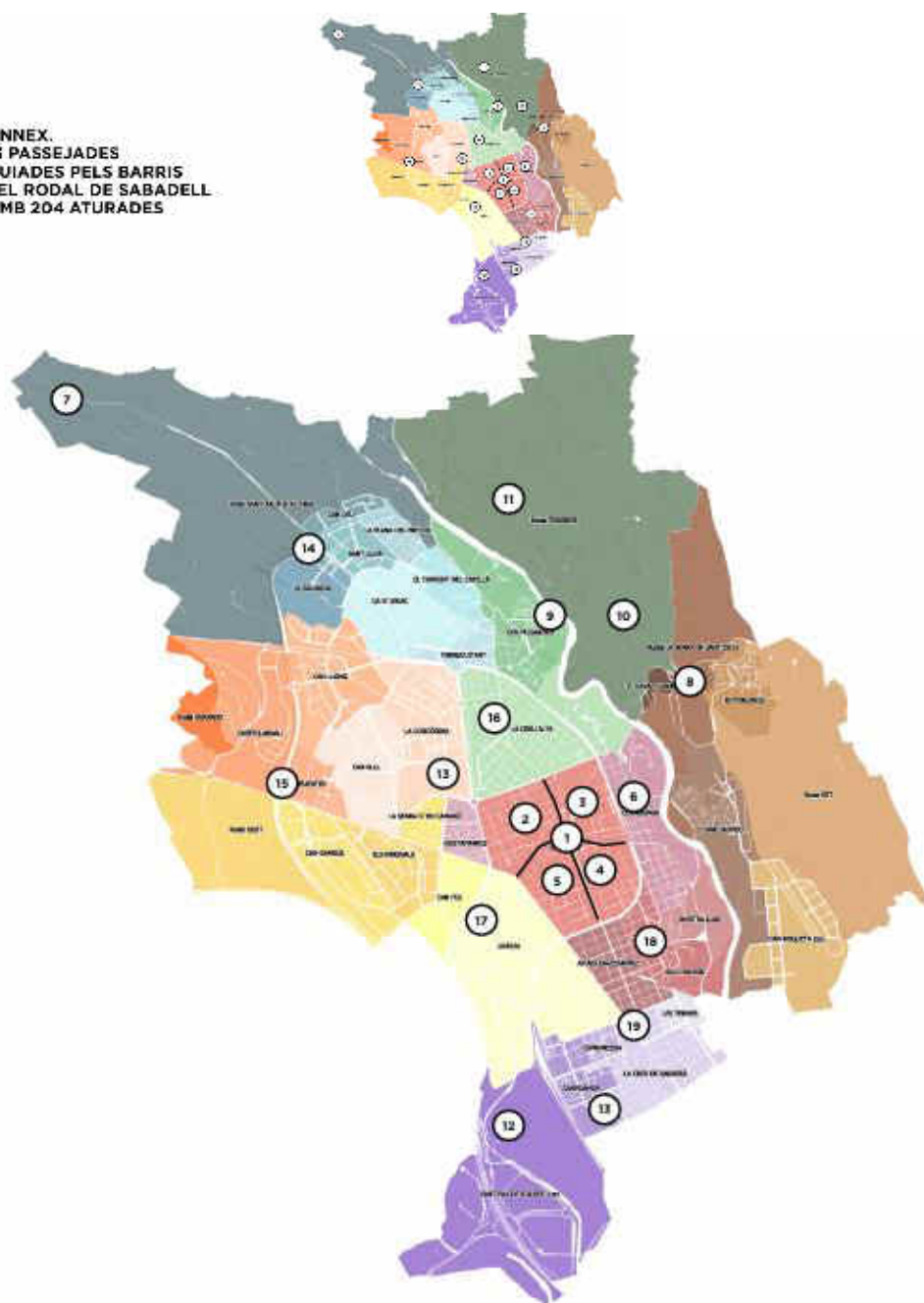
A.16. JUSTIFICACIÓ DELS ITINERARIS: L'APROVACIÓ DE L'ORGANITZACIÓ TERRITORIAL DE SABADELL DE 1981 I 2017 I MÉS FLORETES PELS LLIBRES

JOAQUIM TUDELA I TORRAS

VACANCES A SABADELL - PASSEJADA #2

LA LOCALITZACIÓ DE LES PASSEJADES A LA NOVA
DIVISIÓ TERRITORIAL DELS BARRIS DE SABADELL

ANNEX.
13 PASSEJADES
GUIADES PELS BARRIS
I EL RODAL DE SABADELL
AMB 204 ATURADES

<https://web.sabadell.cat/images/Districtes/Mapes/dte10K.png>

EL PER QUÈ DELS ITINERARIS AFEGITS (p. 160- 163 del llibre Passejada #1, p. 116-120, del llibre Passejada #1-)

Joaquim Clusa i Oriach

Escric al pròleg del llibre que "he mantingut els quinze recorreguts. Si el llibre anterior eren una mica anàrquics, insisteixo en l'error, però no se'm acut una millor manera d'ordenar-lo". I així ha estat des del 2008. Però aquest any, el meu amic Joaquim Clusa, tenaç i infatigable, va fer la proposta de complementar els 15 itineraris, de caràcter més radial, amb una visió de recorreguts més compactes, distingint el *Centre*, per un cantó, i els altres barris i el rodal, per l'altre. I a l'ensem, dividir el centre de la ciutat en quatre parts o quadrants, per tal de poder disposar d'uns itineraris que es puguin passejar en un màxim de 3 hores, de manera que seguint aquest nou ordre, i amb el llibre a la mà (o a la butxaca, aprofitant que és d'una quartilla de grandària i es pot doblegar pel llom), es podés fer unes "visites guiades" per la ciutat, seguint els llistats presentats.

El barri *El Centre* del districte *Centre* està limitat per la Ronda Zamenhof, el carrer Vilarrúbies, la Gran Via, la carretera de Terrassa i la Ronda Ponent segons la nova organització territorial de la ciutat aprovada el 2017. Els límits dels quatre *quadrants*, per tal d'obtenir unes extensions semblants, són la Rambla i la Via Massagué per l'eix nord - sud, i els carrers Hortanovella, Sant Pere, La República i Tres Creus, per l'eix est - oest, i numerats seguint el recorregut de les agulles del rellotge. Després vàrem considerar que el Parc Taulí i la passejada seguint la Cobertera fins a la Fira, tenia entitat per ser un únic recorregut, diferenciat dels 4 del barri del Centre. També hem afegit un itinerari, únic i separat, en un entorn de 200 m. de radi, aproximadament, des de la plaça Sant Roc, amb 99 fotografies, i que és el del present llibre, amb el mateix orde que l'índex de fotografies, però afegint-hi l'adreça, atesa la seva centralitat, i l'escassa distància d'un lloc a l'altre, i perquè es pot fer en un màxim de 3 hores.

Els altres barris de la ciutat i el rodal, els hem dividit en 13 itineraris, començant per La Mola (perquè és representatiu de l'*skyline* de Sabadell, com dic al llibre), seguit per 6 Parcs més amb els seus barris propers (Ripoll- Can Puiggener, la Salut, Togores, Sud - Camp d'Aviació, Nord - Ca n'Oriac, i el Parc Catalunya - Can Rull), intercalant la passejada singular del Passeig de la Revolució- Cementiri- Poble Nou, i acabant, amb el bloc de 5 grups de barris, quins més grans són Els Merinals, la Creu Alta, Gràcia,AVINGUDA- Eixample- i Creu de Barberà, per tal de fer recorreguts d'un màxim de 3 hores, amb l'excepció de l'itinerari de La Serra d'en Camaró- Merinals- Can Gambús- Castellarnau- la Concòrdia pels quals es recomana ajudar-se amb cotxe o bicicleta.

Seguint aquestes indicacions es poden fer 18 passejades per conèixer millor Sabadell, a més a més del itinerari pel "rovell de l'ou". I per aquelles persones que comencin els recorreguts del *Centre* per aquest itinerari, i per tal de no repetir cap visita, poden completar el recorregut del quadrant 1, a partir del número d'ordre 24, que és la *Mare de Déu del Pilar (imatge)*, del carrer Hortanovella 2, amb 53 llocs. El recorregut del quadrant 2, s'ha de començar a partir del número 29, que és *Crusafont, Miquel (monument)*, a la plaça Miquel Crusafont, a la cruïlla de Tres Creus i Sant Cristòfol, davant del Teatre de la Faràndula, amb 42 llocs. El quadrant 3, amb 30 llocs i que comença a l'Escola de Comerç, queda per complert fora de la delimitació del Centre Històric dels 200 m de radi des del Ajuntament, i cal fer-lo sencer. El quadrant 4 s'ha de començar pel número 13, que és la *Casa Darder* (casa de nom), al carrer de Sant Pau, 20, per tal de completar tots els llocs del Centre i els 3 llocs del barri d'Hostafrancs, afegits per proximitat, seran 23 llocs. També l'itinerari 6, afegit al Centre, del Parc Taulí – La Cobertera, amb 24 llocs, cal fer-lo sencer. Per a cada element de cada llistat, presentats amb l'ordre recomanat, s'hi fa constar el nom, el tipus d'element i l'adreça postal oficial.

Al títol de cada llistat, s'hi indica, a més a més del nombre de llocs, i el temps estimatiu de recorregut que cal esmerçar-hi, fent la passejada sense presses. Com a resum es pot dir que dedicant uns 5 minuts a cada lloc, inclosa la lectura del text, i amb aquest tarannà, es necessiten unes 49 hores de passejades per visitar els llocs de les 405 fotografies del llibre; venen a ser unes 2 hores i mitja per itinerari, com a mínim.

Cal fer constar que encara que l'Ajuntament a la seva "Nova divisió territorial dels barris de Sabadell" parla de "Rodals" en plural, aquí n'hem dit "Rodal", en singular, per varies raons. Primer perquè segons ens diu en Lluís Fernández, tota una autoritat en el tema, és una paraula exclusiva dels sabadellencs. Segons ell, tot va començar amb el llibre "El rodal de Sabadell" de Josep Rosell del 1950. A altres llocs de Catalunya es fan servir els termes "rodalies" o "rodalia". El diccionari Alcover Moll defineix "rodal" com a voltants / extensió de terra pròxima (a una lloc, una persona, a una cosa). I el diccionari de la Enciclopèdia Catalana com " Tros d'un terreny que es distingeix del circumdant per alguna circumstància".

La descripció dels aspectes històrics de cadascun dels 407 llocs i foto grafies es pot seguir consultant el llibre original a:

<https://clusa-oriach.cat/20200605-20200118-Vacances%20Sa... orrasl-VersioPDF-%20Final-3.pdf>.

Aquesta proposta complementaria que ara s'afegeix, permet solucionar l'eventual anarquia els 15 itineraris del llibre. Per tant, les dues propostes de conèixer els racons i *raconets* de Sabadell (i la Mola!) són força complementàries (i de fet, n'hi ha 6 itineraris coincidents) per a l'objectiu pretès. I al final, 15 ó 19, tampoc és tanta diferència, per conèixer millor els 399 llocs del llibre!.

I si hi trobeu alguna informació que penseu que cal corregir, no dubteu en fer- m'ho saber per correu jtudela47@hotmail.com. Tingueu bona passejada!

RESUM PER ITINERARIS- Índex

1. El "rovell de l'ou" del barri del Centre en un radi de 200 m des de l'Ajuntament i passejada de tres hores.
2. Quadrant 1. Des de l'Ajuntament fins a la Ronda Zamenhof (80)
3. Quadrant 2. Des del Teatre de la Faràndula, fins al carrer de Vilarrúbies (78)
4. Quadrant 3. Des de l'Escola de Comerç fins a la Gran Via (35)
5. Quadrant 4. Des de la Fàbrica de Cal Bósser fins a la Gran Via (31)
6. El Parc del Taulí i el barri de Covadonga – la cobertera fins a la fira (24)
7. Parc de la Mola (10)
8. Passeig de la Revolució, Sant Nicolau, el cementiri i el barri del Poble Nou (14)
9. Parc del Riu Ripoll i barri de Can Puiggener (24)
10. Parc de la Salut (9)
11. Parc de Togores (11)
12. Parc del Sud i Aeroport (12)
13. Parc de Catalunya i barri de Can Rull (14)
14. Barris de Ca n'Oriach i Parcs Nord i Sant Julià - Can Deu (14)
15. Barris d'Hostafrancs, de La Serra d'en Camaró, Els Merinals, Can Gambús, Castellarnau i La Concòrdia (14)
16. Barri de la Creu Alta, (17)
17. Barris de Gràcia i Can Feu (18)
18. Barris de Nostre Llar, Sòl i Padrís i Avinguda Eixample (13)
19. Barris de la Creu de Barberà, Les Termes, Espronceda i Campoamor (10)

A.17. RESUM DE TESIS / CONCLUSIONS (AVENÇ DE FEBRER 2025). CLOENDA: EL BARRI DEL CENTRE QUE MEREIX SER CONEGUT I PASSEJAT

- El sentiment de barris arriba amb la lluita veïnal de *despertar* el Centre.
- No hi comença haver consciència de *centre* fins al cens de l'any 60, però no s'atreveixen a posar-li el nom..., perquè és el que queda quan els altres barris s'han consolidat...caldría esperar al plànol del Manel Larrosa per donar-li nom oficial al Centre, i a tots els altres.....
- També amb el creixement a la perifèria, més enllà dels barris amb personalitat i limítrofes del Centre, quan el Centre esdevé el centre geomètric. És el cas de totes les ciutats industrials, gairebé o Badalona, ciutats mitjanes,
- La vila-ciutat va ser l'actual Centre, entre 1864 (un 79% de les illes ocupades) i 1916 (un% més d'illes que ocupades a la Creu Alta, Avinguda, Gràcia i ...Creu De Barberà..), amb 15- 20.000 habitants
- Haver lligat el creixement dels barris limítrofes de Gràcia, Creu Alta, Hostafrancs, i especialment, el Ripoll, primera localització majoritària, després del Centre, amb els primers tres vapors que s'hi van instal·lar, començant pel primer de Magí Planas al carrer de Sant Quirze, el 1835, fins el de 1904 de Cal Jepó.
- Per què els districtes encara no tenen nom?... perquè no es vol trepitjar?... ni ferir susceptibilitats de quin és el barri més important del districte?...però els americans ja ho han inventat... en posen 3 ... per lògica perquè no en pot tenir un de sòl.... Proposta de posar nom als districtes actuals que ha avui només s'identifiquen per número (1 a 7), fent servir el criteri dels Censos americans en la delimitació de les àrees metropolitanes, i l'experiència comparada de les ciutats que donen noms als seus districtes. Fer els districtes han de ser *una mica grans* i *una mica equilibrats* en territori/ extensió, població ...i no poden ser *massa* (si Barcelona en té 10- 102 km2-, Sabadell en té 7,- 37 km2- i Madrid 22 – 600 km2- ..) i London 36 – 1.500 km2 aprox-.. i shenyang amb 8 milions en té 7..- uns 2000 km2-a tot el món els districtes tenen nom... i Sabadell, no?...ja és hora que els districtes tinguin nom... al menys pels resultats de les eleccions, no?... El problema de partida és que els barris

són massa petits, perquè s'ha volgut mantenir tots els noms, àdhuc els del Rodal, que em sembla bé....

- Durant el temps de màxim creixement de Sabadell (uns 50.000 habitants entre 1960 i 1970, un 50% més, aproximadament, del nombre de residents), el Centre està estancat, perquè està ocupat plenament per residència (...%de les illes) i indústria (...%)..
- La desindustrialització per la crisi del sector tèxtil que havia generat una ciutat- fàbrica amb el potencial que sortia de la pròpia ciutat), ha potenciat el Centre, que és el districte més poblat i el que ha crescut més en els darrers 5 anys (+1700 hab...?)
- esdevingut el barri de màxim creixement absolut (ha dobla la població del 1960 amb uns 21.000 habitants fins els prop de 40.000, el doble que el 1970), amb els màxims preus de l'habitatge, i que palesa l'atractiu residencial del conjunt de la ciutat, (des de que es disposa d'informació de la població, com va remarcar Juli Fernández en la presentació del dictamen del 2017)
- Té atractiu metropolità atraients residents d'altres municipis..., com diu l'idealista, el portal més visitat de l'estat i el lobby més important..
- Després de la crisi i la desindustrialització, no hi havia alternativa en relació als usos d'activitat, perquè la trama del centre no afavoreix ni és prou potent per atreure oficines i nova activitat en la dimensió dels llocs de treball que van desaparèixer.... com posa de relleu l'exemple de l'Eix Macià.. que no està ocupat en un en un 50% aprox del seu potencial... i alguns inversors hi ha perdut la seva inversió (els dos centres comercials i un edifici d'oficines, que no s'hagués omplert sense els jutjats...però com a mínim hauriem hagut de recuperar més plusvàlues, ja sigui en diners, ja sigui en proporció d'habitatge protegit... encara que la conjuntura immobiliària pot fer més o menys viable les operacions
- Cridar l'atenció d'haver perdut l'oportunitat de recuperar més plusvàlues urbanístiques (a Donosti diuen *la mitad de lo que te regalo es mío*) amb els canvi d'ús, més enllà de la fàbrica Artèxtil, o el frustrat intent a la fàbrica Bosser, amb la llicència caducada...com la proposta del 30% d'habitatge protegit implantat per l'Ajuntament de Barcelona, del 2018+-, o e de París des del 2001 https://www.ara.cat/societat/barcelona/paris-pogut-pisos-socials-tambe-districte-mes-burges-gracies-30_128_5326135.html, segons el regidor estat Ian Brossat. Cert que jo ho podria haver dit el 1993 quan vaig signar el PG de l'alcalde Farrés... El pla del 1978 només va pensar amb fer la cessió del 50% del sòl (quina urbanització representa una càrrega molt petita en relació a la plusvàlua), concentrant l'1,6 m2st/m2s a l'altre 50%, en la qualificació de *transformació d'ús* com el PG del 1993, perquè *el suelo vale lo que el vuelo*, que diuen a Madrid.
- Es podrien identificar alguns *àmbits* en el territori del barri del Centre: Via Massagué, Rambla-Mercat de Sant Joan... com unitats de convivència perquè tenen AAVV amb més o menys activitat, atès que és el barri residencial de més extensió i població de Sabadell....

I amb independència (sic) del què ja tenim, certament sempre voldríem tenir més. Més Centre Històric. Més patrimoni històric conservat. Més igualtat amb tots els barris. Més netedat. Més activitat cultural, tot i que la que tenim no ens la podem acabar, sovint!. Gaudiu del Centre, doncs, i tingueu bona passejada. Sabadell, febrer del 2015.

CLOENDA: EL CENTRE, UN BARRI DE SABADELL QUE MEREIX SER PASSEJAT I CONEGUT

Tot el que s'ha presentat fins aquí ha tingut com objectiu principal esperonar a passejar els 4 itineraris del barri del Centre de la ma de les aturades i de les històries de cadascuna que explica Joaquim Tudela, i també com una guia per conèixer el nom i la localització de tots els barris de Sabadell i els rodals, per les altres 14 passejades del tercer llibre de Joaquim Tudela, amb unes 200 aturades arreu.

Quin resum podem fer de *el Centre*, després d'aquest recorregut, a més a més del que ja s'ha dit?. Deixem que ens ho digui el portal immobiliari més visitat de l'estat que és l'ANUNCI IMMOBILIARI DE L'IDEALISTA, amb independència (sic) del que es podria afinar, ampliar o corregir, perquè, encara que no sigui massa acadèmic, sempre va bé saber com ens miren (cañ agrair que sigui en català, malgrat l'abast estatal del portal!) des de lluny, com a [Viure a Sabadell: opinions i millors barris — idealista/news](https://www.idealista.com/ca/news/immobiliari/2022/03/03/52441-viure-a-sabadell-barris-preus-serveis-transport-i-molt-mes). <https://www.idealista.com/ca/news/immobiliari/2022/03/03/52441-viure-a-sabadell-barris-preus-serveis-transport-i-molt-mes>.

*Millors barris de Sabadell. **Centre.** És el barri de Sabadell al voltant del qual es va anar desenvolupat la ciutat el segle X i XI i on es van construir les primeres cases. Té una important oferta de serveis i oci. Ideal per a viure en parella o en família. Disposa de més de 30 escoles. Té dues estacions de tren: Rodalies Renfe Sabadell Centre i FGC Sabadell Plaça Major. Nombrosos supermercats. Diversos centres mèdics, 23 farmàcies i proper a l'Hospital de Sabadell. Aquí hi ha els punts més importants del barri: Ajuntament de Sabadell, església de Sant Fèlix, antiga Casa Duran, Institut Català de Paleontologia, Mercat Central de Sabadell i l'edifici modernista seu central de Caixa Sabadell. Trobem cases antigues, pisos reformats, cases d'obra nova i cases adossades. Preu per m2 al Centre està al voltant dels 2.400 €/m2²⁷*

Aquest preu de 2.400 €/m2 construït es considera desfasat, avui, per baix. S'ha trobat una oferta immobiliària amb anunci repartit a domicili, al carrer de Sant Pau 92- 94, entre Cervantes i Zurbano, prop dels pisos del Vapor Nou, i que es podria assimilar a un edifici de preu mitjà del Centre. Es tracta d'un edifici de 32 habitatges de 2 y 3 dormitoris a nom de la promotora *Cèntric Sabadell- Premier Inmobiliària* <https://www.premierinmobiliaria.es/promocion/centric-sabadell/>, amb projecte de SOB Arquitectes. Al l'anunci s'indicava només l'oferta de les *últimes places de pàrquing, des de 20.000€*. Feta la consulta telefònica, se'ns ha informat que hi havia dos pisos en oferta. El primer corresponents a una planta baixa de 60 m2 útils, amb dos dormitoris per 279.000€, amb una plaça de pàrquing inclosa, i el segon un àtic, de 60 m2 útils i una terrassa d'uns 20 m2, amb dues places de pàrquing i dos trasters, per 389.000 €.

Fent una primera homogeneïtzació de considerar una relació construït / útil de 1/1,25, un preu 22.000€ dels aparcaments i de 10.000 dels trasters, i un preu de la terrassa equivalent al 50% del preu del pis, en resulten uns preus unitaris, sense pàrquings ni trasters, de 3.560 € /m2c per la planta baixa, i de 3.611 € /m2c per l'àtic, molt per sobre ja dels 2.400€ de mitjana del portal de *El Idealista*, i ja molt semblants als preus d'abans de la crisi immobiliària. En aquest cas els preus de venda inclourien una repercussió del sòl d'un mínim de 1.200€ per m2 construït.

Els preus immobiliaris i el seu creixement sempre són indicadors positius d'atracció i d'existència de demanda solvent en un determinat lloc, malgrat els problemes d'exclusió que genera, també. Em aquest sentit, per tant, cal concloure que el Centre de Sabadell té un atractiu consolidat que explica el seu creixement residencial.

El barri del Centre com a centre d'activitats i dotacions. Les 30 escoles que parla el portal de l'Idealista.... Les escoles privades /concertades que es concentren al Centre.....

Les activitats que s'hi fan cada setmana, cada cap de setmana i en fies de celebració (Nadal, reis, Fires, la Fira, carnaval...) que atreuen molta gent d'altres barris i municipis veïns ...

El Metro que porta gent al Centre... la gent dels barris més allunyats i propers (Gràcia, Creu Alta, Plaça Ñ, Ca n'Oriach, La Planada- Can Deu.....)

Els sabadellencs d'adopció que s'integren i escriuen amb nou orgull i ja tenen llocs de lideratge a entitats: Bonada (xarxa Onion i DS), Sintes (llibres,), Boltaina Omnium....

Se'n diu *centre comarcal*... subcentre metropolità... com es vulgui dir...

²⁷ Als efectes de calcular plusvàlues del solars sense edificar, a una edificabilitat de l'1,60 m2sostre /m2sòl, majoritària al Centre, la repercussió del sòl urbanitzat en aquest preu mitjà podria ser de l'ordre dels 600 € per m2 de sostre potencial. Cal recordar que en el moment alt de la bombolla que va durar fins el 2007, els preus mitjans de venda, havien superat els 3.000 €/m2st.